

ISSN 1778-550X

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Халықаралық өмір және саясат» сериясы
Серия «Международная жизнь и политика»
№ 2 (21), 2010 г.

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Халықаралық өмір және саясат» сериясы
Серия «Международная жизнь и политика»

№ 2 (21)

Алматы, 2010

Хабаршы. «Халықаралық өмір және саясат» сериясы. - Алматы:
Абай атындағы ҚазҰПУ. - 2010. - № 2 (21). - 79-бет.

Вестник. Серия «Международная жизнь и политика». -
Алматы: КазНПУ им.Абая. - 2010. - № 2 (21). - 79 с.

Бас редактор

ҚР ХҒА акад., тар.ғыл.д., проф. Е.А.КУЗНЕЦОВ

Редакция алқасы:

*саяси ғыл.д., доцент Ж.К.Симтиков,
аға оқытушы А.К.Кульбаев (жауапты хатшы),
тар.ғыл.д., проф. С.З.Нарматов,
саяси ғыл.д., проф. Ж.Р.Жабина,
саяси ғыл.д., проф. С.Ш.Мусатаев,
заң ғыл.к., доц. А.А.Сабитова*

Главный редактор

акад. МАН ВШ, д.и.н., проф. Е.А.КУЗНЕЦОВ

Редакционная коллегия:

*д.полит.н., доцент Ж.К.Симтиков,
ст.преподаватель А.К.Кульбаев (ответ.секретарь),
д.и.н., проф. С.З.Нарматов,
д.полит.н., проф. Ж.Р.Жабина,
д.полит.н., проф. С.Ш.Мусатаев,
к.ю.н., доц. А.А.Сабитова*

ЖАҢА ӘЛЕМДЕГІ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ВОПРОСЫ В НОВОМ МИРЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА

БІЛІМ САЯСАТЫНЫҢ ГЕОСТРАТЕГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ж.Қ.Симтиков –

саяси ғылымдарының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ, теориялық – қолданбалы саясаттану және әлеуметтану кафедрасының меңгерушісі

XXI ғасырдың басты талабы – жаһандану болса, бұл талапқа жауап ретінде тәуелсіз еліміздегі жасалған әрі жүзеге асып жатқан «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасы болып табылады. Қазақстан Республикасы сыртқы саясатында өзінің геосаяси орналасуына орай еуразиялық көпір ретінде, еуразиялық миссияны орындауда. Сондықтан республика Еуразиялық одақ, Орталық Азиялық одақ, ФӨСШК және дәстүрлі әлемдік діндер көшбасшылығының съезі сияқты мегажобаларға сәтті қатысып, олардың деңгейін одан әрі көтеруде. Сондай-ақ, Дүниежүзілік Сауда Ұйымына кірудің жаңа стратегиялық жобалары жүзеге асырылуда, ЕҚЫҰ төрағалық етудеміз және ол өте жоғары ұйымдасқан деңгейде жүргізілуде.

Стратегияның басты мақсат - Қазақстан Республикасының бүгінгі таңдағы сұранысқа жауап беретін жаңа держава ретінде қалыптасуы, ол дегеніміз технологиялық даму және экономикалық ауқаттылық аймақта геосаяси ықпалды болуы.

Аймақтық тепе-теңдікке кіргізуінің арқасында, халықаралық жетекші серіктестер Қазақстанды Орталық Азиядағы базалық аймақ ретінде мойындады.

Жаңа геосаяси жағдайда білім саясаты бүкіл әлемде, оның ішінде Қазақстан Республикасы сияқты жас мемлекеттер үшін ерекше орын алады.

Білімді мәдениеттің нақты, концентратты қалпы ретінде анықтауға болады. Білім жүйесі жаңашылдық пен жаңарудың өте сезімтал және қоғамдық авангардқа бейім болуы қажет. Бірақ осы ретте, ұлттық пен жаһандық, дәстүрлік пен модернизациялық, тұрақтылық пен өзгерістер арасында оптимальды баланстың болуы маңызды.

Ағылшын философы, математик Альфред Норт Уайхед Новизна жайлы сөз ете отырып, мынандай ескерту жасады: «Бір халыққа не дағдылы болса, екінші халық үшін өте қауіпті». Ұлттық жаһандық үрдіске қарағанда тұрақты және консервативті болады соңғысында ойлар мен идеяларды жинақтауға үлкен мүмкіндік бар. Жаһандық үрдіс, бойынша, көп эсерге, сыртқы көзқарасқа, шапшандық пен динамикаға бағытталған. Дәстүрлік пен ұлттық –

бір жағынан, нақты аймақтарға адамдар қауымының аясындағы қоршаған әлем өзінше түсіндірілуі, екінші жағынан – механизмнің жанақталуының сыртқы әсерлерден қорғану мен берілу тәжірибесінің нақты бір қоғамдық сүзгіден өткізілуі бойынша табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанның модернизациялық жаңғыруында жетекші орында ғылыми ресурстар мен ұлттық білім орталықтарын ашу жұмыстары алады[!].

Жалпы Қазақстан Республикасында заңды базада дамитын, білім берудің ұлттық моделі қалыптасқан. Бұл бағыттағы маңызды қадам – Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңы. Бұған халықаралық стандарттарға сай келетін Қазақстандағы табысты жасалатын білім реформалары кіреді. Сонымен қатар, он екі жылдың кәсіби білім беруге көшуді де айтуға болады; «бакалавр – магистр – PhD докторы» үлгісіндегі үш сатылы модель бойынша мамандар дайындау; білім берудің кредиттік жүйесін қалыптастыру; бағыттаудың ұлттық жүйесін дамыту; педагогикалық жұмыстарды жоғарғы деңгейге көтеру; мемлекеттік білім аттестациясын ұйымдастыруды әлемдік аккредитациялық процедураларға трансформациялау. Заң нормативтік құқықтық базаны халықаралық нормалармен сәйкестендіріп, бытыраңқы экспериментті жобалардан бізге барынша әсерлі жұмыс істеуге мүмкіндік беретін біріккен заңдылыққа көшті.

Соңғы жылдардағы Қазақстандағы мемлекеттік білімді қаржыландыру ЖІӨ-ң 4 пайызын құрады. Бұл саланың құрылымы мен мазмұны халықаралық стандарттарға сәкес қайта реформалануда. Он екі жылдың білім беруге мектептерді дайындау жұмыстары жүргізілуде.

Жан басына шаққанда жоғары оқу орындарының саны елімізде 175-ке жуық. Біз бұл жөнінде әлем бойынша ең алдыдамыз.

Бәсекеге шыдай алмайтын білім деңгейі төмен диплом иелері болашақта елдегі жұмыссыздар санын арттырады. Ұлттық қауіпсіздік пен экономикаға үлкен зардабын тигізері сөзсіз. Бүгінгі таңда елімізде 36 жоғарғы орындары, 58 филиал жабылды [3]. Қазақстанның әлемдік білім кеңістігіне енуінің мәселесі құрылым мен білім сапасын жаңартумен; оқыту технологияларын нақтыландырумен; сапалық білім берудің ұлттық жүйесін дамытумен шешіледі.

ЮНЕСКО ұсынған, МСКО-1997 халықаралық білім беру стандарттарының классификациялық критерийлеріне Қазақстанның білім берудің құрылым жүйесі сәйкестендірілді. Жаңа заңның 8-бабына сәйкес, біздегі білім беру жүйесі 7 деңгейден тұрады.

Бірінші – мектепке дейінгі білім беру мен тәрбие жұмысы. Сонан соң бастапқы, негізгі орта білім, жоғарғы білім және жоғарғы оқу орындарынан кейінгі білім. Ол тек жоғарғы деңгейде аталып өткен оқу бағдарламаларын ғана емес, қосымша дайындықтар үшін жасалатын арнайы, мамандандырылған мамандарды да қарастырады. Осылайша «өмірлік білімнен» «бүкіл өмір барысындағы білім» парадигмасына дейін өзгереді. Сол үшін оқу бағдарламасына алдыңғы қатарлы технологиялар мен

әдістемелерді, оқыту мен мотивациялық дамудың жаңа тәсілін енгізді. 2010 жылдан бастап 12 жылдық білім беруге заңды түрде көшу – жаңа оқиғалардың бірі болып саналады. Оның құрамы былай анықталады: бастапқы білім - 1 сыныптан 4 сыныпқа дейін төрт жыл; негізгі орта білім - 5 сыныптан 10 сыныпқа дейін алты жыл; жалпы орта білім – 11 сыныптан 12 сыныптарға дейінгі екі жыл.

Бастапқы білім берудің оқу бағдарламалары баланың жеке-тұлға болып қалыптасуына, нақты оқуды дамытуға, жазуға, есептеуге, қарым-қатынас тілін меңгеруге, өзін-өзі шыңдауға, тәрбиелеуге, мәдени мінез құлықты қалыптастыруға бағытталған.

Негізгі орта білімнің оқу бағдарламасының негізгі мақсаты – ғылымның базалық негізінің қалыптасуы, оқушылар бойында өзара қарым қатынас этикасының жоғары деңгейін қалыптастыру және кәсіптік бағыттала білу.

11-12 сыныптардың оқу бағдарламалары толық түрде кәсіптік оқуға бағытталған. Бұлар оқушылардың жеке дара білім алу формасының жаңа мүмкіндіктерін аша түседі.

Жаңа заңда жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруға ерекше мән берілгенін ескеру қажет. Бар болып отырған құрылым мен техникалық және кәсіби білімнің мазмұнына маңызды өзгерістер еңбек.

Жоғарыда айтылғандай, білімнің жаңа деңгейі – ортадан кейінгісі енгізілді. Мұнда оқу бағдарламасы қоғамдық мамандықтар бойынша басқару еңбегімен қамтамасыз ететін жас мамандарды дайындауға бағытталған. Бұл бағдарламаларды меңгеру бір-екі жылдық мерзімді құрайды.

Оқуды жинақтаушы кредиттік жүйесіне негізделген жоғарғы және жоғарғы оқу орнынан кейінгі білімді (бакалавр-магистр-доктор РbD) маманын дайындаудың үш сатылы үлгісі заңды түрде бекітіледі. Бұл Болон декларациясының ережелері мен халықаралық стандарттарға сәйкес келеді.

Жаңа заң бойынша, жоғарғы және жоғарғы оқу орнынан кейінгі білімді мамандарды дайындау жүйесінде елеулі өзгерістер болды. Бұрында жоғарғы кәсіби білімнің көп деңгейлі құрылымы болды. Қазір халықаралық тәжірибеге сәйкес жоғарғы білімде тек бакалаврлық оқу бағдарламасы жүзеге асырылады. Жоғары мектептің міндеті – базалық білімі бар және еңбек нарығындағы өзгеріп отыратын қажеттілікке тез бейімделетін көп бағыттағы мамандарды дайындау.

Жоғары оқу орындарының және оның филиалдарының қызметтерін реттейтін нормаларға назар аудару керек. Мамандарды дайындаудың сапасын көтеру мақсатында, барлық оқу процесі тек басты жоғарғы оқу орнында жүзеге асырылады. «Білім туралы» заңның 31-бабына сәйкес, жоғары оқу орындарының филиалдары білім беру қызметінің лицензиялық түрін жүзеге асыра алмайды. Жаңа заңға сәйкес магистратура жоғарғы оқу орнынан кейінгі деңгейге көтерілмек. Қазір жоғарғы оқу орнынан кейінгі оқу, бір-екі оқу жылы мерзіміндегі магистратура және кемінде үш жыл оқу мерзіміндегі докторантура болмақ.

Жоғары оқу орнынан кейінгі медициналық және фармацевтикалық оқуға байланысты ол резидентурамен, магистратурамен және докторантурамен жалғаспақ.

Магистратура мен докторантураның бағдарламалары өзгеріске ұшырайды. Олар өздеріне ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізуді ғана қамтымай, оқу бағдарламасын да меңгереді. Осылайша, докторлық диссертацияны қорғау үшін оны жазу жеткіліксіз, мамандық бойынша фундаментальды міндетті және қолданбалы пәндерге сәйкес оқу, ол бойынша емтихан тапсыру болмақ [4].

Қазақстандық оқу процесінде тағы бірқатар ғаламдық міндеттерді шешуге тура келеді, солардың ішінде ерекше орын алатын республикадағы және халықаралық қауымдастықтағы табысты ықпалдасудағы біртұтас оқу кеңістігінің құрылуы. Не жасалынды және осы мақсатқа жету үшін біздің жоғарғы оқу орнына не істеу қажет?

Көптеген қазақстандық университеттер білім беру жүйесіндегі модернизациялық жаңғыруда шетел тәжірибесін белсенді үйреніп меңгеруде.

Алдыңғы қатарлы дамыған әлем елдерінің қазіргі заманғы стратегиялық доктринасының дамуы адам капиталының жетілуіне негізделген. Сондықтан да, білімнің сапасы ілгерілеудің ең негізгі геосаяси және геэкономикалық факторы болып отыр. Мұны түсіну Қазақстан білімінің ұлттық жүйесін, модернизациялық жаңғыруды жеделдетудің негізінде жатыр. Ол өз елінің ғана емес, сондай-ақ әлемдік қауымдастық шегінде болашақ мамандарды табысты етуге бағытталған.

Қазіргі заманғы жоғарғы оқу орны ойлаудың жүйелік құрылымындағы мамандарды дайындауға міндетті. Бұл біздің ойымызша адам ресурстарының дамуының маңызды факторы.

Таңдаулы элиталық басқару кадрларды дайындаудағы біздің ынтымақ Еуропалық одақтың комиссиясымен, халықаралық даму жөніндегі АҚШ агентігімен, «Ню-хау» британдық фондымен, үкіметтермен, халықаралық ұйымдар мен фондтармен, шетелдердің ірі компанияларынан қолдау тапты.

Мемлекеттік тапсырыстың жаңа құрылымы космостық қызметін, денсаулық сақтау, білім. Ауылдық территорияның дамуы, инициативалық кластерлер мемлекеттік бағдарламаның индустриялды-инновациялық даму стратегиясын жүзеге асыру үшін мамандар дайындығын арттыруға мүмкіндік береді.

Таңдаулы элитарлық университеттер халықаралық білім нарығына өзінің оқу бағдарламасымен халықаралық аккредитация процедурасына қатысуы қажет. Әлемге әйгілі университеттер осылай жасайды. Біздің сенімізге таңдаулы элитарлық университет – бұл жақсы білім ғана емес, сондай-ақ озық ғылыммен технология оның ықпалды интеграциясы.

Қазақстан Республикасымен басқа да мемлекеттердің жетекші университеттері арасында академия аралық және университет аралық үлкен тәжірибе алмасу, ұзақ мерзім негізінде ортақ білім беру және ғылыми жобаларының өңделуі жинақталған. Біз оқытушылармен, студенттермен

алмасу, 40 тан астам әлемнің жетекші жоғары оқу орындарының қазіргі заманғы ақпараттық технологияларының трансфертіне және университеттің халықаралық ассоциациясы, АЙРЕКС, ЮНЕСКО және т.б. беделді халықаралық ұйымдармен келісім шарт жасадық. Әрине, әлемге әйгілі бірнеше жүзжылдық тарихы бар Оксфорд, Кембридж, МГУ, Сорбонно сияқты университеттерде тең дәрежеде Қазақстандық жоғарғы оқу орындары таяу арада бәсекелесе алады. Қазіргі уақыттың өзінде біздің жоғарғы оқу орындары Орталық және Оңтүстік-Шығыс Азияның білім және интеллектуалды қызмет нарығында белсенді әрекет жасады.

Қазіргі таңда біздің университетте Түркия, Қытай, Тайвань, Монғолия Вьетнам, Иран, Палестина, Түркменстан және басқа елдерден 400 шет ел студенттері білім алуда. Бұл біздің жоғарғы оқу орындарының аймақтық интеграциялық білім беру процесіндегі нақты үлесі [5].

Мамандарды дайындау деңгейіндегі жаңа талаптары шет елдерін оқыта білудің жаңа тәсілдерін анықтайды: әр оқытушы өзінің біліктілігін үнемі жетілдіріп отыратын қалыпты жағдай болуы керек. Бұл бағытта университет маңызды жұмыстар атқаруда. 2005 жылдың қыркүйегінде Абай атындағы ҚазҰПУ мен Ұлыбританияның жетекші екі оқу орындары – Лондондық және Букингемдік университеттері арасында ынтымақтастық туралы келісімге қол жеткізді. Англияның ірі халықаралық лингвистикалық ұйымдары студенттерінің ағылшын тілін тереңдетіп оқытылуына бағытталған. Университет кафедрасының профессор-оқытушылық құрамының біліктілігін арттыру мақсатында – International House London бағдарламасын жүзеге асыруда бірлескен алғашқы қадамдар жасалынды.

Ең жоғарғы халықаралық стандарттарға сай жоғарғы мектептік ұлттық үлгісін құру процесінде, біздің көзқарасымыз бойынша, әлемдік қауымдастыққа кіретін елдердің көпшілігімен бөлінетін жаңа әлеуметтік-мәдени құндылықтарды қалыптасуын ескеру қажет. Өркениетті еркін нарық, экономистер, тек жоғарғы бөлімнің құрылымын ауыстырып қоймайтын менеджерлер, гуманитарлық (заңгерлер, әлеуметтанушылар, саясаттанушылар) дайындығын кеңейтудегі қоғамдық қатынастардың гуманизациясы, сондай-ақ сентризмнен гомоцентризмге өтудің барлық парадигмасы. Осының бәрі Қазақстан Республикасының бәсекеге қабілетті 50 дамыған елдің қатарына кіру стратегиясының жүзеге асырылуы Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлының студент жастардың алдында қойған міндеттер қаншалықты табысты шешілетіндігін көрсетеді.

1. Шаукенова З. *Качество образования – в носителях знаний // Казахстанская правда. - 2007. - 15 ноября.*
2. Бектурганов А. *Высокое звание – «Университет» // Казахстанская правда. - 2007. - 29 ноября.*
3. *Казахстанская правда. - 2007. - 6 декабря.*
4. Түйебаев Ж.К. *Закон в русле новых реалий // Казахстанская правда – 2007. – 18 августа.*

5. Садықов Т.С. *Парадигмы и принципы // Казахстанская правда.* - 2006. – 20 мая.

Резюме

В статье освещаются геостратегические проблемы современного образования Казахстана.

Summary

The geostrategic problems of the policy of education of Kazakhstan considered in the article.

ЕЛБАСЫНЫҢ ЖАҢА ЖОЛДАУЫ ЖӘНЕ СЫРТҚЫ САЯСАТТЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

С.Ш.Мұсатаев –

Абай атындағы ҚазҰПУ теориялық-қолданбалы саясаттану және элеуметтану кафедрасының доцент міндетін атқарушы, саяси ғылымдарының докторы

Қазақстанның сыртқы саяси векторлары елдің тұрақты дамуына нақты бағыттала отырып, сонымен бір мезгілде осы мәселе ауқымында өзімен көршілес орталық азиялық елдердің, ТМД мемлекеттерінің, Еуро Одақтың және жалпы әлемдік қауымдастықтың мүдделерін органикалық тұрғыда қамтитыны белгілі. Қазақстанның Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық ұйымымен (ЕҚЫҰ) қарым-қатынас жасасу саясатының, аталған ұйымға төрағалық етуге ұмтылысының астарында да осы өзара тиімді мүдделердің тоқайласуы жатыр.

Бұл тұрғыда Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев “Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері” атты биылғы Жолдауында: “Қазақстанның жоғары халықаралық беделі біздің елімізге Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйымға төраға болуға мүмкіндік берді. Бұл – біз үшін үлкен абырой. Бұл – ЕҚЫҰ-ға адамзаттың жаңа тарихындағы аса күрделі кезеңде төрағалық етудің аса жоғары жауапкершілігі. Қауіпсіздік жөніндегі аса ықпалды ұйымға қазақстандық төрағалық мынадай ұранмен өтетін болады: “Сенім. Дәстүр. Ашықтық. Төзімділік”. Біз көптеген көкейкесті мәселелерді шешу жолдарын бірлесе іздеп, ықтимал дағдарысты жағдайлардың алдын алу үшін бірлескен тетіктерді әзірлейтін боламыз” - деп атап өтті /1/.

Бұл ұйымға қатысушы мемлекеттерді ортақ құндылықтар, ортақ мақсаттар мен ортақ міндеттер біріктіреді, бәрінен бұрын — осы өңірді анағұрлым қауіпсіз, неғұрлым өркендеген өңірге айналдыруға деген ұмтылыс біріктіреді. ЕҚЫҰ бейбітшілік пен қауіпсіздікті нығайтуға, адамның негізгі

бостандықтары мен құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған міндеттерге арқа сүйейді. Қауіпсіздік айқындамасы ретінде шекаралардың қорғалуы, әскери қатердің төндірілмеуі, саяси және экономикалық тұрақтылық, адам құқықтарының сақталуы, қоршаған ортаны қорғау алдымен қарастырылады. Бұл ұйымның қауіпсіздік және қақтығыстардың алдын алу мәселелеріне кешенді көзқарасы жер-жердегі құрылымдар мен институттардың тиімді жүйесіне негізделген. Керек деп тапқан кезінде ЕҚЫҰ қақтығыс ошақтарын қару-жарақтың күшімен де өшіре алатынын осы жылдар ішінде бірнеше рет көрсетіп үлгерді. Бұрынғы Югославияның елдерін бомбылау солай болды, әсіресе, 2001 жылы Македония жеріндегі соғыс қимылдары тұсында халықаралық күштер дер кезінде араласты, Таулы Қарабахтағы қанды қырғын да ЕҚЫҰ тарапынан жасалған ескертпелерден кейін тоқтатылды. Бірақ ондай шаралар тек жағдай бақылауға көнбей, шектен шығып бара жатқанда ғана қолданылады. Жалпы, ЕҚЫҰ-ның басты құралы - саяси диалог. 1996 жылғы Лиссабон, 1999 жылғы Стамбул саммиттерінде қабылданған "XXI ғасырдағы Еуропа үшін жалпы және толық қауіпсіздік моделі" мен Еуропа қауіпсіздігінің хартиясы осындай жолмен қабылданған. Негізінде, ЕҚЫҰ-ның басты ерекшеліктерінің бірі оның шешімдерінің қашанда тек консенсус арқылы, яғни бірауыздылық жағдайында ғана қабылданатындығында. Осының өзімен-ақ бұл ұйымға мүше елдердің шын мәнінде мәртебе теңдігі көрсетіліп тұрады.

Қазақстанның төрағалық етуінің маңызы мынада: ЕҚЫҰ тарихында тұңғыш рет азиялық мемлекет, тұңғыш рет ТМД мемлекеті, тұңғыш рет халқының негізгі бөлігі мұсылман дінін ұстанатын мемлекет, тұңғыш рет түркі тілдес ұлт ұйыстырып отырған мемлекет әлемдік аренадағы осындай биік тұғырға көтерілді. Кешегі кеңестік кеңістіктен шыққан мемлекеттердің еуропалық үлгі-қалыптарға да сай келетін демократия құруға шындап кіріскендігі, сол жолда толымды табыстарға қол жеткізгендігі алғаш рет ресми мойындалды, құжат түрінде танылды. Қазақ елі жаңа сапалық белеске ауысты - біздің мемлекетіміз ендігі жерде әлемдік саясаттың **бұрынғы**дай сырттай бақылаушысы, қазіргідей қатысушысы қалпынан сол саясатты қалыптастырушы, айқындаушы мемлекеттердің қатарына қосылды. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың аты әлемге танылды - 18 жыл ішінде қирандыдан мемлекет құру, қоғамды бір формациядан екінші формацияға ауыстыру, өтпелі кезеңдегі қиыншылықтардан аман-есен алып өту, елдің еңсесін көтеру, аяғынан тік тұрғызу, алыс-жақын, Батыс-Шығыс мойындап санасатын, құрметтейтін елге айналдыру, ғаламдық дағдарыстың зардаптарын еңсеру, елді жер-жаһанға таныту тек саяси реформатордың, ұлттың ұлы перзентінің ғана қолынан келеді.

2010 жылғы сәуірдің 12 жұлдызында 43 мемлекеттің басшылары мен ресми делегацияларының мүшелері, БҰҰ Бас хатшысы, МАГАТЭ Бас хатшысы, Еуропа Кеңесінің, ЕО, ТМД, ЕҚЫҰ және НАТО өкілдері қатысуымен Вашингтон қаласында өткен Ядролық қауіпсіздік жөніндегі жаһандық саммит барысында да ЕҚЫҰ төрағалық етуші Қазақстан

Республикасының шоқтығы биік болғаны даусыз, өйткені еліміз дүниежүзілік тарихтағы ең алғаш рет ядролық қару арсеналынан өз еркімен бас тартып, ядролық сынақ полигонын жапқан ел ретінде мойындалады. Осылайша, төрағалық етуші ел ретінде Қазақстан дүние жүзіне бейбіт өмір сүрудің қандай түрінен болмасын өзіндік озық үлгі көрсетіп отыр.

Осы орайда ресейлік «Известия» газетінде жарияланған ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ғаламдық бейбітшілік және ядролық қауіпсіздік» атты мақаласы туралы айта кеткеніміз жөн сияқты.

Жалпы, ол мақаланың әлемдік және аймақтық ауқымдағы ғылыми орталарда үлкен пікірталас туғызғаны белгілі. Сондықтан да дүние жүзінің түрлі елдерінің зиялылары мен мамандары да оған қатысты өз пікірлерін БАҚ құралдары арқылы жариялап келеді. Әсіресе, Елбасымыздың ядролық зерттеулер мәселесіне қатысты айтқан ұсыныстары, бейбіт мақсаттағы ядролық бағдарламаларды жүзеге асыру тетіктерін жетілдіру стратегиясы талайлардың ойынан шығып жатыр. Аталған мақалада тек ядролық қаруға қатысты өзекті мәселелер ғана қозғалмаған, оны шешудің нақты жолдары мен ұсыныстары қоса берілген. Қазіргі уақытта ядролық қауіпсіздік проблемаларын халықаралық реттеу қиын проблемаға айналып отыр, оған ғаламдық саммиттің өткізілуі де дәлел.

Мақалада анық көрсетілген проблеманың бірі бұл - ядролық қаруы бар мемлекеттердің ядролық қаруды таратпау жөніндегі келісім-шарттан іс жүзінде ешқандай зардапсыз шыға алу мүмкіндігі. ҚР Президенті ұсынып отырған ядролық сынақтарға толық тыйым салу ұсынысы да ядролық қауіпсіздік ісіне сүбелі үлес қосары сөзсіз. Бұлардан бөлек, мақалада атап өтілген ядролық қаруды таратпаудың жалпыға ортақ көлбеу және тік әмбебап келісімін жасау идеясының да уақыты келді және аса өзекті екендігі анық. Сондай-ақ, әскери мақсатта қолданылатын радиоактивті және тұтандырушы материалдарға тыйым салу туралы келісім де қажет әрі маңызды. Сол себепті де Елбасымыздың жаңа бастамаларының алдағы уақыттары да қолдау таба берері анық.

Сол сияқты, Н.Ә. Назарбаевтың әлемдік дағдарысты еңсеру жолдары туралы жарияланған “Дағдарыстың кілті”, “Бесінші жол” сияқты мақалалары да әлем назарын өзіне қатты аударып, соны ой-пікірлерді қоздырғаны белгілі.

ЕҚЫҰ-ға төрағалық ету біздің еліміздің ерен жетістіктеріне негізделген Қазақстанның ұлы жеңісі болып табылады. Төрағалық туралы шешім - либералдық нарықтық экономика және демократиялық қоғам құру саласындағы Қазақстанның нақты жетістіктерін мойындау. ЕҚЫҰ-ға қатысушы-мемлекеттердің консенсуске келуі қазақ қоғамында саяси тұрақтылықты, ұлтаралық және дінаралық келісімді қамтамасыз еткен Президентіміз Н.Назарбаевтың сарабал ішкі саясатының дұрыстығын мойындау деген сөз.

Тағы да бір атап өтетін жәйт, 1999 жылдан бастап ЕҚЫҰ мүше-елдер Стамбул саммитінен кейін бір үстел басына басына отырып, бастарын құраған жоқ. Осындай биік миссияны Қазақстан биыл жүзеге асыруды

жоспарлап отыр, яғни 2010 жылдың қараша айында ЕҚЫҰ Астана саммиті өтіп, еліміз әлем назарын тағы да өзіне аударады. Мұның барлығы әлемдік қауіпсіздік жүйесін дамытуға қосылған үлес, сонымен қатар Қазақстанның тәуелсіз ел ретіндегі имиджін жақсартатын игі іс-шаралар.

ЕҚЫҰ-ның қазіргі кезеңдегі басты қызметтерінің бірі жана тәуелсіз мемлекеттердің қалыптасуына, трансформациялық процестер мен жан-жақты реформаларды жүзеге асыру барысындағы қиындықтарды жеңуге көмек пен қолдау көрсету болып отыр. Алысқа бармай-ақ, күні кеше ғана Қырғызстанда орын алған екінші төңкерісте орын алған жанжалдар мен одан кейінгі дағдарысты жағдайларды реттеуге ЕҚЫҰ атынан төрағалық етуші Қазақстан Республикасы арағайындық қызметке араласып, өз миссиясын абыроймен орындады. Өздеріңізге белгілі, биліктен тайдырылған экс-президент Қ. Бакиев пен жаңадан билік басына келген уақытша үкімет арасында келіспес дау туындап, елдің өзі екі жікке - бірі ескі билікті, екіншісі жаңа билікті қолдайтын оңтүстік-солтүстік болып бөлініп кете жаздап, көрші қырғыз елі азамат соғысының алдында тұрды. Бұл аймақтық қауіпсіздік үшін де өте бір қатерлі сәт болатын. Қандай қарулы кикілжің болмасын оның соңы қайғы-қасірет, қираған экономика, ауру мен аштық, қаптаған босқын екені белгілі. Осындай алмағайып кезеңде Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев Қырғызстандағы жағдай туралы әлемдік қауымдастықпен ақыл қосып, жанжалды бейбіт жолмен реттеудің жолдарын іздестірді. Қырғызстанда стратегиялық мүдделері бар АҚШ пен Ресей басшыларымен кенесе келе, Президентіміз Н.Ә. Назарбаев Қырғызстанның биліктен тайдырылған басшысы Қ. Бакиевті Қазақстанға алып шығу және оның отставкаға кету туралы мәлімдемесін алу сияқты күрделі миссияны жүзеге асырды. Бүкіл әлем көз тігіп, аяғы қалай болар екен деп күтіп отырған мұндай жауапты міндетті қазақ елі ЕҚЫҰ атынан жүзеге асырды. Бұл сонымен қатар бауырлас қырғыз еліне деген жанашырлықтың да белгісі болатын. Дау-жанжал орнығып, бейбіт шешімін тапқан соң да Қазақстан бұл елдегі төңкеріс нәтижесінде орын алған тығырықтан шығу, дағдарысты жағдайларды еңсеру ісіне әлемдік қауымдастықтың күш-жігерін жұмылдыру үстінде. Өзге елдерге үлгі болып, еліміз Қырғызстанға гуманитарлық көмек көрсетуге кірісті: азық-түлік, 20 мың тонна мұнай өнімдері, ауыл шаруашылығына қажетті тұқым және басқа да қажетті көмектерді бірінші болып көрсетті. **Міне**, мұның барлығы Қазақстанның ЕҚЫҰ төрағалық етуінің арқасында жүзеге асып жатқан істердің бір ұшы ғана. Адамзат тарихында Қазақстанның ЕҚЫҰ төрағалық еткен кезені өзіндік орны мен салмағы бар оқиға ретінде жазылары сөзсіз.

1. *“Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүлкіндіктері”.* Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың ел халқына арнаған Жолдауы // *Егемен Қазақстан.* - 2010. - 30 қаңтар. -Б. 4.

Резюме

Статья посвящена новому Посланию Главы государства и актуальным проблемам внешней политики нашего государства.

Summary

The article is devoted to the 'Message of the Head of State' and actual problem of external policy

ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАЗАХСТАНО - АМЕРИКАНСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ

Т.Н. Ушанова–

*к.полит.н., и.о.доцента кафедры международных отношений
КазНПУ им. Абая*

Для Соединенных Штатов Казахстан и Центральная Азия являются регионом особой важности. Здесь все усилия направлены на развитие двусторонних отношений, поддержание стабильности, развитие демократии и большей интеграции в систему международных экономических отношений. Центральная Азия, по мнению официального Вашингтона, есть регион совместного международного сотрудничества, а не "зона особого влияния" отдельных стран. По мнению США, Казахстан доказал свое право на лидерство не только в регионе, но и за его пределами, когда стал первой страной в мире, добровольно отказавшейся от четвертого в мире ядерного потенциала, а затем поддержал усилия США в Ираке и содействовал восстановлению и стабилизации Афганистана/1/.

Казахстан со времени обретения независимости взял курс на проведение многовекторной, сбалансированной внешней политики. И Казахское председательство в ОБСЕ в 2010 году проходит под девизом: «Доверие. Традиции. Транспарентность. Толерантность»/2/.

С 2006 года казахстанско-американские отношения носят характер стратегического партнерства, что провозгласили президенты наших стран. Мы активно развиваем стратегические диалоги в области безопасности, экономики, энергетики и демократии и наполняем их практическим содержанием.

В ходе визита министра иностранных дел РК М.Тажина в Вашингтон 4-5 мая 2009 года состоялись первые переговоры с представителями новой администрации США на высоком уровне, в том числе с новым Государственным секретарем США Х.Клинтон. Им предшествовали телефонные разговоры главы нашего государства с президентом США Б.Обамой и вице-президентом Дж.Байденом в апреле 2009 года.

Американская сторона подтвердила Казахстану преемственность внешнеполитического курса, и выразила готовность активизировать

двустороннее сотрудничество. Совместно были обозначены приоритетные направления углубления стратегического партнерства между РК и США, в том числе по председательству РК в ОБСЕ, стабилизации Афганистана и вопросам нераспространения оружия массового уничтожения. Сегодня можно говорить об углублении подхода США к формату двустороннего сотрудничества с Казахстаном, и новая администрация готова к институционализации и повышению регулярности казахстанско-американского диалога. Не в ущерб другим стратегическим приоритетам внешней политики Казахстан рассматривает США тоже как стратегического партнера, с которым налажены плодотворные политические, инвестиционные и торговые отношения.

Казахстанские экономисты, на сегодняшний день работают над диверсификацией структуры партнерства с привлечением финансовых и технических ресурсов Соединенных Штатов в несырьевые отрасли казахстанской экономики. Энергетика также относится к одному из наиболее важных элементов нашего сотрудничества. Между странами действуют механизмы по стимулированию двусторонних отношений, такие, как совместная комиссия по энергетическому партнерству и Государственно-частное экономическое партнерство.

Уровень активности Соединенных Штатов в Центральноазиатском регионе стабилен. Новая администрация США находится в стадии корреляции своей внешней политики, и в этом плане Казахстан и Центральная Азия приобретают все большее значение, особенно на фоне усилий международного сообщества по стабилизации ситуации в Афганистане, обеспечению энергетической безопасности и борьбе с новыми угрозами современности.///

Важно, что обе страны имеют сходные взгляды на ряд наиболее актуальных проблем современности, и это еще раз было подтверждено в ходе визита в Вашингтон министра иностранных дел РК М.Тажина. В отношении двустороннего сотрудничества достигнута высокая степень взаимопонимания по всем направлениям, в том числе и относительно его перспектив. Американская сторона, в частности, позитивно восприняла наше предложение усилить институционализацию казахстанско-американского диалога с целью придания нашим двусторонним контактам систематического характера и более полного использования возможностей их расширения.

Принципиальных проблем в казахстанско-американских отношениях нет. Тем не менее, есть определенные различия в оценках и подходах к некоторым вопросам. Например, в области политического процесса в Казахстане или так называемой демократизации. Но стороны не драматизируют ситуацию, а стараются переводить диалог по этим вопросам в плоскость конструктивизма. Наверное, можно констатировать большее осознание американцами объективной сложности этих процессов в Казахстане, обусловленной особенностями нашего исторического развития.

Казахстан рассматривается "важным участником антитеррори-

стической коалиции и новым союзником в афганской операции". Новая администрация США определила стабилизацию Афганистана как одну из самых приоритетных внешнеполитических задач. Соединенными Штатами выработана новая стратегия по Афганистану, и на ее реализацию выделяются крупные материальные и человеческие ресурсы. В этом году почти в два раза будет увеличен американский военный контингент в Афганистане. Активного участия в решении афганской проблемы Вашингтон ожидает и от других стран - не только Запада, но и со стороны государств региона.

По линии специальной правительственной программы в 2007-2008 годах Казахстан оказал помощь Афганистану на сумму около трех млн. долларов США. На эти средства финансировались социальные и инфраструктурные проекты, предоставлялась гуманитарная помощь, проведены тренинги для правоохранительной и пограничной служб Афганистана./1/

Одной из наиболее перспективных сфер сотрудничества остается энергетический сектор, особенно с учетом возрастающей роли энергетики во внешней политике новой администрации. Одновременно с этим транспортно-коммуникационный сектор является другой важной составляющей двустороннего сотрудничества между Казахстаном и США. Об этом свидетельствуют совместные проекты в Казахстане таких американских флагманов отрасли, как "General Electric", "FedEx", "IBM", "Cisco", "Motorola" и др. Набирает обороты региональное экономическое сотрудничество. В этом году нашим посольством инициированы контакты между нефтедобывающим и портовым штатом Луизиана, с одной стороны, и Мангистауской областью, с другой.

Особый интерес в этом плане для американской стороны представляет район Каспийского бассейна, который считается зоной политических и экономических интересов.

Именно в качестве источника углеводородного сырья Вашингтон относит Каспийский регион к ряду стратегически важных внешнеполитических вопросов, поэтому США с особым вниманием отслеживают политику в этой зоне всех прикаспийских государств. Казахстан в этом плане рассматривается как ключевой "игрок". При этом американская сторона демонстрирует понимание того, что подходы Казахстана, например, к взаимодействию с иностранными недропользователями и проведению трубопроводной политики обусловлены исключительно стремлением гарантировать соблюдение национальных экономических интересов, а также соображениями обеспечения экономической безопасности страны. Особо следует отметить сходство взглядов РК и США на важность диверсификации экспортных энергетических маршрутов для обеспечения глобальной энергетической безопасности.

Обе страны сходятся и во мнении относительно необходимости

скорейшего окончательного решения вопроса правового статуса Каспийского моря как важного фактора полноценной работы по использованию ресурсов и развития потенциала этого региона в интересах мировой экономики.

Говоря о преимуществах сотрудничества с США для Казахстана, необходимо помнить, что американские компании инвестировали более 11 млрд. в экономику РК, закрепив за собой статус крупнейшего инвестора и внося, таким образом, значительный вклад в развитие экономического потенциала нашей страны. Соперничество за установление контроля над ресурсами региона имеет огромное влияние на геополитический ландшафт Евразии, в том числе и эволюцию внешнеполитических курсов ключевых государств.

В настоящее время большая часть спроса на нефть и нефтепродукты приходится на промышленно развитые страны. В то же время разрыв в объемах нефтепотребления между промышленно развитыми и развивающимися странами все больше сокращается. Указанный процесс, как ожидается, будет лишь усиливаться в предстоящие два десятилетия. По прогнозам ОПЕК, к 2030 г. страны ОЭСР в 2030г. будут потреблять 51,5 млн. барр. нефти в сутки, развивающиеся — 56,2 млн./3/.

Кроме того, увеличивается комплексная взаимосвязь между политической стабильностью и энергетической безопасностью, зависимость долгосрочного развития государств от неограниченного доступа к источникам энергоресурсов, колебания мировых цен на них и других явлений, связанных с энергетическими проблемами.

В этой связи также необходимо учитывать усугубляющийся эффект на мировые энергетические рынки от обострения стратегической ситуации на Ближнем и Среднем Востоке, в том числе в регионе Персидского залива, который является главным поставщиком углеводородного сырья в глобальном масштабе. Фактически нестабильная обстановка в Ираке и неурегулированные отношения между Ираном и США представляют значительную и долгосрочную угрозу для поставок необходимого количества углеводородов на мировые энергетические рынки. Кроме того, проявляется кризис в отношениях Соединенных Штатов с рядом латиноамериканских государств, к примеру с Венесуэлой. Однако интерес к Каспийскому региону можно рассматривать скорее с политической точки зрения, поскольку ресурсы прикаспийских государств занимают весьма незначительное место в мировом потреблении, так как доказанные запасы государств региона составляют от 2,6 до 4,4% мировых запасов, с одной стороны.

А с другой стороны, фактор отдаленности Каспийского региона от основных рынков сбыта энергоресурсов, обуславливает высокие транспортно-транзитные издержки и зависимость от других государств. Кроме того, общеизвестна высокая себестоимость и относительно низкое качество каспийской нефти (ввиду высокого содержания серы и сероводорода). Таким образом, значение углеводородного сырья Каспийского региона в общемировом энергетическом балансе играет не

значительную роль в экономическом плане.

Однако Каспийский регион играет важную роль в мировой и региональной политико-экономической системе. Сложившийся в региональном масштабе баланс интересов заинтересованных государств способен вызвать региональные проблемы, в сфере международной безопасности и геополитики.

И США представлен в регионе как один из мировых «центров силы», влияющий как на других крупных игроков, транзитные государства, так и на прикаспийские государства.

В 1997 г. регион был объявлен зоной национальных интересов США, что продемонстрировало векторы реализации курса в отношении региона. А в 2002 году вся Центральная Азия была объявлена зоной жизненно важных интересов США.

Проблемы Каспия были выделены американской администрацией в отдельное направление внешней политики. Были созданы специальный отдел по региону и целевая группа в составе Совета национальной безопасности при президенте США, учрежден пост специального советника президента и госсекретаря по вопросам энергетики Каспийского региона, а ЦРУ создало специальное оперативное подразделение по отслеживанию политических процессов в прикаспийских странах. Разработкой каспийской стратегии Вашингтона в настоящее время занимаются несколько сот специалистов в администрации, конгрессе и научно-исследовательских центрах США./4/

На современном этапе в особой степени на Каспийский регион оказывают воздействие изменения геостратегического характера. В первую очередь, военно-политическое закрепление в Центральной Азии США, что в определенной степени минимизировало потенциал воздействия России. Вторых, активизация формирования «геополитической» сети трубопроводов, например: Баку-Тбилиси-Джейхан (ОЭТ БТД), Набукко, Транскаспийский газопровод, направленных на сокращение значимости традиционных магистралей транзита, проходящих в основном по территории Российской Федерации. Реализация транспортных маршрутов в южноазиатском направлении лоббируется США.

Что противоречит стратегической цели России, обеспечить максимальное использование Азербайджаном, Казахстаном и Туркменистаном ее территории для перекачки нефти, что является эффективным геополитическим рычагом влияния на ситуацию в регионе в целом и на отдельные его страны.

Таким образом, Россия, располагая необходимым политическим, экономическим и военным потенциалом, будет и в дальнейшем стремиться к осуществлению эффективного контроля над экспортными поставками энергоресурсов из стран Прикаспия на мировые рынки, максимальной капитализации своего геополитического положения за счет транзита нефти и газа из Казахстана, Туркменистана и Азербайджана. В настоящий момент главным направлением обеспечения национальных интересов для России

является сохранение собственной стратегической значимости для Казахстана и недопущение дистанцирования Азербайджана и Туркменистана путем многоходовых комбинаций по сокращению воздействия других игроков. В целом, интересы США в регионе остаются прагматическими в контексте поддержания в регионе баланса сил.

Каспийский регион является исключительно важным для обеспечения и приложения стратегических целей, потому что его расположение в «центре» нестабильности оказывает негативное воздействие на мир и угрожает интересам США и их союзников. Учитывая близость Каспийского региона к центрам современного терроризма, не удивительно, что как политический истеблишмент США, так и иностранные аналитики рассматривают усиливающееся внимание США к Центральной Азии и Кавказу в качестве существенного аспекта становления новых системных отношений в регионе.

При этом руководство США использует как прямое политическое воздействие на обстановку в регионе, так и целый комплекс косвенных инструментов, как: продолжение закрепления американских энергетических корпораций, усиление зависимости региона от финансовых вливаний и т.д. По сути, интересы США в Каспийском регионе исходят из глобальной триединой задачи. Ее составными частями являются: коммерческий, энергетический и геостратегический интересы.

Кроме того, для достижения геополитических целей, главным образом США, активно используются косвенные инструменты, прежде всего, экономические (финансовая привязка государств региона, привлечение комплексных ресурсов частного бизнеса и т.п.) и военно-политические. Например, в качестве тактики проникновения в регион США использует три основных рычага - Международный валютный фонд, Всемирный банк и Всемирную торговую организацию, а также статус доллара как мировой валюты.

Помимо экономических инструментов, для защиты своих интересов и сохранения открытости рынков США активно применяют вооруженные силы. Современные американские политики являются сторонниками превентивного использования США военной силы как лучшего способа уничтожения недружественных режимов.

В качестве новой идеи объединения государств региона Центральной Азии, США предложили проект регионального форума Партнерство по сотрудничеству и развитию Большой Центральной Азии (ПБЦА). Позиция Казахстана по этому проекту публично была озвучена экс-министром иностранных дел К. Токаевым в апреле 2006 года. Выступая на прошедшей в Кабуле международной конференции «Партнерство, торговля и развитие в Большой Центральной Азии», К. Токаев отметил следующее: «Казахстан поддерживает реализацию идеи Большой Центральной Азии, если это будет служить укреплению существующих связей, безопасности и стабильности в регионе. Позиция Казахстана заключается в том, что Большая Центральная

Азия должна восприниматься, прежде всего, как цивилизационное и экономическое понятие, но не в контексте военной доктрины»/5/. КНР, мировая держава и главный конкурент США и России, рассматривает Казахстан как «главный мостик» реализации своей стратегии, по которому он должен выйти к Персидскому заливу и Каспийскому морю. На данном этапе прослеживается форсированное проникновение в энергетический сектор каспийских государств, в первую очередь Казахстана, ведущих китайских энергетических корпораций, закрепление которых призвано обеспечить поставки углеводородного сырья, а также создать основу для дальнейшего усиления зависимости прикаспийских субъектов от Китая. Государства-доминанты (США, Россия) рассматривают процесс усиления Китая как появление потенциального соперника, в то время как «малые» прикаспийские государства рассматривают Пекин в качестве сдерживающего фактора в отношении с более сильными акторами, заинтересованными в регионе /6/. Фактически Каспийский регион стал одной из главных арен борьбы по формированию нового баланса сил в масштабе Евразии. В том отношении казахстано-американское взаимодействие может иметь влияние на ситуацию в этом регионе. Стабильное развитие прикаспийских государств и обеспечение стратегических интересов, в том числе и Республики Казахстан, имеет непосредственную зависимость от векторов направленности приложения национальных интересов других международных субъектов, участвующих в региональных процессах Каспия. Это определяет ключевую необходимость выработки руководством Казахстана соответствующей долгосрочной стратегии, ориентированной на нивелирование негативных моментов влияния, возникающих в процессе взаимодействия международных субъектов в регионе Каспия. И принципиально важным является то, что отношения между США и Казахстаном вышли на принципиально новый уровень равного стратегического партнерства несколько лет назад. Сегодня оба государства выстраивают равноправный диалог, фокусируя его на углубление, расширение и наполнение конкретными проектами в области политики, экономики и высоких технологий.

Каспийский регион имеет ряд проблем, решение которых возможно только на основе общих, партнерских усилий. Среди них – определение правового статуса моря, добыча и транспортировка нефти и газа, сохранение уникальной природной среды, развитие судоходства, функционирование транспортного коридора Север – Юг, обеспечение региональной безопасности и многие другие.

*1. Идрисов Е. Какие отношения между РК и США?//
<http://www.Camonitor.com>*

2. Назарбаев Н.А. Новое десятилетие – Новый экономический подъем - Новые возможности Казахстана. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. //Казахстанская правда. – 2010. - 30 января.

3. World Oil Outlook //http://www.opec.org

4. О долговременной стратегии США в Каспийском регионе и практических шагах по ее реализации // «Журнал теории и практики евразийства». - 2003. - №22. - С. 26

5. Выступление министра иностранных дел Республики Казахстан К. Токаева на международной конференции «Партнерство, торговля и развитие в Большой Центральной Азии». Кабул, 1 апреля 2006 г.// http :/www.mfa.kz

6. Лаумулин М. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. Том II: Внешняя политика и стратегия США на современном этапе и Центральная Азия. - Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2006.-С. 192/

Түйін

Мақалада автор Каспий аймағындағы Қазақстан-АҚШ қарым-қатынастарын, әр мемлекеттің мүдделерін, проблемалық мәселелерін және ынтымақтастықтың болашағын көрсетуге тырысты.

Summary

This article is devoted mutual relations of Republic Kazakhstan and the USA in the Caspian region, interests of each of the states, problem questions and cooperation prospects.

ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ

Т.М.Асанов–

саяси ғылымдарының кандидаты

Қазақстан қоғамын демократияландырудың басым бағыттардың бірі - жергілікті мемлекеттік басқаруды реформалау болып табылады. Алайда оның ішіндегі маңызды сала - жергілікті өзін-өзі басқару (ЖӨӨБ) республикадағы ең аз дамыған демократиялық институт. ЖӨӨБ мәселелерін шешу Қазақстандағы демократияны дамытудың маңызды шарты:

- саяси тұрғыда ЖӨӨБ аумақтық қауымдастық мүшелері өздерінің ортақ істерін басқаруға және мұны сайланбалы және басқа да өздері құрған органдар арқылы жүзеге асыруға мүмкіндік береді;

- ЖӨӨБ демократиялық құқықты мемлекеттің тағы да бір бастауы – биліктің горизонтальды бөлінісімен қатар вертикальды жіктелу принципін жүзеге асырумен де тығыз байланысты;

- ЖӨӨБ институттары арқылы аумақтық қауымдастықтар құрушы азаматтардың муниципалды меншікті халықтық иелену мен пайдалануға қатысты құқықтары жүзеге асады;

- белгілі бір әлеуметтік топтардың мүддесін көздеуші саяси партиялар мен қоғамдық қауымдастықтарға қарағанда ЖӨӨБ-дың өзіндік ерекшелігі бар, ол бір территориялық бірлік ауқымында тұратын барша азаматтарды саяси көзқарастарына, дүниетанымына, әл-ауқатына қарамастан қамтып, топтастырады;

- ЖӨӨБ елдің қоғамдық-саяси өмірінде ықпалдастырушылық роль атқарады. Жергілікті қауымдастықтар объективті түрде мемлекеттің бірлігі мен тұтастығына мүдделі, себебі мемлекет оның мәртебесіне кепілдік беруші, әлеуметтік бағамдарды белгілі бір деңгейде ұстаушы болып табылады;

- ЖӨӨБ азаматтардың мемлекеттік басқару ісіне қатысуына мүмкіндік береді. Азаматтар шешім қабылдау мен басқаруға қатысып қана қоймай, жергілікті жерлердегі мемлекеттік органдардың қызметіне бақылау да жасайды [1].

Басқаша айтсақ, ЖӨӨБ белгілі бір дәрежеде мемлекеттік биліктің жалғасы, бірақ та ол жергілікті жалықтың қатысуымен жүзеге асатындықтан, табиғаты жағынан қоғамдық. Сәйкесінше, ЖӨӨБ органдары екі қырлы қызмет атқарады – бірі мемлекеттік, екіншісі мемлекеттік емес.

Осыған орай ЖӨӨБ институттарын құру Қазақстан халқының саяси және экономикалық белсенді бөлігінің жергілікті жерлердегі реформаларды жүргізуге қосылуына мүмкіндік берер еді деген пікірлердің жаны бар екені даусыз [2].

Өкінішке орай, бізде пәтер иелерінің кооперативі (КСК) мен аймақтық өзін-өзі басқару комитеттерінен басқа оның субъектілерін қалыптастыру мен дамыту тәжірибесі жоқ. ЖӨӨБ мәселелерімен айналысатын арнайы орган да жоқ. Мемлекеттік басқару деңгейлері арасындағы өкілеттіктерді ара-жігін ашу мен бюджетаралық қатынастарды жетілдіру жөніндегі үкіметтік комиссияның қызметі негізінен жергілікті мемлекеттік басқару проблемаларын шешеуге бағытталған.

Жергілікті мемлекеттік атқарушы билік пен ЖӨӨБ-ды бір-бірімен шатастыруға әсте болмайды. Қазақстанда әкімияттар жергілікті атқарушы билік институттары болып есептеледі. Әкім - ең алдымен мемлекеттік қызметші, тіптен оның саяси қызметшілік өкілетті бар. Ол жергілікті мемлекеттік атқарушы билікке басшылық етуші және жергілікті мәнге ие міндеттерді шешуші саяси тұлға, және сонымен қатар ол орталық биліктің атынан өкілдік етуші.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 3 бабындағы 4 тармаққа сай “республикада мемлекеттік билік біртұтас, ол конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөліну, олардың тежемелік әрі тепе-теңдік жүйесін пайдалану арқылы, өзара іс-қимыл жасау принципіне сәйкес жүзеге асырылады” [3].

Биліктің біртұтастығы тек атқарушы ғана емес, өкілдік және сот органдарының да бірегей жүйесін білдіреді. Бірақ ЖӨӨБ биліктің бірегей жүйесіне кірмейді, өйткені конституциямыздың 89 бабында: елімізде жергілікті маңызы бар мәселелерді тұрғын халықтың өзі шешуін қамтамасыз ететін ЖӨӨБ танылатындығы; оны тұрғы халық тікелей сайлау жолымен, сондай-ақ халық топтары жинақы тұратын аумақты қамтитын селолық және қалалық жергілікті қауымдастықтардағы сайланбалы және басқа ЖӨӨБ органдары арқылы жүзеге асыратыны; және ең бастысы: ЖӨӨБ органдарын ұйымдастыру мен олардың қызмет тәртібін заңмен белгіленген шекте азаматтардың өздері белгілейді [3, 40].

Ал 2007 жылғы 21 мамырда № 254-III ҚР Заңымен Конституцияға демократиялық сипаттағы өзгертулер мен толықтырулар енгізілген соң бұл бапта ЖӨӨБ-ды тұрғын халық тікелей жүзеге асырады, сондай-ақ ол мәслихаттар және халық топтары жинақы тұратын аумақтарды қамтитын жергілікті қоғамдастықтардағы басқа да ЖӨӨБ органдары арқылы жүзеге асырылады” деген тармақ пайда болды [4].

1995 жылдан бастап жергілікті өзін-өзі басқаруға қатысты бірнеше заң жобалары ұсынылғанымен, олар объективті қажеттіліктерге сай емес еді. 1997 жылғы “Жергілікті мемлекеттік басқару мен жергілікті өзін-өзі басқару” заң жобасы да осының кебін киді. 2000 жылғы аталған заңның жаңа нұсқасы, сонымен қатар Парламенттің бір топ депутаты әзірлеген балама жобасы да қарастырылғанымен, бұл жолы да сәтсіз болды. Оған басқарудың түрлі деңгейлері арасындағы өкілеттіктердің ара-жігінің болмауы мен азаматтық қоғамның жергілікті деңгейдегі дамымауы себеп болды.

Бүгін жоғарыда аталған идеяны жүзеге асыруға қажетті жағдайлар жасалуда. Заңнамалық деңгейде мемлекеттік билік органдары жүйесіндегі өкілеттіктердің ара-жігін ашуға байланысты мәселелердің біршамасы шешілген. Кезең-кезеңімен іске асырылатын әкімшілік реформа Қазақстандағы ЖӨӨБ жүйесі туралы конституциялық нормаларды өмірге енгізуге мүмкіндік беретін барлық алғышарттарды жасауда.

Салыстыра кетейік: Рефей Федерациясы Конституциясындағы 3-бап халық елдің егемендігі мен биліктің қайнар көзі ретінде “өздерінің билігін тікелей, сондай-ақ мемлекеттік билік органдары мен ЖӨӨБ органдары арқылы жүзеге асырады” деп бекітеді [5].

Ресейлік зерттеушілер бұл баптың қисынды тұжырымдалғанын атап көрсетеді, себебі мұнда өзін-өзі басқару табиғатының екі қырлылығы – мемлекеттің де, азаматтық қоғамның да элементі екендігі анық көрсетілген. Бір жағынан ол түрлі мемлекеттік құрылымдармен тікелей байланысты, ал екінші жағынан - елдегі әлеуметтің даму деңгейі мен азаматтардың өзіндік ұйымдаса алу мүмкіндігін көрсететін қоғамдық институт болып табылады [6].

Бірақ бұл нормалардың айырмашылықтары мынада: Қазақстан унитарлы мемлекет те, Ресей федеративті. Біз бұл тұрғыда Қазақстан жағдайында нақ осы унитаризм басқарушылық, құқықтық, әлеуметтік-

экономикалық жүйелердің бірлігін қамтамасыз етуші, сәйкесінше, жанжалдардың болмауына, жүзеге асырылатын реформалардың мақсаттылығы мен табыстылығына қол жетіп отыр, мемлекеттің тұрақтылығы мен мықтылығының кепілі болып табылады деген әріптестеріміздің пікірін толық қолдаймыз [7].

Дегенмен унитаризм ЖӨӨБ принципімен толық сәйкесе алады, аймақтардың белгілі бір деңгейдегі әлеуметтік-экономикалық дербестігі мен жергілікті органдардың өз аумағындағы мәселелерді шешуде жауапкершілігінің болуы оған қайшы келмейді.

“Өзін-өзі басқарудың Еуропалық хартиясы” ЖӨӨБды жергілікті билік органдарының өз құрамын анықтауға және қолданыстағы заңнамамен бекітілген шекте жергілікті халықтың мүддесіне сай басқаруды жүзеге асыруға құқығы мен мүмкіндігі болуы деп анықтайды [8].

Ал ресейлік энциклопедистер ЖӨӨБ-ды жалпы елді басқаруға бағытталған мемлекеттік басқару жүйесіне енетін жергілікті басқарудың бір түрі және мүмкін бір формасы деп түсіндіреді [9].

Л.В. Сморгуновтың жетекшілігімен “Мемлекеттік басқару және саясат” атты тақырыпта зерттеумен айналысқан бір топ ресейлік ғалым саяси тәжірибеде ЖӨӨБ туралы қалыптасқан бірнеше тұжырымдаманы ашып көрсетеді [10]:

1) *еркін қауымдастық теориясы* негізінде ЖӨӨБ органдарының қызметін мемлекеттік басқаруға қарсы қою оның шаруашылық саласындағы дербестігін көздейтін қоғамдық іс ретінде қарастырды;

2) *ЖӨӨБ мемлекеттік теориясы* оған белгілі бір автономия беруді мойындап, мемлекеттік істерді басқару барысында орталық үкімет пен жергілікті билік арасындағы міндеттердің ара-жігін ашып алу қажеттілігін қойды. Соның арқасында XIX ғ. еуропалық елдерде ЖӨӨБ мемлекеттік жергілікті басқаруды ұйымдастырудың түріне айналып, оның қызметін мемлекеттік шенеуніктер емес, сайланбалы органдар мен жеке тұлғалар атқарды. Бұл модель XX ғ. ортасына дейін қолданылды, тек КСРО-да ғана жергілікті органдар мемлекеттік билік құрамында болды.

3) XX ғ. екінші жартысында *локалистік тұжырымдама* қалыптасты, оның негізінде либералды демократия идеялары жатыр. Мұнда ЖӨӨБ саяси демократияның маңызды институты ретінде қарастырылды. Күшті де көп тармақты ЖӨӨБ өмір сүру мүмкіндігі билік бөлінісінің қажеттігімен, шешімдер қабылдау процесіне мүмкіндігінше көп адам тартумен анықталды. Биліктің локальді сипатта болуы муниципалды қызметкерлердің икемділігін шапшаңдатады, жергілікті ресурстардың сол аумақтағы мұқтаждықтармен үйлесім табуына мүмкіндік береді.

4) *қоғамдық таңдау тұжырымдамасы* – ЖӨӨБ тиімділігін арттыру үшін екі реформа жүргізу қажеттігін көрсетеді: біріншісі – орталық билік ЖӨӨБ органдарына сыртқы байланыстар жасауды жақсартуды “жоғарыдан таңады”. Жеке сектормен байланысқа түсудегі жергілікті биліктің ашық болуы олардың қызметінің мөлдірлігін қамтамасыз етеді. Екінші реформа –

бюрократияны бөлшектеу, яғни ЖӨӨБ жүйесінің ірі әрі тиімсіз ұйымдары тұрғылықты халықтың түрлі топтарының сан-қилы мүдделерін, мұқтаждықтарын қанағаттандырушы ондаған ұсақ органдармен алмастырылуы қажет. Бақылау жасаудағы монополияның болмауы жергілікті бюрократия ішінде бәсекелестік туғызып, нәтижесінде қоғамдық бақылау мен таңдаудың күшеюіне алып келеді.

5) *Дуалистік мемлекет тұжырымдамасы* ЖӨӨБ мемлекеттік басқару аппаратының жергілікті бұтағы ретінде қарастырады. Тұжырымдама мемлекеттің маңызды екі қызметіне - әлеуметтік инвестициялау мен әлеуметтік тұтынуға негізделген. Әлеуметтік инвестициялау саясатының мақсаты жеке фирмалардың табығылығын қолдау арқылы тауарларды өндіру мен қызмет көрсетуді сақтау. Мемлекет өндірушілерді басты материалдармен (шикізат, электр қуаты т.б.), инфрақұрылыммен (көлік-коммуникация т.б.) қамтамасыз етеді, несие беру, салықты азайту арқылы қолдау жасайды. Әлеуметтік тұтыну саясаты болса нарықтық қатынастар арқылы жүзеге аспайтын, халықтың түрлі әлжуаз топтарының тұтынушылық мұқтаждықтарын өтеуге бағытталады. Ол негізінен зейнетақы, өтемақы, жәрдемақы төлеу, білім беру мен денсаулық сақтаудың тегін түрлеріне кепілдік жасау, арзан тұрғын үймен қамтамасыз ету арқылы жүзеге асады. Алғашқы қызмет түрі орталық билік деңгейінде шешілсе, соңғысы муниципалитеттер деңгейінде шешімін табуы тиіс. Сондықтан да ЖӨӨБ басты қызметі тұрғылықты халықтың әл-ауқатын жақсарту, әлеуметтік тұтыну мәселесімен анықталады.

б) *әлеуметтік қатынастар теориясында* ЖӨӨБ екі тарапты өкілдік ролін атқарады. Бір жағынан ол жергілікті территорияның мүддесін білдіре отырып, сонымен бір мезгілде жалпыұлттық деңгейде анықталған саяси курстың жүзеге асуына да жауап береді. Бір жағынан жалпыұлттық саясатты қолдай отырып, жергілікті билік оларды қоғам үшін қажет және әділетті деп түсініп, аймақтарда орындайды. Екінші жағынан жергілікті аймақ үшін өзекті мәселелерді шешуі тиіс.

Алайда бұлардан да өзге қарама-қарсы көзқарастар баршылық, оларға сүйенсек, ЖӨӨБ қоғамдық бастамашылық көрінісі, ол жергілікті проблемаларды шешудегі мемлекеттің ролін азайтуға бағытталады. Мұндай қарама-қайшы түсініктер мемлекет пен азаматтық қоғамды бір-біріне антогонистік қарсы қоюшы стереотиптен туындаса керек, соған орай олар шартты әрі жасанды, бүгінгі күн талаптарына жауап бере алмайды. Осы жерде Т.Янссонның қисынды тұжырымы даулы көзқарастарға нүкте қояды деп ойлаймыз. Ол азаматтық қоғамның өмір сүруін үштағанды өзара байланыс пен іс-әрекет түрінде негіздейді: бір бұрышында – мемлекет, екіншісінде – жеке, әлеуметтік және ерікті салаларда қызмет ететін қоғамдық бірлестіктер, үшінші бұрышында – бір мезгілде әрі мемлекеттік, әрі қоғамдық саланың институты болып саналатын ЖӨӨБ тұр [11].

ЖӨӨБ-ға мемлекет тарапынан көп қамқорлық жасалып, жоғарыда таңылса, онда төменнен туындайтын бастамашылық төмендейді,

азаматтардың саяси қатысуының демократиялық принциптері шайқалады, қоғамның өзін-өзі ұйымдастыруы мен өзін-өзі басқаруына күмәнмен қараушылық ретінде көрінеді. Ал мемлекет тарапынан мүлдем қолдау жасалмаса онда ЖӨӨБ шынайы қызмет етуші әлеуметтік құбылыстан гөрі жалаң ұран түрінде қалуы ықтимал. Сондықтан да мемлекеттің бұл процеске қатысуы аса сезімталдықпен жүруі тиіс.

ЖӨӨБ-дың тіршілік етуі үшін ең алдымен экономикалық негіз болуы шарт, сарапшылар оған ең кем дегенде мыналарды кіргізеді:

- жергілікті өзін-өзі басқаратын қауымдастықтың меншігі болуы тиіс;
- мемлекет меншігіндегі бірақ ЖӨӨБ органына пайдалануға берілген мүліктердің болуы;
- жергілікті қауымдастықтың мұң-мұқтажы мен қажеттіліктерін өтеуге қажетті өзге де заңнамаға сай келетін меншіктерінің болуы;
- жергілікті қаржы-қаражаттың болуы [12].

ЖӨӨБ тиісінше билік өкілеттілігі мен қаржы ресурстарының болуы демократиялық процеске деген қоғамдық сенімді ұялатып, азаматтар үшін өздері құрған органның қызметі мен саясатына ықпал етуге шынайы мүмкіндіктер берері ақ.

Осы мәселе 2006 жылғы ЖӨӨБ туралы заң жобасын талқылағанда да қиын түйінге айналды. Аталған заң жобасын мемлекеттік комиссия аясында парламентарийлер мен азаматтық қоғам өкілдері қызу да ұзақ талқылады. Жергілікті мемлекеттік басқару мен ЖӨӨБ-дың өкілеттіктерінің ара-жігін, ролі мен қызметін, бюджеті мен материалдық-техникалық базасын айқындауға арналған көптеген өзгертулер мен толықтырулар енгізілді. Өкілеттіктердің қайталанбауына қалай қол жеткізу басты мәселеге айналды. Заң жобасының нәтижесінде ЖӨӨБ органы – кеңес болып аталатын болды да, оны төраға басқарады деген ұйғарым жасалды. Кеңестерді қаржыландыру бес қайнар көзден жүзеге асырылатын болып шешілді: оның өкілеттілігіне тек жергілікті мәндегі проблемаларды шешу (аулаларды абаттандыру, жасылдандыру, жол жөндеу және т.б.) кірді.

Алайда бұл жүйе бір мезетте жүзеге аспайды, Президент ұсынғандай, бастапқыда кеңестерді сайлау сынақ түрінде өтеді. Ал сынақ кезеңі екі-үш жылды қамтып, негізгі төрт мәселені:

- а) ЖӨӨБ органдарына берілетін қызметтер мен өкілеттіктердің ара-жігін ашу;
- ә) оның экономикалық негізін қаржыландыру көздерін одан әрі айқындап, зерделеу;
- б) ЖӨӨБ ішкі құрылымын тереңірек және ұтымды етіп ойластыру;
- в) ЖӨӨБ органдары қызметінің тиімділігін қамтамасыз етуші механизмдерді анықтап алуға мүмкіндік беруді.

Елімізде ЖӨӨБ кезең-кезеңімен ендіру туралы көзқарасты әріптесіміз А. Нүкенов те айтқан болатын. Ол бір кезеңнен екінші кезеңге өту қажеттілігін сол орган жұмысының нәтижелілігімен және жалпы азаматтық қоғамның дамуымен негіздей отырып, үш кезеңге бөледі:

“Бірінші кезең. Бастапқыда ЖӨӨБ органы атқарушы биліктің өкілі - әкімді тежейтін тетік қызметін атқаруы қажет. Бұл (оны Кеңес деп атауға болады) елді мекеннің қалаулы, беделді азаматтарынан тұратын қоғамдық, яғни ақысыз қызмет ететін, 2-3 жылға сайланған орган. Аталмыш орган жергілікті көкейкесті мәселелерді көтеріп, оны әкімнің алдына қойып, шешуді талап етеді. Егерде атқарушы билік өкілінің жұмысы көпшілікті қанағаттандырмаса, оны Кеңес дауыс беру арқылы қызметінен босатуды жоғары атқарушы органдардан талап етеді. Және де бұл жерде ауыл, қала әкімін сайлау мүлде қажет емес.

Екінші кезең. Халықтың демократиялық мәдениеті қалыптасып, оның экономикалық ахуалының жақсаруымен қатар өзін-өзі басқару жүйесі де белгілі өзгерістерге ұшырауы тиіс. Дәлірек айтқанда, аталған орган белгілі мәселелерді өзі дара шешуге құқық алуы қажет. Ол үшін заң жүзінде ЖӨӨБ органына нақты құзырлар беру керек.

Үшінші кезең. Ол осы деңгейдегі шаруаларды шешуге толық дайын болған кезде, жергілікті елді мекендерде (төменгі деңгейде ғана) Әкім институты жойылады, оның орнына Уәкіл – бұл Президент пен Үкіметтің, яғни мемлекеттің жергілікті орындағы өкілі... Әкім институты халықтың көзінде нағыз билікпен ассоциацияланады. Ал уәкіл арқылы халықтың психология өзгеріп, биліктің бастауы өз қолында екенін, және де өздері сайлаған ЖӨӨБ органы арқылы сол билікті жүргізуге болатындығын түсінеді, адамның саяси еркі қалыптасады. Сондықтан да бұл мәселеде осындай технологияны қолдану дұрыс деп ойлаймыз” [13].

ЖӨӨБ институты қызметінің келешегі мен тиімділігі көптеген факторларға тәуелді болмақ. Әсіресе оның заңнамалық базасын жетілдіру міндеті тұр, қандай да болсын жаңалықты өмірге енгізудің машақаты көп болары белгілі. Ал ЖӨӨБ да билік, тек биліктің ерекше түрі - өзін-өзі ұйымдастыруға кең мүмкіндік алатын халықтың билігі, оларды ұйымдасу түрін мемлекет айқындайтындай қатаң нормативтер жоқ, ол билік сол муниципалдық құрылымның нақты проблемаларына бағытталады.

Республикамыздағы ЖӨӨБ-дың аяғына тұруына кедергі болып отырған себептердің ішінде мемлекеттік билікті орталықсыздандыру процесінің аяғына дейін жүргізілмеуін, жергілікті биліктің тұрғылықты халық үшін жабық күйде қалуын, халықтың құқықтық және азаматтық мәдениетінің төмендігін атап өткен орынды. Біздегі ЖӨӨБ-ға мынадай ерекшеліктер тән:

- ЖӨӨБ органдарының сандық және сапалық жағынан алғандағы өкілдік деңгейінің төмен болуы. Патер иелерінің кооперативтері мен аймақтық өзін-өзі басқару комитеттерінен басқа ЖӨӨБ субъектілерін енгізу тәжірибесі Қазақстанда жоқ;

- жергілікті атқарушы билік пен ЖӨӨБ органдарының іс-әрекеттері мен қарым-қатынастарының барлық қыр-сырын қамтиғын, ара-жігін ашып, реттеп беретін заңнамалық негіз әлі жасалмаған.

- ЖӨӨБ мәселелерімен арнайы айналысатын мемлекеттік орган жоқ. Өкімет жанындағы Мемлекеттік басқарудың түрлі деңгейлері арасындағы өкілеттіктерді ажырату мен бюджет аралық қатынастарды жетілдіру жөніндегі комитет тек жергілікті мемлекеттік басқарудың проблемаларын шешеді.

Осылайша, Қазақстанда ЖӨӨБ институтын кезең-кезеңімен енгізудің жолдарын анықтайтын ЖӨӨБ-дың бірегей тұжырымдамасы әлі жасалмаған. Елде жергілікті мемлекеттік органдардың кейбір өкілеттіктерін ЖӨӨБ институттарына қалай бөліп беру мәселесі, оны тәжірибеге енгізудің нақты мерзімі де айқындалмаған. Қысқасы, тұрғылықты халықтың мұң-мұқтажын жергілікті деңгейде шешуге қабілеті бар, шындап қызмет ететін ЖӨӨБ-дың қалыптасуы қиын түйінге айнылып, ол ұзаққа созылып бара жатыр.

Кейбір зерттеушілер Қазақстанда ЖӨӨБ ендіру мен дамыту бағытында мынадай тәжірибелік ұсыныстар жасайды:

1. Аудандық және облыстық деңгейлердегі барлық БАҚ-на ЖӨӨБ-ға қатысы заңнама мен терминдерді түсіндіру мақсатында осы мәселемен айналысатын мамандар мен мемлекеттік билік өкілдерін тарта отырып, арнайы бағдарламалар мен рубрикалар ашуы қажет.

Бұл мемлекеттік органдар өкілдерінің жергілікті билікті ұйымдастыруға септігін тигізерлік ілімдерін жетілдіруіне, жергілікті қауымдастықтың әлеуетті мүшелері аталған мәселе бойынша танымдық ақпарат алып, қажетті түсінік қалыптастыруына ықпал етеді.

2. Жергілікті әкімшіліктер тұрғылықты халық арасында дайындық, ақпараттық және түсіндіру жұмыстарын жүргізу үшін қоғамдық бастамашылық негізде арнайы орталықтар ұйымдастыруы тиіс. Аталған жұмыстың тиімділігін арттыру үшін облыстық әкімиятар жүргізіп жатқан іс-шаралардың орындалуына бақылауды жүзеге асыруы керек. Қажет болған жағдайда теориялық мәселелер жөнінде көмек көрсеткен жөн.

Қазақстандағы ЖӨӨБ енгізудің бастамашылары орталық элита болғандықтан, дайындық кезеңіндегі мемлекеттік билік өкілдерінің қызметі жергілікті қауымдастықтардың қызметіне араласу, болмаса оған бақылау жасау деп қарастырылмауы керек, керісінше, бастаманы соңына дейін - сайлау өткізуге дейін жеткізуге атсалысу деп қарауымыз керек [14].

Мәселені қорыта келе, жоғарыда айтылғандарға біздің қосарымыз: ауылдық деңгейдегі ЖӨӨБ өмірге ендірудің бірден-бір жолы - фермерлік шаруашылық негізінде жүруі тиіс. Фермерлік қожалықтың басында тұрған адам іскер кәсіпкер, оның ауыл ауқымында беделі де бар, дәстүрлік жағынан алсақ бұрынғы қазақ ауылындағы бай іспетті. Фермерлік қожалық ауылдың негізін құраса, онда жұмыс істейтін азаматтар сол ауылдың тұрғындары. Фермерлік қожалықтың өз жері, техникасы, бюджеті т.б. бар. Ең бастысы мүдделері ортақ. Бұл жобаның Қазақстан үшін маңызы – тәуелсіздік жылдары тозып кеткен ауылдарды қайта жандандыруға кең мүмкіндік береді. Тек мұндай қожалықтарды мемлекет әлеуметтік инвестициялау және әлеуметтік тұтыну саясаты арқылы жан-жақты қолдап, оларға қызмет

көрсетуші машина-трактор кешендерін қалпына келтіру лазым, жалпы алғанда ауылшаруашылық кластерін дамыту қажет.

Ал аудандық деңгейде болса, ұсынылған төраға басқаратын кеңес арқылы ЖӨӨБ жүзеге асыруға болады, тек ол аудандық өкілдік орган болып есептелетін мәслихаттармен тізе қоса жұмыс істеуі шарт. Сонымен қатар, сол территориялық бірліктегі кәсіпкерлер мен бизнес өкілдерімен әріптестік қарым-қатынас орнату қажет.

Бұқаралық саясат ЖӨӨБ айнымас белгісі, ол азаматтық қоғамның тұрақты атрибуты ретінде ортақ қоғамдық игілік үшін азаматтардың азаматтармен жұмыс жасауын білдіреді. Бұл дәстүрлі саясаттағы үкімет немесе қандай да бір саясаткер жүзеге асыратын іс-әрекеттен мүлдем бөлек. Бұқаралық саясатқа қатысушылар азаматтық қоғамның институционалдық негізін түзуші ерікті ассоциациялар мен азаматтық одақтарды құрып қана қоймай, билік жүйесін де өзгертеді. Саясат ұғымына азаматтар арқылы жүзеге асатын іс-әрекет деген жаңаша мән мен мазмұн береді. Саясатты бұлайша түсіну біздің елімізде де азаматтардың өз болашақтарына бақылау жасауға қол жеткізуге бағытталған азаматтық іс-әрекетті туындатары анық, ал бұған халық билігі болып конституциямызда бекіген демократияның тағыры тәуелді. Яғни, ЖӨӨБ негізінде басқару формасы түріндегі демократия жатыр деуімізге болады. Бұл мәселе күрделі құрылымы бар қазіргі Қазақстан үшін аса өзекті болып тұр. Өзіміздің ұлттық ерекшеліктерімізге сай келетін ЖӨӨБ одан әрі дамыту күн тәртібіндегі мәселе.

1. Зотова З.М. Государственная власть и местное самоуправление: актуальные проблемы. -М., 1999. -С. 139-143.

2. Досмагамбетова Г. Местное самоуправление как субъект политики реформирования казахстанского общества // Саясат. -2006. -№ 8. -С. 9.

3. Қазақстан Республикасы Конституциясы. (ҚР 1998 жылғы 7 қазандағы № 284-І, 2007 жылғы 21 мамырдағы № 254-ІІІ Заңдарымен енгізілген өзгертулер және толықтырулармен). -Алматы: Юрист, 2007. -40 бет.

4. “Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы” ҚР Заңы. 2007 жылғы 21 мамыр. № 254-ІІІ // Егемен Қазақстан. 2007 жылғы 22 мамыр. -№ 132-135. 1-2 бб.

5. Конституция Российской Федерации. -М., 2002. -С. 4.

6. Витюк В.В. Состав и структура гражданского общества как особый сферы социума / Гражданское общество: теория, история, современность. -М., 1999. -С. 48-49.

7. Донаков Т.С. Некоторые проблемы правовой природы и организации местной исполнительной власти Республики Казахстан // Казахстан-Спектр. -№ 3(21). -2002. -С. 86.

8. *Европейская хартия местного самоуправления // Реформы местного самоуправления в странах Западной Европы (Отв. ред. В.В. Маклакова). -М.: ИНИОН, 1993. -С. 3. -П. 1.*

9. *Соловьев А.А. Местное самоуправление / Федерализм: Энциклопедия. -М., 2000. -С. 47.*

10. *Государственное управление и политика. (Под ред. Л.В. Сморгунова). -Спб., 2002. -С. 344.*

11. *Янссон Т. Гражданское общество на европейском Севере. -Спб., 1996. -С. 6.*

12. *Тарапов А.А. Муниципальное право Республики Казахстан. - Алматы, 1999. -С. 47.*

13. *Нүкенов А. Жергілікті басқаруды жетілдіру мәселелері // Саясат. - 2003. -№ 7. -30-31 бб.*

14. *Досмагамбетова Г. Институциональное становление и перспективы развития местного самоуправления в Казахстане // Саясат. - 2006. -№ 6. -С. 30.*

Резюме

Автор статьи освещает вопросы, касающиеся процессов демократизации местного самоуправления.

Summary

The author considers the questions of the process of the democratization of local selfadministration.

ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУДЫҢ ЖЕРГІЛІКТІ ЖҮЙЕСІ

Т.М. Асанов–

саяси ғылымдарының кандидаты

2005 жылғы 24 қаңтарда Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы демократия және азаматтық қоғам мәселері бойынша Ұлттық комиссияның екінші отырысы өткізілді. Күн тәртібінде мемлекеттік басқарудың орталыққа тәуелділігін жою және жергілікті өзін-өзі басқару мәселесін талқылады. Сол кездегі «Асар» партиясының жетекшісі Дариға Назарбаева бастаған жұмыс тобы жергілікті орындардағы өкілетті билікті күшейту жөніндегі бірқатар ұсыныстар дайындады. Олар, мемлекеттік даму бағдарламасын нақты іске асыруға мүмкіндік беретін жәйт, мемлекеттік бюджет төменнен, яғни ауылдық және аудандық бюджеттер деңгейінен қалыптастыруын ұстануды ұсынды. Жұмыс тобы жетекшісінің айтуы бойынша, түрлендірудің бастапқы кезеңінде мемлекеттік атқарымдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдары атқарымдарының мемлекеттік

тізілімін жасау қажет, бұл әкімшілік реформаның жүзеге асырылуына елеулі түрде септігін тигізеді. Мемлекеттік басқару деңгейлері арасында өкілеттіктерді шектеу және мемлекеттік органдардың бақылаушы қадағалаушы атқарымдарын қысқарту, сондай-ақ комуналдық меншікті жергілікті басқару деңгейлері арасында бөлу жұмыстарын қысқа уақыт аралығында аяқтау қажет. Сонымен қатар, әзірлеушілер ауылдық округтер деңгейіндегі әкімдер сайлауымен шектее тұруды және жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін заңды енгізілуін қамтамасыз етуді ұсынып отыр. Ал бұларды жүзеге асыру үшін тиісті заңдармен қамтамасыз ету керек. Жұмыс тобының мүшелері тиісті заң жобасының Парламентте қарастырылуын жеделдету қажет деп санайды, себебі ауылдық әкімдердің сайлауын бытырғы жылғы тамыз айында болып өтті.

Қазақстандық зерттеушілер Ю. Булуктаев пен Т.Исмағамбетовтің пікірінше, «өктемшілдік», «билікке қол сұғушылық пен бақылаусыздық» әкім сайлауымен жоғалып кетпейді. Олар бұрындары Мәскеу өктемшілігінің жергілікті төрешілік жүйесімен ауысқан секілді, облыс деңгейіне ауысып қана кетеді. Сайланған әкім тек оны сайлаған халықтан ғана емес, орталық биліктен де іс-әрекеттер бостандығын алады. Мәслихаттар құқығының аясын кеңейту және әкімдердің бақылауға алынатындығының идеясы 1998 жылғы жергілікті басқару бойынша «дөңгелек үстелде» «төртінші толқын» демократтарының ықпалымен жарияланғаны кездейсоқтық емес [1].

Қазақстан Республикасындағы осындай саяси қайта құрулар мен өзге де әлеуметтік-экономикалық реформалар, сондай-ақ әртүрлі қоғамдық үрдістер мемлекеттік билік органдарының құрылымдық-атқарымдық сипаттамаларның едәуір өзгертілуіне септігін тигізді. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік құрылыстың бастапқы кезеңі қоғамның әлеуметтік құрылымдауында саралықтың болмауымен, келісімділіктің және қазақстандық қоғамның әртүрлі топтары мен жіктерінің жалпы мүдделері мен мақсаттарын белгілеу жұмысының төмен дәрежесімен сипатталады. Сонымен бірге, XX ғасырдың 90-шы жылдарында Қазақстан Республикасындағы барлық мемлекеттік басқару жүйесін басқарушылық реформаларды жүргізген кезде, біздің мемлекетіміздің мемлекеттік қайраткерлері басқарушылық түрлендіруді, олардың тығыз байланыстылығына қарамастан, жергілікті мемлекеттік басқару жүйесінің батыстық үлгісін қайталамау және көшірмеу қажеттілігін негізге алып жүргізген.

Бүгінгі таңда жас тәуелсіз мемлекетте жергілікті басқарудың қажетті ұйымдастырушылық негізі қалыптасты [2]. Осы кезеңде жергілікті мемлекеттік басқару жүйесінде жүргізілген терең өзгерістер арқасында республикада алғашқы жергілікті өзін-өзі басқару институттары қызмет ете бастады және әлемдік тәрбие мен Қазақстанның ерекшелігін ескеретіндей өзіндік жергілікті басқарудың ұлттық моделі іздестіріле басталғаны жөнінде де айтуға болады.

Сонымен, тәуелсіздік алғаннан кейін алғашқы жылдары Қазақстан алдында көптеген мақсаттар тұрды. Олардың ішінде, ұлттық мүдде негізінде жаңа мемлекеттің негіздерін қалау, елдің тәуелсіздігін нығайту, территориялық біртұтастықты сақтап қалу және т.б. секілді мақсаттар басым болды. Осы кезеңде қолданылған мемлекеттік билікті орталақтандыру шарасы орынды еді. Алайда қазіргі кезде биліктің белгілі дәрежеден тым артық орталақтандырылуы елдің онды демократиялық саяси дамуына кедергі келтіріп отырды. Бұл ретте басқарудың аумақтық құрылымының өзгертілуі және оны жан-жақты орталықсыздандыру плюралистік демократияны құру және азаматтық қоғам құрылысының үрдісіндегі маңызды мақсат деп қарастырылады [3].

Өркениетті тәуелсіз Қазақстанның саяси дамуының осы кезеңінде жергілікті мемлекеттік басқаруды орталықсыздандыру және демократияландыру проблемасы алдыңғы қатарға қойылды. Әрине, орталықсыздандыру үрдістері дамуын толық айқындылықпен шешудегі негізгі толғақты мәселелердің шоғыры реформаларды шешу және іске асырудағы екпіннің макро деңгейден микро деңгейге ауысуымен байланысты [49].

Орталықсыздандыру және демократияландыру үрдістерінің байланысы жөнінде әлемдік компаративистикада саналуан көзқарастар бар. Белгілі теоретик Д.Рондинелли өз еңбектерінде орталықсыздандыру дегеніміз билік пен өкілеттіктерді басқару жүйесіндегі ірі бөлімшелерінен бұдан да кіші ұяшықтарға табыстау болып табылады, ал жекеленген азамат оның ең кіші ұяшығы болып табылады деп жазады. Мемлекеттің мүлтіксіз өктемдігіне қарама-қарсы азаматтық қоғамға өту әлеуеті ретінде, жұртшылық пен жеке тұлға рөлі артуының әлеуетті мүмкіндіктері осымен түсіндіріледі. Д.Рондинеллидің бұл теориясына келіспеушілік білдіргендер де бар, атап айтқанда, Н.Мак Гинн мен С.Стрит орталықсыздандыру дегенбақылауды мүдделі адамдардың бір тобынан оны үкіметтік машина ішіндегі келесі топқа табыстау үрдісі ғана болып табылады және жекеленген азаматтың мемлекетке ықпал ету шамасына ешбір әсер етпейді деп есптейді [5].

Осы дауда орталықсыздандыру жүзеге асыру формалары принципті екендігі ақиқат. Оларды қандай құндылықтарға артықшылық беретініне қарай айыруға болады: билік өкілеттіктерін құқықтық үлестіру, көрсетілетін қызметтердің сапасы немесе қолда бар қорларды тиімді пайдалану [6].

Қандай болмасын елдегі орталықсыздандыру мәнін түсіну үшін профессор Брэм енгізген анықтамаларды қолданған өте қолайлы: билікті бөлшектеу – жеке бір атқарымдарды жергілікті мемлекеттік органдарға немесе аумақтық бөлімшелерге табыстау, бұл жерде орталық уысынан билік өкілеттіктерін шығармайды, орталық тек орнын ауыстырады (кей кездерде бұл, шеткері аудандарды бақылаудың күшейтілуіне әкеп соқтырады); орталық үкімет ведомствосының шеңберінде орталықтың ұлттық-аумақтық бөлімшелерге шешімдер қабылдау құқығын табыстауы; және сонында, орталықта тек үйлестіру, ақпарат жинау және онымен алмасу атқарымдары

ғана сақталып қалып, орталық үкіметтің кейбір міндеттерін жартылай мемлекеттік ведомстволарға тапсыру [7].

Сонымен бірге, біздің ойымызша, Қазақстан Республикасының мемлекеттік билік органдарының орталыққа тәуелділігін азайту үрдісін бүгінгі таңда көкей кесті ету заңдылы. Себебі тап қазір, Қазақстан Республикасында мемлекетті дамытуда сапалы ілгерілеулер бар және бұл қазақстандық қоғамының өмірлік іс-әрекетінің барлық салаларындағы елеулі өзгерістерге әкеп соқтырды. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арнаған Жолдауында (2004ж.) мемлекеттік басқару жүйесін қалыптастыру стратегиясының негізгі принциптерінің бірі мемлекеттік атқарымдардың орталықтан аймақтарға берілуі деп белгіленгені кездейсоқтық емес. Қазақстан Республикасының осы даму кезеңінде билік органдарының орталыққа тәуелділігін нәтижелі азайтуға қажетті саяси, әлеуметтік мәдени, экономикалық, рухани және т.б. секілді басқа да алғышарттары бар деп сеніммен айтуға болады. Әлеуметтік-экономикалық қайта құрулардың нәтижелері бойынша, Қазақстан Республикасы тек Орталық-Азиялық аумақта орналасқан елдердің ішінде ғана емес, ТМД-ға енген басқа да кейбір мемлекеттердің ішінде жетекші мемлекет болып табылады. Билік органдарын орталықсыздандыру үрдісінің заңдылығы, жүйені жаңарту кезеңінде болып өткен сапалы ілгерілеулермен анықталады. Сондықтан, тиімді орталықсыздандыру теориясы негізінде билік органдарын орталықсыздандыру үрдісі қоғамда белгілі бір сандық өзгерістер жүргізілгенде ғана, мемлекеттік билік жүйесінің өзгеру нәтижесінде, биліктер бөлінгенде, қоғам демократияландырылған кезде, тұрғындар саяси-құқық пен бостандыққа қол жеткізген кезде, жеке меншікті енгізу, мемлекет иелігінен алу және жекешелендіру үрдісінде, әсіресе тым орталықтандырылған тоталитарлық мемлекет ыдыраған кезде ғана мүмкін деп тұжырым жасауға болады. Бүгінгі таңда, билік органдарын орталықсыздандыру үшін негіз бола алатын, қазақстандық қоғам өміріндегі әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, мәдени салаларында көптеген алғышарттар пайда болды.

Жергілікті мемлекеттік басқару орталықсыздандыру және демократияландыру үрдісін талдау келесі заңдылықтарды айқындауға мүмкіндік береді:

- біріншіден, тұрғындардың үлкен тобы сайлау органдары арқылы басқару мәселелеріне тікелей қатысу немесе жергілікті сайлау арқылы және өкімет қызметіне қадала бақылау арқылы – жанамалай қатысу мүмкіндігін алады;

- екіншіден, төменгі деңгейлерде, жалпы мемлекеттік дәрежедегі саясатқа қатысу үшін қажетті саяси дағдылар мен атқарымдарды игере алатын, жаңа бетке ұстарлардың-элитаның пайда болуына мүмкіндік береді;

- үшіншіден, төмен тұрған басқару органдары белгілі бір дәрежеде орталық билікке қатысты тепе-теңдік немесе тежеуіш ретінде қызмет етеді;

- төртіншіден, орталықсыздандыру жергілікті және аумақтарда қызмет етіп жүрген жетекшілердің жергілікті және аймақтық экономикалық және

әлеуметтік даму үрдісіне тартылуын жігерлендіреді;

- бесіншіден, өкілеттіктерді жергілікті билік органдарына табыстау орталықтағы шиеленісті болдырмауға көмектеседі [8].

Әрине, постгтолитарлық елдердің барлығында дерлік орталықсыздандару үрдісі көптеген маңызды да болмашы факторларға байланысты болады. Бұл жайттардың арасында орталықсыздандыру үрдісіне нақты саяси ұстаным, қажетті саяси, экономикалық, қаржылық, заңдық, ұйымдастырушылық, адамдық және басқа қорлардың бар-жоғы, жергілікті билік органдарының әкімшілік саясатты жүргізу жөніндегі ұйымдастырушылық мүмкіндіктері, жергілікті билік органдары әкімшілік кадрларының алдына қойылған мақсаттарды шешуге дайындықтары мен қабілеттері, құндылық, азаматтардың және жергілікті саяси қайраткерлер мен әкімдердің мінез-құлық үлгісіне көзқарасы, сонымен қатар, олардың дербес басқаруға қандай дәрежеде себепті болуы және т.б. мәдени алғы шарттар әсерін тигізіп ерекшеленеді. Біздің ойымызша, орталықсыздандыру үрдісіне саяси ұстанымдылық, яғни тиісті саяси субъектілердің жалпы мемлекеттік және одан да төменгі деңгейде өкілеттікті табыс ету дайындығы кез келген орталықсыздандырудың басты алғы шарттары болып табылады. Сонымен қатар, орыс ғалымы М.Фридманның саяси қайраткерлер кейде ауызша келісіп, ал іс жүзінде орталықсыздандырылған жүйені мәңгілік сақтап қалуға атсалысып жататындығын ұстанымдықпен шатастыруға болмайды деген сөз дәл келеді [9].

Сондықтан, Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқару жүйесін жедел түрде либералдау туралы әңгіме жүргізу тіпті мүмкін емес. Батыс компаративистері орталықтың мықты тұрғысын, елдің тұрақтылығы мен экономикалық шоғырлануы және аумақтардың экономикалық дербестігін-табиғи немесе жасанды құрылған табысты орталықсыздандырудың басты алғышарттары деп атайды. Бұл, мемлекеттік басқарудың орталық және жергілікті органдарының тиімді теңсіздігін іздестіруі сөзге тиек болғанын көрсетеді.

Көптеген демократиялық мемлекеттердің саяси тәжірибесі көрсеткендей, барлық елдерде дерлік орталықсыздандыру бағытындағы реформаларға жасаған алғашқы тәжірибелік қадамдары, оның келешегі жайында ой салғанда эйфория туғызған. Жергілікті билік органдары рөлінің арта түсуі жергілікті деңгейде дербестік пен өзін-өзі басқаруды қамсыздандыруға аса ниетті болғандығы және тұрғылықты халық пен жалпы жергілікті тұрмыс рөліне берілетін маңыздылығында бой көтеретін басты өктемдік (императив) болып отыр. Бұл құбылыстар орталықсыздандыру мақсатында реформаларға дем бергенімен, сонымен бірге орталықсыздандырудың әлеуетті игіліктеріне қатысты бір талай шындыққа жанаспайтын үміт туғызады.

Сонымен қатар, орталықсыздандыру мемлекет рөлінің әлсіреуінің синоним сөзі болып саналады деген еместігін атап өту қажет. Керісінше, ол оның маңызды қызметтерін дамыта түседі, бүкіл қоғамның жай-күйіне

жауапкершілігін көтеруге, мемлекеттің табысты дамуына және ел азаматтарының тұрмыс жағдайын жақсартуға мүмкіндік жасайды.

Біздің ойымызша, Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқару жүйесін табысты либералдандыру үшін объективті алғышарттарды (экономиканың дамуы, аумақтар дербестігінің ұлғаюы) қалыптастыру және нығайту қажет. Алпымен, елді аймақтарда әлеуметтік, экономикалық, мәдени және басқа да теңелулерге қатысты жұмыс жүргізу керек, бұл Қазақстан Республикасы сияқты жер көлемі кең және аумақтары әр қилы дамыған елді мекенге өзекті мәселе. Қазақстанның жалпы аумақтық даму күйі аса тұрақты және бірқалыпты емес екендігін атап өту керек. Сан қилы тұрғыдан алып қарағанда аудандармен облыстарда қалыптасып келе жатқан жағдайлары, дәстүрлері мен серпіндік бағыттарын үнемі ауыстырыла отырып, тек экономикалық қана емес, уақыттық өлшемде де өсіп-даму үстінде. Теңелту және басқа да мақсаттарға қол жеткізу бұрынғыдан бетер белсенді, үдемелі, келісімді және жаңашылдық әдістерді қолдану арқылы мүмкін болады. Сондай-ақ, қазіргі даму сатысында Қазақстан Республикасында биліктің экономикалық және әлеуметтік жағдайға ықпал ететін өте мықты әкімшілік тетігі қолда тұр.

Аймақтық әр деңгейлікті теңелтуде, жалпыұлттық бағдарламалар мен басқару жүйесінің стандарттарын әзірлеуде орталық рөлінің артуы сөзсіз. **Қай елде қандай стратегиялар немесе басқару формалары қолданылатыны – орталықсыздандыру, жекешелендіру, комерцияландыру болсын – қайткенде де мемлекет бұл іс-жосығынан алыстамайды.**

Алайда, XX ғасырдың аяғында көптеген Батыс ғалымдары біршама елдегі үкіметтердің аймақтардағы әлеуметтік-саяси, экономикалық, мәдени және басқа деңгейлерін, олардың экономикалық және әлеуметтік дамуын теңелтудегі толық сәтсіздіктерін сөз ете келе, класикалық веберлік үлгідегі мемлекеттік бюрократиямен байланыстыратын басқару тәсілі жойыла бастағанына тұжырымдама жасағанын атап өту қажет. Оның орнына іс-барысына мемлекеттік және мемлекеттік емес (оның ішінде нарық және т.б.) қатысушыларды бір етене қосқан басқарудың жаңа түрлері пайда болды, ал басқару қызметтері мемлекеттің мүмкіншілік шегінде немесе одан тыс әрекет еткен органдарға табыс етті. Бұл дегеніміз, бүкіл әлемде қоғамның, оның ішінде жергілікті бірлестіктердің мемлекеттік мекемелерді ұйымдастыру және олардың қызмет етуіне жауапкершілігінің артуы. Орталықсыздандырудың бастапқы кезеңінде мемлекеттік басқару қызметкерлерінің уақытша босаңсуы биліктік емес ұйымдарда (жалпы азаматтық қоғам) басқарушылық вакуумды толықтыра алатын қабілеттер бар деген алдамшы ой тудырды. Бірақ, ол бос кеністік толмады, оның орнына жергілікті қауымды қаржылауындағы, қызмет көрсетудегі және оған бақылау жасаудағы орталықтың рөлін нақты белгілеп беру қажеттігі пайда болды. Теориялық тұрғыдан мемлекеттік бақылау басқарудың партисипативтік үлгісіне көшкенде қауымның қатысуына оппозициялық емес болып саналады, дегенмен іс жүзінде басқа елдердің тәжірибесі басқалай мысалдар

келтіруде. Бұл тұста Қазақстан Республикасы өзінің әдеттегі статистік ділімен және мемлекеттік аппараттың бюрократиясымен зерттеуге арналған кең ауқымды дала тәрізедс.

Ең басты мәселені – мемлекеттік басқару жүйесінің орталықсыздандыруын шешпей, басқару деңгейін анықтамай, оның бюджетін қамсыздандырмай мемлекет әрі қарай табысты дами алмайды.

Қазақстан Республикасының басқарушылық реформасы барысында мемлекеттің жаңа тұтырлары мен қызметтеріне жасалған талдау биліктің орталықсыздандырылуы міндетті түрде қайта реттеу рәсімінің басы емес екендігін көрсетеді. Керісінше, мемлекет пен жергілікті мемлекеттік басқару жүйесі өз қарым қатынастарын қайта құрды және орталық билік органдары жаппай (тотально) әкімшіліктенуден макробасқаруға көшуде.

Нәтижелі орталықсыздандыру барысында мемлекеттің жергілікті қауымға бақылау жасаудағы рөлі әлсізденбейді, қайта арта түседі. Осыған байланысты кейбір ғалымдар неғұрлым жетілдіре берсе орталықтандыру деңгейі күшейе береді деген көзқарасқа бел буады.

Ұйымдастырушылық тұрғыдан орталықсыздандыруды, бір жағынан, мемлекеттік билік деңгейі арасында өкілеттікті бөлу рәсіміне және, екінші жақтан, жергілікті өзін-өзі басқаруды ендіруге бөлмей, қайта оларды үйлестіріп жүргізудің маңызы зор екендігіне әлемдік тәжірибе куә. Өзін-өзі басқаруды ендіру, былай айтқанда, онсыз да орталықсыздандыру іс жүзінде қызметтердің және орталық үкімет өкілеттігінің бөлектенуіне ұшырайтын, бүкіл орталықсыздандыру рәсімінің бөлігі деп түсіну қажет. Сөйтіп, өкіметтің бөлу билік құрылымының мәселелерімен тығыз байланысты және мықты билік вертикалі әрқашан иерархиялық өзара бағыныштылық емес екендігін атап өту керек. Демократиялық мемлекет жағдайында ол, ең алдымен, иерархиялық матаспаған, дербес және халық алдында жауапкершілігі бар билік деңгейлері арасында қызметтері мен өкілеттіктерді нақты бөлумен сипатталады [10].

Басқару органдары ішінде деңгей аралық қатынастардың тиімді жүйесін тізбектеу, біріншіден – жергілікті өзін-өзі басқаруды нығайтуды, екіншіден – оның органдары мен құрылымдарына әсерлі бақылау енгізуін білдіреді. Бұл талаптардың екіншісі елеулі қалса, қисық іске жол беріледі – билік жергілікті деңгейде шоғырланады, ал мұндай үлгі аса тұрақты болмайды.

«Мемлекеттік басқару жүйесін реформалау: шетелдік тәжірибе және Қазақстан» кітабында жазылғандай, Қазақстанда 1990-шы жылдары басталған мемлекеттік құрылыс үдерісімен қатар жаңа мемлекеттік құрылымдары құрылды және жаңаша жағдайда мемлекеттік билік органдарының қызмет сипаты өзгерді. әп-сәтте нарықтық экономикаға ауысуы және шаруашылық қызметтің жан-жақты босануы мемлекеттік басқару қызметтері мен құрылымына үлкен ықпалын тигізді.

Мемлекеттік билік және басқару деңгейлері арасында құзіретті бөлудің анағұрлым жалпы принциптері орталықтың қарамығында азаматтардың

құқықтары мен еркіндігін қорғауға, жалпы қоғам мүддесіне байланысты мәселелердің болуын білдіреді. Жергілікті мемлекеттік басқарудың қарауына жекелік сипаты, бірақ, орталық кепілдеген принциптерді жүзеге асырудың нақты формаларының маңыздылығы жағынан кем емес мәселелер де жатады. Жергілікті өзін-өзі басқару деңгейі құқық пен еркіндіктен туындайтын, жалпы ұлттық және аймақтық деңгейде бекітілген қызметтерді халыққа ұсынуға бағытталған. Жергілікті өзін-өзі басқаруды заңдық реттеу туралы мәселеге қатысты алсақ, ең алдымен, орталық осы институттың дамуына, оның саяси, құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және басқа да қамсыздандырылуына кепіл беруі қажет.

Құзірет бөлу мәселесін шешу барысында, осы кезеңде және шарттарда кез-келген үлгілерді қолдану мүмкіндігі шектеулі екендігін ескерген жөн, біріншіден, жалпы қоғамның көз ілеспес қарқынмен өзгеруі, ал екіншіден, оның басты буындарындағы (облыс, қала, аудан) өзгеріс жеделдігіндегі айырмашылықтары. Сондай-ақ, қаражаттың тапшылығынан жергілікті өзін-өзі басқарудың тиімді үлгісін құру жөнінде сөз қозғау қиындау. Бұл жерде салықтық әлеуеті бойынша аймақтарды саралауға және төменгі буындағы өзін-өзі басқару жөніндегі пайда болған құрылымдардан елдің дамуын, үдемелі, дау-талассыз ілгері басуға ынталандыратын тұрақты жүйе құруға болатыны жайлы әңгіме қозғауға болады.

1. Булуктаев Ю., Исмаганбетов Т. Испытание демократией // *Континент*.-№ 3 (6). 6-19 февраля, 2002.-С.15.

2. Мигранян А. История теории демократии // *Лекции по политологии*. Таллинн, 1991.-С.51.

3. Фридман М.О свободе // *Открытая политика*. 1995.-№ 1.-С.48.

4. Сборник материалов региональной конференции «Децентрализация: условия достижения успеха».-Ереван, 1999.-С.17-19.

5. Мигранян А.История теории демократии // *Лекции по политологии*. Таллинн. 1991.-С. 51; Кульжанова Г. Демократизация местного государственного управления в контексте децентрализации органов государственной власти // *Адам әлемі-мир человека*, 2005, № 2.-С.38-39.

6. Реформирование системы государственного управления: зарубежный опыт и Казахстан. Научное издание.- Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2005.-С.276 (С.5)

7. Фридман М.О свободе // *Открытая политика*. 1995.-№ 1.-С.48

8. Реформирование системы государственного управления: зарубежный опыт и Казахстан. Научные издание.- Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2005.-С.278.

9. Сонда

10. Граждан В.Д. Теория управления: Учебного пособие.-М.: Гардарики, 2004.-С.185.

Резюме

Автор статьи освещает проблемы, касающиеся системы местного самоуправления.

Summary

The author considers the problem of the system of local selfadministration.

УКРЕПЛЕНИЕ МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ КАК ОДНО ИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ОБСЕ

А.А.Тохтаров –

*соискатель кафедры теоретико-прикладной политологии и социологии
КазНПУ им. Абая*

По мнению Главы государства Н.А. Назарбаева, 2010 год – особый для Республики Казахстан. Он будет отмечен важным историческим событием – председательством Казахстана в ОБСЕ. Эта почетная миссия накладывает на Казахстан огромную ответственность и в тоже время предоставляет нам широкие возможности. Н.А. Назарбаев, относит председательство в ОБСЕ к стратегическим национальным проектам - очень важным достижениям нашей страны за годы независимости и его возросшего авторитета.

Предстоящее председательство в ОБСЕ имеет для нашей страны историческое и символическое значение. Казахстан - первая страна СНГ, Центральной Азии и азиатского субконтинента в целом, с преимущественно мусульманским населением, которая возглавит эту влиятельную европейскую организацию. Символично, что председательство Казахстана приходится на юбилейный год 35-летия принятия в Хельсинки Акта по Безопасности и Сотрудничеству в Европе, под которым стоят подписи Глав государств Европы, США и Канады.

ОБСЕ - крупнейшая в мире региональная организация. В ее состав входят 56 государств от Северной Америки до Центральной Азии, при этом представляющих различные политические, военные и экономические союзы. Эта структура не имеет аналогов и является единственной по-настоящему эффективной площадкой для всеобъемлющего диалога и сотрудничества в таких сферах, как безопасность, экономика и права человека.

Казахстан получил коллективный мандат на председательство от всех 12 стран - членов СНГ. Его заявку также поддержали все 56 стран - участниц ОБСЕ. И это коллективное доверие ко многому обязывает молодое независимое государство.

Достижение председательства в ОБСЕ, станет мощным дополнительным рычагом в продвижении общенационального диалога внутри страны, инструментом для достижения наиболее востребованных для

общества решений разными политическими силами. Республика Казахстан может взять на себя функции главного связующего звена во взаимодействии ОБСЕ с другими региональными объединениями – такими, как ШОС, СВМДА, и ЕврАзЭС и кооперировать их усилия для решения важнейших политических и экономических проблем на всем евразийском пространстве. Кроме того, с председательством Казахстана ОБСЕ, получает возможность повысить информированность и вовлеченность Запада в процессы, происходящие в Азии, наладить более тесные партнёрские отношения со странами этого региона и обеспечить большую прозрачность на границе с Афганистаном.

Таким образом, решение об утверждении кандидатуры Казахстана на председательство ОБСЕ было глубоко обоснованным. Наша страна наиболее стабильное государство региона, в котором не было межнациональных и межконфессиональных конфликтов. Казахстан – предсказуемый, авторитетный партнер. Республика входит во все региональные структуры Евразийского и Каспийского сообществ, но при этом проводит свою самостоятельную внешнюю политику, ориентированную на национальные интересы.

Для Казахстана открываются новые возможности в построении безопасной, стабильной и предсказуемой Центральной Азии, в чем заинтересованы не только государства региона, но и всё международное сообщество.

С каким политическим багажом придет Казахстан на пост председателя ОБСЕ?

Республика Казахстан – обладатель уникального опыта по налаживанию межнациональных и межконфессиональных отношений. Наше государство, в числе немногих стран мира, оказалась в состоянии отреагировать на важнейший вызов сегодняшнего дня – сохранить межнациональную стабильность, консолидацию общества. Сделала все, чтобы не допустить конфликтов на почве идей, разделяющих народы и этносы, проживающие на территории Казахстана. На наш взгляд, это несомненное достижение республики стало одним из главных аргументов при утверждении заявки страны на председательство в ОБСЕ.

В настоящее время, для современного мира казахстанский опыт по межэтническому и религиозному согласию крайне важен и интересен с практической точки зрения. В европейских странах вполне может оказаться практически востребованным опыт казахстанской толерантности и межнационального диалога, опыт политической стабилизации, а также испытанный механизм представительства основных этносов в высших органах государственной власти.

В январе 2010 года Казахстан намерен представить концепцию своего представительства в ОБСЕ. Основное внимание в Документе будет сфокусировано на таких вопросах, как сокращение оружия массового уничтожения, решение экологических проблем, усиление энергетической и

продовольственной безопасности, а также укрепление межнационального и межконфессионального согласия.

В Казахстане с 1995 года существует уникальная структура, которая воплотила все главные идеи межнационального согласия как фундамента казахстанской государственности, созданная по инициативе Президента РК Нурсултана Назарбаева - Ассамблея народа Казахстана. Председательство Казахстана в ОБСЕ в 2010 году сделает возможным изучение и имплементацию этой модели в Европе.

Межрелигиозный диалог крайне важен именно как фактор национальной безопасности. По мнению исследователей на данный момент межконфессиональный диалог может развиваться по следующим приоритетным направлениям:

- а) миротворчество на государственном и гражданском уровнях;
- б) взаимодействие с органами государственной власти по вопросам, затрагивающим интересы казахстанцев;
- в) забота о сохранении духовно-нравственных устоев в казахстанском обществе в условиях глобализации;
- г) способствовать развитию конкурентоспособного культурного потенциала нашей страны путем критического освоения богатого духовного наследия народа, сохранению культурной и национальной идентичности [1].

Таким образом, для формирования пространства межрелигиозного диалога как фактора обеспечения национальной безопасности и политической стабильности, на наш взгляд, необходимо предпринять следующие практические меры:

Во-первых, создать информационный банк данных о религиозных объединениях в мировом сообществе и их представленность в Республике Казахстан.

Во-вторых, систематически проводить мониторинг религиозной ситуации в Казахстане, в Центральноазиатском регионе с целью внесения корректив в государственную политику обеспечения национальной безопасности и в политику взаимоотношений с религиозными объединениями.

В-третьих, периодически исследовать социологию религиозных элит в Казахстане и Центральноазиатском регионе в целом.

В-четвертых, развивать различные формы и направления диалога конфессий с участием государственных деятелей, ученых, представителей неправительственных организаций.

В целом, опыт Казахстана по обеспечению межнационального и межконфессионального согласия заслуживает изучения и распространения на международном уровне, в том числе среди стран - партнеров по ОБСЕ.

1. Религия в политике и культуре современного Казахстана. - Астана: Елорда, 2004. – 312 с. - С. 302.

Түйін

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының ЕҚЫҰ төрағалығының негізгі бір бағыты ретінде конфессияаралық қатынастарды нығайту мәселесі қарастырылады.

Summary

The article is given up to the strengthening of interconfessional agreement, as one of the main directions of the chairmanship of R.K. in OSCE.

КУЛЬТУРНОЕ И ГУМАНИТАРНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАЗАХСТАНА И РОССИИ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

В.Н.Бруштунов -

к.полит.н., доцент, зав. кафедрой «Гуманитарные дисциплины», Хакасский технический институт – филиал ВГОУ ВПС «Сибирский федеральный университет» г. Абакан, Российская Федерация

Причины многих экономических проблем зачастую лежат в гуманитарной плоскости, в сферах образования, нравственности, этики, единства нации. И государство при разработке своих программ должно учитывать эти аспекты, а также обращать внимание на мировые тенденции, международный опыт. Казахстан и Россия успешно развивают традиционные культурно-гуманитарные связи. Получают дальнейшее развитие традиционные культурно-гуманитарные связи. В октябре 2007 года подписана Межправительственная программа по сотрудничеству в гуманитарной сфере на 2007-2010 годы, направленная на реализацию конкретных мероприятий в сфере образования, гуманитарных наук, культуры, СМИ, туризма и спорта, здравоохранения, деятельности молодежных организаций и т.д.

Созданы условия по обеспечению равенства прав граждан двух государств, развития культуры народов, получения образования, а также сохранения и развития национальной самобытности, реализации ими духовно-религиозных потребностей и обучения на родном языке. Кроме того, 19-21 декабря 2008г. в Бурабае в ходе двухсторонней встречи Президента РК Н.А.Назарбаева с Президентом РФ Д.А.Медведевым был утвержден План совместных действий Казахстана и России на 2009-2010гг./1/.

Президент России Дмитрий Медведев уверен, что российские соотечественники за рубежом могли бы внести значительный вклад в работу по модернизации политической и экономической жизни в РФ с учетом опыта стран, в которых они проживают. Выступая на Конгрессе соотечественников в Москве, Медведев напомнил, что в послании Федеральному Собранию он

обозначал цель – Россия должна подтвердить статус мировой державы, но на новой основе.

Он подчеркнул, что для этого необходимо, кроме модернизации экономической и политической жизни страны, создать умную экономику, основанную на инновациях. «Это очень важная задача. Мы рассчитываем, что соотечественники внесут в эту работу большой вклад, нам нужен ваш потенциал и опыт стран, в которых вы живете». Он также отметил, что российские соотечественники за рубежом равнодушны к тому, что происходит в Россию. С января по ноябрь поступило несколько тысяч откликов из-за рубежа, в которых содержатся разные идеи о путях развития страны. По его словам, ряд этих мыслей были использованы в ходе подготовки послания Федеральному Собранию. Русские составляют 30% населения Казахстана, которое, по данным переписи населения 1999 года, насчитывает более 16 миллионов человек/2/. В свою очередь, российские соотечественники за рубежом, ждут от России изменения отношения к ним со стороны российского руководства.

Утверждение, что политическая стабильность и благоприятный социальный климат в любом государстве зависят не только от уровня развития его экономики, но и от духовно-нравственного состояния общества, в настоящее время вряд ли встретит серьезные возражения. Истоки и внешние проявления духовности обнаруживают себя не только в искусстве, образовании, науке, религии, то есть в сферах, традиционно объединяемых понятием «национальная культура». Вся повседневная жизнь пронизана традиционными устоями и моральными принципами, являющимися столь же важными элементами духовности. Вот почему при всех обстоятельствах эта сфера должна быть среди приоритетных / 3/.

Взаимодействия в сфере культуры является одним из наиболее важных и качественных показателей уровня отношений стран, тем более современных государств. В этом контексте наибольший интерес в казахстанско-российских отношениях, наряду с сотрудничеством в политической, экономической, военной сферах, представляет именно культурно-гуманитарное взаимодействие. Одно из наиболее перспективных направлений – привлечение русских переселенцев к реализации крупных инфраструктурных и экономических проектов, для реализации которых в РФ нередко не хватает рабочих рук. Так или иначе, без специальных финансовых и организационных усилий со стороны государственных властей Российской Федерации большие группы русского населения с обжитых мест в бывших советских республиках не сдвинутся. Так что идею организации переселенческого движения предстоит еще осмыслить с учетом именно этого принципиального обстоятельства /4/. Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в книге «В потоке истории» отмечал, что «казахская земля была территорией колоссальных культурных новаций евразийского масштаба – от военных технологий в металлургии до выдающихся памятников литературного творчества. Все это не могло бы состояться без

многообразных и длительных контактов с самыми разными народами и цивилизациями» /5/.

В современном мире культурное взаимодействие остается немаловажным фактором в отношениях между государствами, а повседневная практика демонстрирует, как велика его роль в сближении стран и континентов. С обретением Казахстаном независимости многие административно-территориальные границы районов и сельских округов преобразовались в государственные. Произошло разделение мест компактного проживания национальностей, создались трудности в поддержании родственных связей. Увы, все имеет свою цену, в том числе и суверенитет. В сложившихся условиях нужно говорить о роли и значении населения приграничья в организации охраны и защиты государственной границы. А для восстановления гуманитарных связей, открыты места упрощенного пересечения границы, что значительно снизило напряженность и создало благоприятные условия местным жителям. В данное время из 104 запланированных мест открыто 102. В 59 из них служба ведется совместно с российскими пограничниками, в 34 – поочередно /6/.

Одна из самых протяженных в мире общих сухопутных границ и обширная сопредельная территория дали возможность за истекшие время соседним народам выработать и накопить богатый опыт сотрудничества.

Не будет преувеличением признание великой роли лучших представителей интеллигенции двух стран – выдающихся деятелей культуры, писателей, ученых, мастеров искусств в историческом процессе сближения Казахстана и России. Уходя от бытового понимания интеллигента как «труженика умственного труда», осознаешь, что речь идет, прежде всего, о людях, свободных в своих убеждениях и не свободных от своей совести. Эти замечательные черты всегда объединяли лучших сынов наших народов и они продолжают постоянные духовные контакты друг с другом в настоящее время. Наше общее культурное пространство немислимо без великих имен прошлого как Казахстана, так и России. Высокая миссия просветительства присуща обеим культурам /7/.

Не случайно в духовном наследии великого поэта и мыслителя Абая, которое сегодня оказалось как никогда актуальным, мы находим его размышления о необходимости развивать тесные связи между нашими народами, глубина мысли, значение и ценность которых непреходяще. «Нужно овладеть русским языком. У русского народа разум и богатство, развитая наука и высокая культура. Изучение русского языка, учеба в русских школах, овладение русской наукой помогут нам перенять все лучшие качества этого народа, ибо он раньше других разгадал тайны природы... Знать русский язык – значит открыть глаза на мир... Русская наука и культура – ключ к осмыслению мира».

Именно насущными потребностями развития и укрепления духовных связей народов Казахстана и России было продиктовано стремление к последовательному созданию правовой базы двусторонних отношений в этой

сфере. Их важнейшие принципы нашли отражение в самых масштабных документах между двумя независимыми государствами: Договоре о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи от 25 мая 1992 г., Соглашение о сотрудничестве в области культуры, науки и образования от 28 марта 1994 г., Декларация о вечной дружбе и союзничестве, ориентированном в XXI столетие, от 6 июля 1998 года /8/.

Эффективное взаимодействие в этой сфере, безусловно, является базовой составляющей реального казахстанско-российского стратегического партнерства. Здесь особенно зримо проявляется одно из главных предназначений культурного сотрудничества – сохранение и укрепление исторически сложившихся духовных связей.

Сотрудничество в гуманитарной сфере является весьма значительным позитивным фактором не только для развития межгосударственных отношений, но и выполняет роль катализатора в социо-культурной модернизации казахстанского общества. Гуманитарное сотрудничество приграничных территорий происходит в таких областях, как этноконфессиональные отношения, национальная культура, наука и образование, средства массовой информации, медицина, спорт, защита прав и свобод человека, социальная защита и занятость. Все эти приоритеты зафиксированы в Программе гуманитарного сотрудничества РК и РФ, принятой 15 февраля 2001 года. Фактически же основной акцент делается на содействие организации культурно-массовых мероприятий официального или полуофициального характера: праздников национальных культур, фестивалей, выставок, спортивных состязаний и т.п. Оказывается поддержка распространению печатных изданий, организации вещания телепрограмм, строительству и восстановлению объектов культурного значения.

Еще один важный аспект, рассмотренный в рамках 4 приграничного форума в Новосибирске, касался расширения сотрудничества в гуманитарной сфере. Итогом чего стало подписание соответствующей программы на 2007-2010 годы, которая предусматривает ознакомление граждан с богатым историческим и культурным наследием двух народов, сотрудничество в сфере науки и образования, взаимодействие в области здравоохранения /9/.

Необходимо укреплять, подчеркнул **Нурсултан Назарбаев**, постоянные контакты творческой интеллигенции, содействовать проведению совместных инициатив культурных центров и учебных заведений. Неплохо было бы готовить специалистов-казаховедов из России в казахстанских учебных заведениях. Важный фактор культурно-гуманитарного сотрудничества состоит в наличии активной российской диаспоры в Казахстане и наших соотечественников в России, заметил казахстанский Президент, добавив, что диаспоры – это "живой мост" между государствами, залог перспективного развития двусторонних отношений /9/.

Продолжая тему культуры, стоит отметить, что буквально накануне форума в Новосибирске прошел фестиваль кино «Лики культур народов Евразии», на котором были представлены сразу несколько казахстанских

художественных лент, рассказывающих о культуре казахского народа, а главное, о тех святых его качествах, имя которым добро и милосердие. А еще в рамках фестиваля была устроена выставка, посвященная великому Абаю, открыты стенды с экспозициями казахских орнаментов и одежды.

Самара стала неофициальным центром казахской культуры в России потому, что 16-тысячной диаспорой здесь достигнуты наибольшие успехи в развитии. Всего казахская диаспора в Российской Федерации насчитывает более миллиона человек. Большая часть российских казахов проживают в регионах, граничащих с Казахстаном, в том числе и на территории Самарской области. При этом из Казахстана в Россию выехали в 1997 году 6432 казаха, в 1998 году – 4906, в 1999 году – 2507 и в 2000-м – 2136. Это, как правило, люди с высокой профессиональной подготовкой, а также молодежь, отправившаяся на учебу в высшие и средние специальные учебные заведения России. Самый высокий миграционный приток населения из Казахстана в 2000–2002 годах был отмечен в Алтайском крае и составил 13,5 тыс. человек /10/.

В Доме дружбы народов Самарской области состоялся учредительный съезд по созданию Федеральной национально-культурной автономии российских казахов. Основные цели организации – сохранение и развитие языка, традиций и обычаев казахского народа, популяризация национальной культуры и пропаганда уважения к культуре других этносов. На самарский форум съехались представители казахских культурных организаций из Казахстана и России (Татарстана, Курганской, Омской и Самарской областей). От Всемирной ассоциации казахов в съезде участвовал первый заместитель председателя этого межгосударственного общественного объединения Талгат Мамашев, который передал наилучшие пожелания казахам России от председателя Всемирной ассоциации казахов президента Казахстана Нурсултана Назарбаева /10/.

4 октября 2007 года в Новосибирске в рамках Российско-Казахстанского Форума приграничных регионов, с участием глав государств Владимира Путина и Нурсултана Назарбаева, прошел симпозиум «Наука и образование в XXI веке» и выставка «Инновационный потенциал Российско-Казахстанского сотрудничества в сфере наукоемких технологий» /11/. Симпозиум и экспозиция состоялись в целях развития приграничного сотрудничества регионов двух стран – России и Республики Казахстан – в области образования, науки и инновационной деятельности.

Состоявшийся в Новосибирске IV Форум руководителей приграничных регионов Казахстана и России, несколько отличался по своей тематике от аналогичных мероприятий прошлых лет. Если в ходе предыдущих встреч внимание акцентировалось в основном на создании благоприятных условий для взаимовыгодных контактов между предпринимателями двух стран, то ныне упор был сделан на вопросах, касающихся сотрудничества ученых. Что, впрочем, не удивительно: в век высоких технологий ставку нужно делать на инновационное развитие. Причем желательно не закупать

новейшие разработки за рубежом, а изобретать ноу-хау самим или же совместно с друзьями. Как говорится, одна голова - хорошо, а две - лучше.

Между научными кругами Казахстана и России уже установились тесные контакты, о чем свидетельствуют договоренности по созданию различных консорциумов. Есть и реальные результаты работы. К примеру, ученые двух стран заявили о совместном выпуске нового препарата под названием "Рихлокаин" - обезболивающего и антиаритмического лекарства, которое будет, как ожидается, пользоваться огромным спросом и у нас, и в дальнем зарубежье. Между тем, не останавливаясь на достигнутом, специалисты РК и РФ решили вновь объединить усилия, дабы создать оригинальные противотуберкулезные и противоопухолевые препараты.

Большие выгоды можно извлечь также из сотрудничества в сфере ядерных и нанотехнологий. В частности, речь идет о совместном производстве продукции для атомных станций, а также о создании казахстанско-российского синхротронного центра, который позволит на новом, более высоком уровне развивать биотехнологию, генетику, полимерную химию. Неплохие перспективы открывают контакты и в совместном освоении космического пространства /9/.

По словам президента России, расширяются приграничные связи двух стран в образовании, науке, культуре и в спорте. Укрепляются взаимные контакты в области медицины и защиты окружающей среды, общей транспортной инфраструктуры. Как раз накануне встречи двух президентов был открыт пограничный мостовой переход через реку Кигач /11/. Ключевыми сферами гуманитарного приграничного сотрудничества в нынешних условиях являются информация и образование. Взаимодействие именно в этих областях в наибольшей степени способствует сохранению общего культурного пространства.

То, что местом проведения форума руководителей приграничных регионов оказался Новосибирск, вполне логично. Он по праву считается главным научным центром Сибири. Но была, как выяснилось, и еще одна веская причина провести встречу с участием лидеров двух стран именно здесь. На территории местного Академгородка планируется создать мощный технопарк, где разместятся со временем свыше ста наукоемких компаний. В том числе, надеются новосибирцы, проявят интерес к нему и казахстанские фирмы.

К казахстанцам у новосибирцев отношение очень теплое. Они, говорят сибиряки, люди надежные и честные, никогда не подведут. Да и выгоду, что немаловажно, в равной степени извлекают обе стороны. Это касается и ряда институтов Новосибирской области, которые на конкурсной основе получили крупные контракты от Правительства Казахстана и казахстанских инвесторов, вложивших капиталы в создание на территории региона производственных, торговых и инфраструктурных объектов /9/.

В информационной области речь идет главным образом о распространении печатных и электронных СМИ Казахстана в приграничных

районах РФ, поскольку российские СМИ продолжают сохранять в Казахстане весьма прочные позиции. При содействии региональных администраций в Астраханской, Оренбургской и других областях РФ выходят программы, издаются газеты на казахском языке /12/. Необходимо активизировать работу с русской диаспорой Центральной Азии, что даст возможность русской диаспоре «не только самореализоваться, принимать активное участие в общественно-политической жизни стран проживания, но и достойно представлять интересы России в регионах»/13/.

Здесь, ключевое значение должна иметь поддержка Москвой русского языка, культуры и образования в регионе, поскольку лояльность к России среди коренного населения Центральной Азии до сих пор поддерживается тем, что практически вся нынешняя элита получила образование на русском языке и зачастую в российских вузах. Однако дети новой элиты уже получают образование, как правило, на Западе.

Проблемы российских соотечественников в Казахстане подняли также эксперты Института стран СНГ. По их мнению, пришло время отказаться от оптимизма в оценках положения русской диаспоры страны. Среди названных проблем сужение русскоязычного пространства и возможности полноценной жизни в родной языковой сфере. «Конституционная формула употребления русского языка наравне с государственным забывается», - считает заведующая отделом диаспоры и миграции Института стран СНГ Александра Докучаева. Она отметила слабость позиции российской дипломатии в этом отношении, российский МИД не использует возможности давления с этой стороны на Казахстан. Участники круглого стола сошлись во мнении, что проблема употребления русского языка в Казахстане политична/14/.

Эксперты сошлись во мнении, что проблема отсутствия консолидации среди русского населения в Казахстане является основной. Однако причины отсутствия консолидации российских соотечественников, участники дискуссии видят по-разному. Так, Виктор Михайлов полагает, что сплочению русскоязычного населения препятствует целенаправленная политика казахстанского руководства. В свою очередь, Надежда Калинина, первый секретарь Первого департамента СНГ МИД, высказала мнение, что «причина скорее в самих соотечественниках: имея разные цели, они попросту не могут договориться между собой, вступая в соперничество, подчас нездоровое, за внимание властей Казахстана, России, в том числе за материальную поддержку»/14/.

Приоритетами сотрудничества в образовательной сфере определяется взаимная поддержка начального и среднего образования на национальных языках, подготовка казахстанских специалистов в высших и средних заведениях сопредельных российских регионов. Почти во всех приграничных субъектах РФ существуют казахские школы или классы с углубленным изучением казахского языка. Большинство учебников и методических пособий поступают из Казахстана. Издание в Астраханской области учебника для начальных классов на казахском языке остается единственным случаем.

Кроме экономического направления, получает развитие и гуманитарное приграничное сотрудничество. В рамках проведения Дней культуры Москвы в Астане в июне состоялся визит в столицу Казахстана российской делегации во главе с мэром Ю.Лужковым, которого принял президент Республики Казахстан Н.Назарбаев. Определены приоритеты взаимодействия между Москвой и Республикой Казахстан. Это наука и высокие технологии, биотехнологии, машиностроение, строительство и малый бизнес. На встрече обсуждались вопросы в сфере образования. На базе действующего в Астане филиала МГУ работают 4 факультета, где обучается 300 студентов/15/. В ближайшей перспективе намечено открыть новые факультеты для подготовки экологов и физиков.

При участии специалистов Оренбургского филиала МНТК «Микрохирургия глаза» в Актыбинске развернуто совместное операционно-диагностическое отделение, где уже сделано более 400 операций и обследовано 500 пациентов. На международном уровне общаются ученые, спортсмены, представители религиозных конфессий, культуры и искусства. Возобновлены связи между учебными заведениями. На базе Орского педагогического колледжа открыто казахское отделение для подготовки кадров учителей начальных классов со знанием казахского языка.

В Актыбинске в высшем гуманитарном колледже и образовательном центре «Дуние» открыт учебно-консультационный центр таможенного колледжа Оренбургского государственного аграрного университета, в котором обучаются более 100 студентов. Заключен договор о сотрудничестве между Оренбургским государственным университетом и Евразийским государственным университетом им. Л. Н. Гумилева (г. Астана). Стало традицией проведение дней казахской культуры, в которых принимает участие общественность приграничных областей Республики Казахстан. Регулярно осуществляются творческие обмены художественными выставками, практикуются взаимные гастроли театральных коллективов. Родилась и поддержана общественностью идея создания в приграничном Оренбуржье памятника российско-казахстанской дружбы.

Указом Президента Республика Казахстан государственными наградами Республики Казахстан за большой вклад в развитие дружественных отношений между народами Казахстана и России награждены руководители Оренбургского государственного аграрного университета: президент — Николай Иванович Востриков, ректор — Сергей Александрович Соловьев и директор Таможенного колледжа при университете — Юрий Иванович Коровин.

Угроза возникновения и распространения эпидемий также требует принятия совместных мер. Эти меры предусмотрены Программой гуманитарного сотрудничества между РК и РФ, предусматривающей, в частности, разработку и реализацию «совместной программой действий по профилактике возникновения эпидемий, вспышек массовых инфекционных и особо опасных заболеваний на территориях приграничных областей и

районов с неблагоприятной эпидемиологической обстановкой». Однако, реализация комплекса соответствующих мер, порученная органам здравоохранения, структурам, ответственным за ликвидацию чрезвычайных ситуаций, и региональным властям пока опирается в недостаток финансовых средств /12/.

В сентябре 2006 года состоялась поездка чрезвычайного и полномочного посла Казахстана в России Жансеита Туймебаева в Омск. Главным событием поездки стало открытие отделения "Регионоведение Казахстана" на восточном факультете Омского института иностранных языков. Также состоялась встреча посла РК в РФ с представителями казахской диаспоры - одной из наиболее многочисленных в России, насчитывающей свыше 84 тысяч человек. В отдельных сельских районах функционируют казахские школы, а самодельные казахские художественные коллективы являются постоянными участниками всех городских мероприятий.

Глава казахстанской дипмиссии посетил крупные предприятия региона – ФГУП ПО "Полет", ФГУП ОМПО «Иртыш», встретился со студентами и преподавателями Омской академии МВД РФ (в их числе - 60 казахстанцев), и возложил цветы к памятнику выдающегося казахского ученого-этнографа Чокана Валиханова, который обучался в Омском кадетском корпусе /16/.

Международный фестиваль «Каспий - море дружбы», прошедший в Актау 24-26 августа 2006 года, привлек к Мангыстау внимание деловых кругов прикаспийских государств и поднял статус региона. Проведение в рамках фестиваля Каспийского гуманитарного форума, медиа-форума, экономической выставки и международных семинаров позволило найти точки соприкосновения предпринимательских структур прикаспийских государств. Проведение международного фестиваля обошлось в 137 миллионов 820,8 тысяч тенге, при этом ожидаемые расходы составляли 159 миллионов 734,7 тысяч тенге. Генеральным спонсором фестиваля стала компания «Лукойл», которая предоставила 400 тысяч долларов США. Кроме нее внесли свою лепту еще 61 предприятие региона /17/.

Таким образом, социо-культурные процессы в казахстанско-российском успешно развиваются. Главными препятствиями для повышения эффективности культурно-гуманитарного сотрудничества на сегодняшний день остаются экономические трудности, нехватка у сторон средств на проведение крупномасштабных проектов, слабость механизмов постоянного и оперативного взаимодействия и ряд других факторов.

В заключение хочется отметить, что Казахстан и Россия являются многоконфессиональными и многонациональными государствами. Поэтому необходимо сохранить и приумножить все позитивное в отношениях дружественных государств, достигнутое за прошедшие годы. Это позволит укрепить взаимовыгодное сотрудничество не только на двусторонней основе, но и в рамках многосторонних интеграционных проектов, таких как Евразийское экономическое сообщество и Единое экономическое

пространство. Нет сомнений в том, что эти связи, наряду с политическими, военно-стратегическими и экономическими, составляют фундаментальную основу двусторонних российско-казахстанских отношений. Значение этих связей, которые носят обширный и интенсивный характер, трудно переоценить, а их поддержание и углубление, несомненно, отвечает коренным интересам народов наших стран.

«Огромное значение имеет приграничное сотрудничество в гуманитарной сфере. Прежде всего, идущая модернизация и обустройство наших границ должны быть в обязательном порядке нацелены на интересы жителей приграничных территорий, на то, чтобы жизнь людей была здесь максимально комфортной, удобной для них, пригодной и для делового, и для широкого человеческого общения» /18/.

Казахстан и Россия являются уникальными евразийскими государствами. Пока нет поводов драматизировать ситуацию в Казахстане, где русский язык и культура занимают достойные позиции. Не исключено, что в будущем формат и содержание сотрудничества России с той или иной страной будут напрямую увязываться с положением русского населения и русского языка и это будет рассматриваться как важный рычаг воздействия при решении экономических и политических вопросов. Культурное сотрудничество является наглядным примером не только духовной родства двух стран и их народов /19/. Оно стало прообразом высокого уровня взаимопонимания и сотрудничества, которое с учетом сложившейся политической и экономической базы двусторонних отношений, за истекшие пятнадцатилетие последовательно обеспечивали наши государства. Тем более, что взаимосвязь народов Казахстана и России определяют также общие евразийские корни, единое человеческое пространство, общая история.

Поэтому необходимо сохранить и приумножить все позитивное в отношениях дружественных государств, достигнутое за прошедшие годы. Это позволит укрепить взаимовыгодное сотрудничество не только на двусторонней основе, но и в рамках многосторонних интеграционных проектов, таких как Евразийское экономическое сообщество и Единое экономическое пространство.

1. *Сотрудничество Республики Казахстан с Российской Федерацией. //Официальный сайт МИД РК www.mfa.kz 2009-10-19.*

2. *ИА "Новости-Казахстан" 01.12.- 2009. 1 декабря.*

3. *Мансуров Т.А. Казахстанско-российские отношения – стратегия вечной дружбы // Казахстанско-российские отношения 1991-2000 годы - Астана-М., 2001. – С. 510.*

4. *Шустов А. Почему русские соотечественники не едут в РФ? //Фонд стратегической культуры. – 2009. -11 декабря. <http://www.fondsk.ru>*

5. *Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы, 1999.- С. 295.*

6. *Веденко В. Казахстанская правда. – 2009. – 21июля.*

7. Моисеев Е.Г. *Правовой статус содружества независимых государств* – М., 1995. – С. 515.
8. Мухаев Р.Т. *Политология* – М., 1998. – С. 414.
9. Нестеренко С. *Наука приграничных отношений*. // *Казахстанская правда*. – 2007. -5 октября.
10. Бондаренко А. *Российские казахи объединились в Самаре*. // *Независимая газета*. – 2007. -25 июня.
11. Федулова Н. *Влияние России в странах СНГ: гуманитарные аспекты*. // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2007. - №5.
12. Мухамеджанов Е.Е. *Казахстанско-российское гуманитарное сотрудничество как важный фактор ускоренной модернизации РК*. В кн.: *Пути реализации основных приоритетов по повышению благосостояния народа Казахстана в свете задач, поставленных Президентом РК Н.А. Назарбаевым в послание народу Казахстана*. – *Материалы международной практической конференции*. – 12.03 2008. – Алматы: Эдельвейс, 2008. – С. 388.
13. Епифанцев С., Лобанов А. *Потенциал Центральной Азии. С диаспорой необходимо активно сотрудничать* // *Независимая газета*. -2008. -28 октября.
14. Информационно-аналитического центр МГУ.// iea.ru
15. www.Polpred.com
16. *Посол РК в РФ посетил с визитом Омскую область*. // *Kazakhstan Today*. –2006. – 6 сентября.
17. ИА КАЗИНФОРМ. – Актау. – 2006. – 6 сентября.
18. Путин В.В. *Стенографический отчет о совещании с руководителями приграничных областей России и Казахстана* // <http://www.dorogajizni.ru/old/3/7/170505.htm>
19. Досмухамбетова Г. *Стратегия России на постсоветском пространстве: язык как инструмент внешней политики* // *Казахстан в глобальных процессах*. – 2008. -№4(18).

Түйін

Бұл мақалада автор тәуелсіз жылдарындағы Қазақстан мен және Ресей арасындағы мәдени және гуманитарлық өзара ықпалдастығын қарастырады.

Summary

The author touches on one of the actual themes of the collaboration of Kazakhstan and Russia as the cultural and pertaining to the humanites interaction of Kazakhstan and Russia in the years of independence

**ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ТЕОРИЯСЫ МЕН САЯСАТ
МӘСЕЛЕЛЕРІ
ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПОЛИТИКИ МЕЖДУНАРОДНЫХ
ОТНОШЕНИЙ**

**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБСЕ
НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ**

Е.А.Кузнецов –

д.и.н., профессор, зав.кафедрой МО КазНПУ им.Абая

В своем Послании народу Казахстана «Новое десятилетие – новый экономический подъем – новые возможности Казахстана» от 29 января 2010 года Глава государства Н.А.Назарбаев отдельным блоком обозначил приоритеты внешнеполитического курса. Наша страна, подчеркнул Президент, в полной мере осознает свою роль ответственного участника региональных и общемировых экономических процессов и безупречно выполняет ее на протяжении всех лет своей независимости. Высокая международная репутация позволила нашей стране стать председателем Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе. Одновременно – это знак и международного признания реальных достижений Казахстана в социально-экономической и политической жизни. Выдающий успех Казахстана на международной арене /1/. Следует только отметить, что важнейшей причиной является высокий авторитет самого президента.

Весьма показательным, в этом контексте, является и недавнее заявление президента США Барака Обамы на во втором Форуме Альянса цивилизаций в Стамбуле о том, что он планирует совершить турне по Центральной Азии и намерен в первую очередь посетить Казахстан, отношения с которым носят стратегический характер и который является другом и надежным партнером США.

Президент США Барак Обама, принимая в Белом доме Н.А.Назарбаева 11 апреля сего года, сказал, что страна, у которой такой достойный глубокого уважения лидер, по праву является председателем ОБСЕ.

Высокая оценка заслугам Президента РК содержится в выступлениях таких политических деятелей, как Генсека ООН Пак Ги Муна, В. Медведева, Д.А. Януковича, Саркози, Берлускони и многих других.

Депутат Европейского парламента Струан Стивенсон сказал: «Вне всяких сомнений, казахстанский лидер- личность, идеально подходящий для руководства ОБСЕ его страной. Он - выдающийся организатор. Меньше чем за два десятилетия создал из Казахстана наиболее динамичную и сильную державу в Центральной Азии, с достойной международной репутацией. Он –

человек с громадным политическим опытом, у которого никогда грандиозные планы не расходятся с не менее с грандиозными реальными делами».

ОБСЕ возникла в Европе в 1973 году, первоначально она называлась совещанием (СБСЕ) в ее состав входили 35 государств. В настоящее время в ОБСЕ состоит 56 стран. Казахстан стал членом ОБСЕ с января 1992 года т.е. менее чем через месяц после обретения независимости.

За время существования ОБСЕ постепенно сложились 3 направления ее деятельности:

- 1) военно-политические вопросы и безопасность;
- 2) экономические вопросы, сохранение окружающей среды;

гуманитарные вопросы, защита прав человека.

Но глобальный мировой порядок в настоящее время претерпел значительные негативные изменения. Это, прежде всего, мировой финансово-экономический кризис.

Эрозия режима нераспространения оружия массового уничтожения, терроризм, гуманитарные и экологические катастрофы, голод, обострившиеся вследствие кризиса, бедность, эпидемии, конфликты на межэтнической и межрелигиозной почве – вот далеко не полный перечень вызовов современной человеческой цивилизации. Все эти факторы несут в себе мощный дестабилизирующий заряд.

По данным Международной организации труда, в прошлом году число безработных в мире достигло 212 млн человек, показав беспрецедентный рост с 2007 года, когда было 34 млн безработных.

Сегодня ряд государств находится на грани банкротства. Растет число нелегальных мигрантов, пытающихся искать средства к существованию за пределами своих стран. Это порождает их социализации в странах пребывания.

Безусловно, ситуация в мире серьезно осложняет экзамен, который Казахстану предстоит выдержать в качестве страны – председателя ОБСЕ.

Поэтому следовало прежде всего правильно определить приоритеты работы в этой организации. Н.А.Назарбаев постоянно уделял и уделяет самое пристальное внимание данному аспекту. Еще в своих выступлениях: на заседаниях постоянного Совета ОБСЕ в Вене 24 февраля 2000 года, на первой сессии Парламентской ассамблеи ОБСЕ в г. Алматы 7 июня 2003 г., на расширенном заседании коллегии Министерства иностранных дел. 7 июня 2005 года, на совещании ОБСЕ по межкультурной, межрелигиозной, межэтнической терпимости в г. Алматы 12 июня 2006 г, на открытии 17-й ежегодной сессии 29 июня 2008 в г. Астане, в Приветствии участникам в международной научно-практической конференции «Современный Казахстан» и «Путь в Европу», 21 мая 2009 г. в Астане Президент Казахстана указывал, что нужны новые подходы к укреплению безопасности, диалога и взаимопонимания между Востоком и Западом, необходимо обеспечить сбалансированное развитие всех трех измерений деятельности ОБСЕ -

гуманитарного, экономико-экологического, военно-политического.

Своеобразной «Дорожной картой» председательствования в ОБСЕ является принятая Казахстаном программа «Путь в Европу». Ключевые приоритеты нашей республики на высшем посту в Организации Н.А.Назарбаев обозначил 14 января 2010 год в своем видеообращении к участникам инаугурационного заседания Постоянного комитета ОБСЕ /2/, в обстоятельных статьях, опубликованных в том же месяце в газете «Вашингтон пост» «Для стагнирующей ОБСЕ необходим Саммит» и газете «Известия» «Судьба и перспективы ОБСЕ»/3/.

Но Президент РК Н.А.Назарбаев продолжает и до настоящего времени углублять и конкретизировать свое видение приоритетных направлений в деятельности ОБСЕ. Об этом свидетельствует его программное выступление на XI Медиа Форуме 27 апреля 2010года «Новая архитектура безопасности мира»/4/.

Н.А.Назарбаев указал, что, «Казахстанское председательство в самой влиятельной организации по безопасности будет проходить под девизом четырех «Т» - «траст» (доверие), «традишн» (традиции), «транспаренси» (транспарентность) и «толеранс» (толерантность).

Четыре составляющие девиза Казахстана на посту председателя ОБСЕ представляют собой не что иное, как собственно его геополитические преимущества.

Первое - это доверие. Казахстан знают, ему верят, возлагают выполнение определенных миссий. В мире нашу страну знают не только по энергетическим ресурсам. Республика обладает преимуществом авторитетного политического руководства. Во многом в силу этого наше государство активно привлекает инвесторов. Страна твердо выполняет взятые на себя обязательства как в экономической, так и в политической сферах.

Второе – это традиции.

На своем посту председателя ОБСЕ Казахстан намерен продолжить позитивные тенденции деятельности предыдущих председателей ОБСЕ. Всего за время существования ОБСЕ, председателями ее были представители 19 стран.

Стремясь к ускорению практической реализации вопросов, стоящих на повестке ОБСЕ, Казахстаном разработаны Концепция и план работы на первое полугодие 2010 года, нацеленные на переход от консультаций по отдельным вопросам к предметным переговорам.

В то же время, Казахстан, уважая существующие традиции, предложения ОБСЕ, которая является североатлантической диалоговой площадкой, расширить ее в масштабах Евразии может в будущем даже переименовать ее в Евроазиатскую организацию, к тому же аббревиатура ОБСЕ не изменится ибо понятие европейской безопасности сегодня далеко выходит за континентальные рамки, охватывая обширное пространство в Евразии.

Третий девиз – «Транспарентность» означает максимальную открытость в международных отношениях, свободных от «двойных стандартов» и «разделительных линий», а также нацеленность на конструктивное сотрудничество по всем принципиальным вопросам. «Толерантность» отражает растущее значение межкультурного и междивизиационного диалога.

Четвертый принцип – толерантность. Межэтническое согласие и межконфессиональный мир стали базовыми аргументами в пользу Казахстана как председателя ОБСЕ.

Исторически сложилось, что за прошедший век мы стали одной из самых многонациональных стран мира. В Казахстане в мире и согласии живут представители более 140 народов и 46 религиозных конфессий. В результате был накоплен поистине уникальный опыт толерантности и бесконфликтного развития. А здесь есть над чем поработать. Даже в развитых странах происходят ужасные вещи, как нападки на ислам. В США нередко стали утверждения, что ислам поощряет терроризм, в Англии пресловутый Ружди, в Дании карикатуры на пророка, в Бельгии и Франции запрещают девушкам мусульманкам носить традиционные одежды, в Швейцарии провели референдум по ограничению строительства мечети.

Наша задача, которая вытекает из нашего девиза председательствования, – поделиться с партнерами по ОБСЕ богатым опытом в области межнационального и межконфессионального согласия. Примечательно в этой связи, что именно по инициативе Казахстана Организацией Объединенных Наций была принята специальная резолюция о провозглашении 2010 года Международным годом сближения культур.

Подтверждением системности и целенаправленности усилий Казахстана на международной арене по преодолению сложившейся напряженности между различными культурами являются и проведенные в Астане три Съезда лидеров мировых и традиционных религий. Четвертый съезд будет проведен в Астане в 2012 году.

Важным направлением в обеспечении толерантности является работа по вопросам так называемого человеческого измерения.

Казахстан уделяет особое внимание таким важным вопросам, как предотвращение преступлений на почве ненависти, свободе передвижения, положению религиозных и этнических меньшинств в странах ОБСЕ.

Внутри Казахстана председательство в ОБСЕ стало фактором ускорения дальнейшей демократизации нашего общества. С учетом рекомендаций, данных ОБСЕ, за последние два года были внесены существенные поправки в законодательство, касающиеся массовой информации, выборов, политических партий, местного самоуправления.

В правозащитной области успешно претворяется в жизнь Национальный план действий в области прав человека на 2009-2012 годы, в реализацию которого активно вовлечены государственные органы, НПО и международные организации. Казахстан принял Концепцию правовой

политики на 2010-2020 годы, которая является программным документом, определяющим важнейшие приоритеты развития.

Прогресс в этом вопросе подтверждают итоги Универсального периодического обзора Совета ООН по правам человека в феврале 2010 года. Весьма актуальными являются и проблемы образования.

На прошедшем недавно в Будапеште II Форуме министров образования европейских стран Казахстан, первым из государств Центральной Азии, присоединился к Болонской декларации. Это решение, принятое в год председательства Республики Казахстан в ОБСЕ, воспринимается как поддержка усилий по формированию зоны стабильности и развития человеческого капитала. В условиях мирового кризиса перед странами Центрально-Азиатского региона стоят задачи кардинального социально-экономического обновления, и роль образования в достижении этих долгосрочных целей как никогда высока.

Образовательное пространство стран ОБСЕ – это реальность, создаваемая посредством укрепления связей между национальными образовательными системами. Председательство Казахстана в ОБСЕ предполагает разработку новых стратегических путей модернизации высшего образования. Поэтому можно выделить ряд первоочередных задач, стоящих перед вузами.

Первая – модернизация системы управления, предоставление автономии вузам: децентрализации, необходимость появления новых субъектов управления с привлечением представителей организаций – потребителей услуг образования, выпускников вузов, спонсоров. Вторая – активизация научной и инновационной деятельности будущих специалистов, тесная взаимосвязь науки и образования. Третья – изменение механизмов финансирования образования, введение дифференцированной оплаты труда. Четвертая – внедрение базисных учебных планов с учетом содержания мировых стандартов. Речь не идет о тождественности образовательных программ, необходимо их сопоставимость при вариативности содержания, что будет способствовать реальной мобильности студентов. Пятая – усиление внимания к проблемам воспитания будущих специалистов, к процессу социализации личности в обществе. Это относится не только к Казахстану, но и ко всем другим странам.

Процесс гуманизации, как отмечается в документах ОБСЕ, это повышение степени гуманности систем образования, направленное на закрепление общечеловеческих ценностей. В соответствии с принципами ОБСЕ в гуманитарной области необходимо согласование внутренней образовательной политики с целями международного общества. Необходимо стимулирование личности к самоактуализации, формирование гуманистических ценностей и идеалов, толерантного отношения к окружающим.

С этой целью необходимо поднять престиж педагогического труда, повысить статус учителя в современном обществе.

Важное значение в деятельности ОБСЕ имеет и Международное сотрудничество, обмен студентами и преподавателями между высшими учебными заведениями и, как отметил в апреле 2010 года Н.А.Назарбаев на Торжественной церемонии в Республике Южная Корея по присвоению ему звание Почетного доктора наук Сеульского университета, «значительная часть казахстанских вузов наладила тесные связи с зарубежными университетами, получили возможность приглашать в страну для чтения лекций ведущих преподавателей» /5/. Среди них и КазНПУ им.Абая, который имеет в настоящее время договорные связи с 95 зарубежными странами ОБСЕ – США, Великобритании, Франции, Польши, Германии и других. Только в прошлом году в нашем университете читали лекции 38 зарубежных преподавателей.

С целью изучения конструктивного международного опыта в сфере образования 13-14 мая 2010 года в Казахстане по инициативе Министерства образования и науки будет проводиться международный семинар «Академическая мобильность в контексте Болонского процесса» с участием генерального секретаря Великой хартии университетов, ректоров казахстанских университетов, руководства аккредитационного агентства AQUIN, а также международных экспертов в области высшего образования.

В качестве значительного шага в деле реализации провозглашенных принципов председательства Казахстаном было объявлено о проведении в Астане 29-30 июня нынешнего года Конференции ОБСЕ высокого уровня по толерантности и недискриминации. Это международное мероприятия должно внести достойный вклад в процесс дальнейшего укрепления взаимодействия между различными культурами и цивилизациями, способствовать практической имплементации ранее принятых решений.

Что касается военно-политических вопросов безопасности, то особое внимание Казахстан уделяет глобальным усилиям по ядерному разоружению, эффективному функционированию режима его нераспространения. К мнениям по этим проблемам к нашей республике особенно прислушиваются в мире.

Во-первых, Казахстан, после Японии, испытавший ужасную атомную бомбардировку, больше всех пострадал от ядерной чумы. За 40 лет, с 1949 по 1990 гг., на Семипалатинском ядерном полигоне было осуществлено 607 ядерных испытаний, включая 26 наземных, 124 атмосферных и 457 подземных.

Во-вторых, Казахстан - единственная страна в мире, которая добровольно отказалась от статуса ядерной державы. Казахстан утилизировал 1400 ядерных боеголовок межконтинентальных ракет и ракет средней дальности и уничтожил 148 пусковых ракетных шахт.

Именно после закрытия Семипалатинского полигона другие страны последовали нашему примеру. Замолчали крупные полигоны мира – в Неваде, на атолле Муророа, на новой Земле и озере Лобнор.

Вот почему Президент РК Назарбаев одним из первых был приглашен

на недавний Вашингтонский глобальный саммит по ядерной безопасности (кстати, на этом форуме присутствовали лишь 47 государств, а обладают или пытаются обладать опасным ядерным материалом уже 120 стран), и ему было предоставлено слово, по единодушному согласию всех присутствующих одному из первых. Н.А.Назарбаев предложил международному сообществу как Президент республики и как председатель ОБСЕ ряд принципиально важных мер.

Во-первых, предложено разработать и подписать новые международные акты в сфере ядерного разоружения. В частности, это договоры о всеобщем горизонтальном и вертикальном нераспространении ядерного оружия, а также о запрещении производства расщепляющихся материалов в военных целях. Глава государства **наряду** с этим выдвинул инициативу принятия мировым сообществом **Всеобщей декларации безъядерного мира**. «Сегодня мы предлагаем заключить под эгидой ООН новый Глобальный договор о всеобщем и полном запрещении ядерного оружия», - сказал Президент.

Во-вторых, Казахстан выступил за усиление международного контроля за программами в сфере ядерной энергетики. При этом подчеркивается, что все страны имеют равное право вести ядерные энергетические исследования. В то же время никто не должен перейти грань, отделяющую мирную ядерную программу от военной.

Наша страна в ходе саммита вновь подтвердила свою готовность **разместить на своей территории Международный банк ядерного топлива под эгидой МАГАТЭ**. Для этого у нас есть необходимая инфраструктура и специалисты, мы можем обеспечить его надежную защиту.

В-третьих, прозвучала инициатива по формированию новых безъядерных зон, в том числе на Ближнем Востоке. Важно дать всем странам – участницам таких зон прочные гарантии безопасности со стороны ядерных государств мира и преференции в вопросе разработок в сфере **мирного атома**.

В-четвертых, важным вкладом Казахстана в реализацию миссии Глобального Вашингтонского саммита станет проведение в июне текущего года в Астане Конференции Глобальной инициативы по борьбе с ядерным терроризмом /6/.

Эти предложения нашли широкий отклик не только среди участников форума, но и широкой мировой общественности.

Казахстан придает необходимый импульс и стремлению ОБСЕ более динамично и адекватно отвечать на современные вызовы и угрозы миру и безопасности, укреплению сотрудничества в рамках Организации в сфере борьбы с терроризмом, экстремизмом, незаконным оборотом наркотических средств, организованной преступностью, торговлей людьми. Казахстан считает, что ОБСЕ должен сыграть важную роль в обеспечении безопасности на Каспии. Из пяти прикаспийских государств четыре являются членами этой организации.

В этом плане Казахстан предлагает подписать «Пакт о стабильности на

Каспии». Его ключевым моментом мог бы стать отказ использовать военную силу в Прикаспийском регионе.

В своих действиях в качестве председателя ОБСЕ Казахстан акцентирует внимание и на обеспечении энергетической и продовольственной безопасности.

Особое внимание Казахстан как председатель ОБСЕ уделяет Афганистану. Ведь отсюда исходит огромная угроза безопасности всего мира. Имеется в виду не только Аль-Кайда, но и поток наркотиков. 94 % героина имеет афганское происхождение. Причем за время присутствия там войска США выращивание опиумного сырья увеличилась в 40 раз. Оправдывая такое положение, один из американских генералов Кларк заявил, если мы будем решительно запрещать посевы, все афганцы станут талибами. Но, видимо, находясь под своеобразным американским гипнозом, ОБСЕ в целом как организация или молчаливо соглашалась с попыткой вооруженным путем разрулить афганскую проблему, или старалась лишней раз о ней не упоминать. И только Казахстан, став председателем ОБСЕ, решительно заявил, что военного решения афганского вопроса невозможно достичь. Нужен мирный путь и прежде всего восстановление экономики и развитие образования этой многострадальной страны. И сам Казахстан показывает в своих практических действиях пример другим странам. Казахстан стремится подключить к решению афганской проблемы региональной организации, особенно ШОС и СВМДА.

В роли председательствования Казахстан принимает конкретные практические шаги по решению «затяжных» конфликтов и примечательно, что действующий председатель ОБСЕ, государственный секретарь, глава Казахстанского МИДа Канат Саудабаев совершил свой первый визит в середине февраля в страны Южного Кавказа. И сейчас предпринимаются конкретные шаги по решению конфликтов Нагорного Карабаха, Преднепровия.

В современном мире 40 стран вовлечены в вооруженные конфликты. Средства, необходимые для решения социальных проблем, тратятся на оружие и военные программы.

В то же время ОБСЕ должна стремиться находить возможность упреждения подобных конфликтов, приводящих к человеческим трагедиям и гуманитарным катастрофам, как это случилось в Киргизии.

Следует сказать, что кроме дипломатии, поддержке и создания условия для переговоров, других механизмов для решения в Киргизии и ОБСЕ нет.

Но важно не допустить здесь дальнейшего осложнения событий. А угрозы очень большие: это реальная опасность начало гражданской войны, превращение ее, если бы она началась, в этноконфликт ведь на юге Киргизии много узбекского населения. К тому же, как сообщил на организованной администрацией Президента РК научно-практической конференции 23 апреля сего года генеральный секретарь ОДКБ Н.Н.Бордюжа, имеются данные о возможной переброске части войск талибов с юга Афганистана в

Ферганскую долину и дальше в Киргизию. Вот почему Казахстан и лично Президент Назарбаев приняли решительные меры, экс-президент Бакиев из Киргизии на специальном военном самолете, а также назначив Карибжанова специальным представителем председателя ОБСЕ в Киргизии 20 апреля сего года в Бишкек для оценки ситуации и обсуждения с временным правительством путей нормализации создавшегося обстановки в стране. С этой же целью в Астану приехал зам.председателя временного правительства Алмасбек Адамбаев. Казахстан оказывает большую гуманитарную помощь. Глава временного правительства Роза Отумбаева горячо поблагодарила Н.А.Назарбаева за большую помощь.

В настоящее время, когда весь мир борется с последствиями глобального финансово-экономического кризиса и выстраивает стратегию посткризисного развития, на передний план неизбежно выходят вопросы глобальной экономики и экологии. Но непосредственно в рамках ОБСЕ кризисная и антикризисная проблематика ни разу не обсуждалась.

Глобальный финансово-экономический кризис, охвативший практически весь мир, еще раз продемонстрировал необходимость объединения усилий всех государств, в том числе стран-участниц ОБСЕ, в деле создания нового, более справедливого и предсказуемого мирового порядка.

Мы считаем, что ОБСЕ, занимая пространство от Ванкувера до Владивостока, должна принять самое активное участие в формировании новой архитектуры безопасного мира. И Казахстан усиленно работает в этом направлении. Со стороны РК как председателя активно выдвигаются инициативы по экономическим и экологическим блокам. Новый импульс в этой работе в выбранном председательством направлении должен придать запланированный на июль III Астанинский экономический форум на тему «Уроки кризиса и посткризисная модель экономического развития в условиях глобализации».

К числу усилий казахстанского председательства относятся вопросы развития транспортно-коммуникационного потенциала организации. В силу ряда географических, исторических и экономических обстоятельств огромным торговым и транзитным потенциалом обладают именно государства Центральной Азии – обширного и перспективного региона, способного стать стабильным и безопасным мостом между странами Запада и Востока. В этом контексте особое значение приобретает государственная программа «Путь в Европу», в которой важное место занимают актуальные вопросы транзита и транспортировки.

Казахстан активно участвует в форсированном создании автодорожного транспортного коридора международного класса «Западный Китай – Западная Европа».

Определенный интерес представляет и проект железной дороги по европейскому стандарту из Китая в Европу – через Казахстан и дальше через Туркменистан и Иран. В декабре прошлого года завершилось строительство

первого газопровода Туркменистан – Узбекистан – Казахстан – Китай и продолжается строительство второго Центральная Азия – Китай.

Важной место в период казахстанского председательства занимают комплекс вопросов охраны окружающей среды, успешное решение которых немислимо без объединения ресурсов и согласованных усилий всей организации. Речь идет не только об Аральском море и Семипалатинском полигоне, но и о многих других проблемах, имеющих место в Центральной Азии, Европейском и других регионах пространства ОБСЕ.

Трудно переоценить деятельность Казахстана в качестве председателя по совершенствованию структуры и организационной работы самой ОБСЕ, а в этом направлении очень много нерешенных проблем и сложностей. Ежегодный бюджет ОБСЕ не принимался последние 5 лет. И впервые только Казахстан обеспечил его прием в январе 2010 года. В первую очередь это позволило обеспечить полноценную работу всех институтов ОБСЕ с первых дней текущего года.

Далее. Принижена роль парламентской ассамблеи ОБСЕ.

Учитывая важность, которую Казахстан придает парламентскому измерению ОБСЕ, в настоящее время совместно с сенатом Парламента РК ведется подготовка к проведению второго Трансазиатского парламентского форума «Европейское измерение ОБСЕ», запланированного на середину мая. В ходе форума будут рассмотрены важнейшие вопросы в рамках трех измерений ОБСЕ.

Далее. Ранее поездки руководителей государств-членов ОБСЕ проходили эпизодически, не более 5-6 раз в году, фактически отсутствовала координация деятельности с другими международными организациями. А в этом году только за первые 3 месяца действующий председатель ОБСЕ, госсекретарь – министр иностранных дел РК Канат Саудабаев посетил порядка 15 государств-участников, состоялись его предметные переговоры с руководителями внешнеполитических ведомств США, России, Швейцарии, Турции, Австрии, Грузии, Кыргызстана, Узбекистана и других стран. Кроме того, с первых дней председательства в ОБСЕ Казахстан стал практиковать активные консультации с другими региональными организациями. В январе состоялся первый раунд консультаций по линии «Тройки» ОБСЕ с Европейским союзом, пошли переговоры с генсеком НАТО А.Фог Расмуссеном. Продолжена практика консультаций в формате государств, как ШОС, ОИК (в министерском сегменте которой Казахстан будет председательствовать в 2011 году), СВМДА и другим. Говоря о новых форматах и структурах сотрудничества и безопасности, Нурсултан Назарбаев, в частности, привел в качестве примера Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии, которое динамично развивается и получает все большее признание на азиатском континенте. Сегодня СВМДА может стать прообразом системы коллективной безопасности в Азии, цели которой очень схожи с целями ОБСЕ. Уже в следующем, 2011 году Казахстан будет председателем в Организации «Исламская конференция».

- «Как светское государство с преобладающим мусульманским населением, Казахстан способствует сближению мусульманской и христианской цивилизаций. Поэтому мы будем стремиться к активизации диалога между ОБСЕ, ОИК и СВМДА» /7/, - подчеркнул Нурсултан Назарбаев.

Еще одна важная проблема – консенсус.

Нуждается в совершенствовании и порядок голосования в ОБСЕ. Сейчас он заключается в консенсусе, т.е. все 56 государств должны голосовать единогласно, иначе, если одна страна будет против, решение не принимается. Вот и получился такой казус, что против предоставления Казахстану право председательствования на последнем этапе была только Армения, и в результате длительное время этот вопрос не решался. И только когда Армения сняла свое возражение в 2007 году на встрече Министров иностранных дел государств-членов ОБСЕ в Мадриде, это право Казахстану было предоставлено.

Но самый поразительный факт в следующем.

Высшим органом этой организации является **Саммит** глав государств-членов ОБСЕ. Он должен проводиться не реже раз в 3 года. Но последний такой Саммит проводился только в 1999 году т.е. более 10 лет назад. Поэтому по поводу Н.А.Назарбаев в статье «Судьба и перспектива ОБСЕ» нелицеприятно сказал: «Десятилетняя пауза с Саммитом ОБСЕ является иллюстрацией того, что консенсусная основа Организации пребывает в кризисном состоянии. В связи с этим мы призываем **страны-участницы** поддержать инициативу Казахстана о созыве встречи в **верхах в 2010** году в Астане.

Именно сегодня настало время, когда лидеры стран – участниц ОБСЕ отмечает далее Н.А.Назарбаев, - должны проявить политическую волю и дать ответы на непростые вызовы, стоящие перед их народами» /8/.

Встреча лидеров стран ОБСЕ обеспечит возможность отметить 35-летие Хельсинкского Заключительного акта и 65-летие окончания Великой Отечественной войны.

Благодаря усиленной деятельности Нурсултана Абишевича к сегодняшнему дню созыв поддерживают почти все страны-участники. Президент США Барак Обама на встрече с Н.А.Назарбаевым также поддержал и сказал, что он лично приедет в Астану.

Таким образом, Нурсултаном Абишевичем Назарбаевым разработана обширная и конкретная программа на посту председателя ОБСЕ, которая успешно осуществляется.

Активная работа Казахстана в качестве председателя такой влиятельной Организации, как ОБСЕ на основе глубоко обоснованной стратегической концепции Н.Назарбаева безусловно окажет долгосрочное воздействие на формирование посткризисного мира.

1. *Казахстанская правда*. -2010. - 30 января.
2. *Казахстанская правда*. -2010. -15 января.
3. *Известия*. -2010. - 28 января.
4. *Известия*. – 2010. - 28 апреля.
5. *Казахстанская правда*. – 2010. -23 апреля.
6. *Казахстанская правда*. – 2010. - 13 апреля.
7. *Казахстанская правда*. – 2010. - 28 апреля.
8. *Известия*. – 2010. - 28 апреля.

Түйін

Бұл мақалада автор қазіргі таңдағы ЕҚЫҰ қызметінің негізгі бағыттарын қарастырады.

Summary

The author of the article considers the main directions of the activity of OSCE up-to-date.

К ВОПРОСУ УРЕГУЛИРОВАНИЯ КОСОВСКОЙ ПРОБЛЕМЫ

А.Б.Мусин –

к. полит.н., докторант кафедры теоретической и прикладной политологии КазНПУ имени Абая

Если позитивные и негативные действия ООН в период гражданской войны в Хорватии и Боснии были многократно изучены и достаточно объективно освящены, то последующие события в Косово и деятельность ООН по урегулированию этого конфликта до сих пор вызывают самые различные толкования и споры, которые идут прежде всего вокруг таких вопросов, как вопрос о том, все ли сделало мировое сообщество и, прежде всего, ООН для того, чтобы предотвратить гуманитарную катастрофу в этом крае мирным путем? Насколько взвешенным и своевременным было применение сил НАТО? Адекватной ли была деятельность ООН в период войны НАТО против Союзной Республики Югославии? Объективна ли позиция ООН в отношении сербов и косовских албанцев? И ряд других вопросов.

Конечно же, исчерпывающие ответы на заданные вопросы можно получить только проведя отдельное научное исследование данной проблемы. Но, рассматривая опыт деятельности ООН в общегославском конфликте, необходимо остановиться и на этой проблеме.

В связи с этим можно отметить следующие действия ООН по урегулированию Косовской проблемы. Во-первых, ООН в лице ее представителей изначально выступали за мирное разрешение конфликта и

неоднократно призывали С. Милошевича прекратить военные и полицейские действия, направленные как против ОАК, так и мирного населения Косово.

Во-вторых, ООН приветствовало и во многом способствовало проведению переговоров в Рамбуре, призывая обе конфликтующие стороны решить проблему за столом переговоров. В-третьих, можно с уверенностью сказать, что военная акция НАТО против Союзной Республики Югославия не могла бы состояться, если бы не было принципиальной позиции по этому вопросу самого генерального секретаря ООН Кофи Ананна, который считал (и это хорошо видно из его публикаций и выступлений), что для эффективного миротворчества ООН необходимы «зубы» и «мускуль» /1/. В-четвертых, военная операция НАТО против Югославии была бы невозможна, если бы не было боснийского прецедента, где военная сила НАТО была дополнительным аргументом.

Для того чтобы до конца понять позицию самого Генерального Секретаря ООН в связи с началом военной акции НАТО, обратимся к официальному заявлению Генерального Секретаря ООН, которое он сделал сразу же после начала бомбардировок территории Союзной Республики Югославия.

Анализируя данное заявление, можно сказать, что Генеральный Секретарь был убежденным сторонником применения силы в определенных случаях «... существуют периоды, когда использование военной силы может быть легитимно в целях достижения мира...». Произнося эти слова К. Аннан, однако, не дает пояснения, в каких случаях применение силы может быть легитимно.

Несколько туманно и не совсем ясно звучат и объяснения по поводу участия в решении Североатлантического союза в этой акции: «Для разрешения вопросов, относящихся к поддержанию международного мира и безопасности, глава VIII Устава ООН отводит важную роль региональным организациям. Но, как Генеральный Секретарь много раз подчеркивал, не только в отношении Косово, что, согласно Уставу ООН, Совет Безопасности имеет первостепенную обязанность по поддержанию международного мира и безопасности – что получило четкое признание в Северо-Атлантическом Договоре. Таким образом, Совет Безопасности должен быть вовлечен в принятие любого решения, которое связано с применением силы»/2/

Исходя из текста данного заявления, можно сказать, что Генеральный Секретарь ООН полностью поддержал действия руководства НАТО, несмотря на то, что с международно-правовой точки зрения эта акция до сих пор вызывает много вопросов. Ряд политологов и не только России считают действия НАТО агрессией, интервенцией по отношению к суверенному государству /3/. Дальнейшие события показали, что руководство ООН, в лице Аннана в большей степени разделяло взгляд западных стран на проблему разрешения конфликта в Косово и полностью поддерживало действия НАТО.

Однако надо отметить и то, что даже в период развития военной операции НАТО, ООН продолжало предпринимать усилия как по

возобновлению миротворчества, так и оказанию гуманитарной помощи гражданскому населению.

Так, Управление Верховного Комиссара по делам беженцев ООН сосредоточило свои усилия на оказании своевременной помощи албанским беженцами из Косово и недопущению гуманитарной катастрофы в сопредельных государствах, принявших основные потоки беженцев.

УВКДБ создало в этих странах специальные пункты по приему и транзиту беженцев такие лагеря, как Станковаце I, Станковаце II, Боян, Радус и др. Общее число беженцев в которых составило на середину апреля 1999 г. более 50 тыс. человек. В лагерях беженцев развернули свою деятельность такие структуры ООН, как Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ), Детский фонд Организации Объединенных Наций (ЮНИСЕФ), Всемирная продовольственная программа (ВПП) /4/.

В это же время исполнительное руководство ООН предпринимало усилия по мирному урегулированию конфликта. Так, 15 мая в Союзную Республику Югославия (СРЮ) была направлена миссия гуманитарной оценки ООН во главе с Серхио Вьера де Мельо, целью которой было не только выяснение гуманитарной ситуации на местах, но и попытка еще раз убедить руководство СРЮ начать переговоры по мирному разрешению конфликта.

Позицию ООН по проблеме урегулирования конфликта и отношении к руководству СРЮ в этот период наиболее точно определил сам Генеральный Секретарь ООН Кофи Аннан, когда на пресс-конференции 15 мая 1999 года на вопрос: «Считает ли он Президента СРЮ Слободана Милошевича подходящим партнером для мирных переговоров?», ответил следующим образом: «Думаю, пришло время быть реалистами и говорить на чистоту. Иногда нам приходится иметь дело с агрессорами и даже жать им руки ради спасения человеческих жизней. Если не обсуждать эти вопросы с Президентом Милошевичем, который контролирует эту территорию, как можно было бы хотя бы даже начать миссию де Мильо? Как мы могли бы рассуждать о возвращении беженцев?»/5/.

В дальнейшем исполнительное руководство ООН приняло активное участие по прекращению военного конфликта между Союзной Республикой Югославия и НАТО, которое завершилось началом диалога в середине июля 1999 года и осуществлением миротворческой операции НАТО и России под эгидой ООН в Косовском крае.

Таким образом, подводя некоторые итоги деятельности ООН по разрешению кризиса в «бывшей Югославии» можно сделать следующие выводы: миротворческая деятельность ООН в конце 80 начале 90-х годов значительно расширилась как по своему содержанию, так и по географии присутствия, что во многом было связано с глобальными изменениями в мире, такими как распад биполярной системы и прекращение «холодной войны» возникновение новых независимых государств; в конце 80 начале 90 годов со всей очевидностью встал вопрос об эффективности миротворческой деятельности ООН в связи с новыми запросами и изменением самой

специфики международных отношений, которые в значительной степени подверглись как деидеологизации, так деформации из-за распада старого мирового порядка; миротворческие усилия ООН в бывшей Югославии со всей очевидностью показали, что набор средств, которыми оперировала эта организация для предотвращения этнополитических как и других региональных конфликтов в постбиполярный период совершенно не достаточен и требует кардинальных изменений; военные и политические прецеденты активного участия в миротворческой деятельности США и НАТО во многом были вызваны именно утратой миротворческой инициативы ООН в бывшей Югославии, а также масштабами самой гуманитарной катастрофы; двойственность данных прецедентов заключается в том, что пока еще не создан механизм данного миротворчества, нашедший отражение в той системе международно-правовых отношений, которая существует до сих пор, а также в определении той грани, которая могла бы отделить действительное миротворчество от интервенции или других способов продвижения и воплощения своих национальных интересов.

В заключение анализа влияния мирового сообщества на ситуацию на Балканах во время Югославского кризиса можно сделать следующие предварительные выводы:

- Конфликт в Косово оказался наиболее острым проявлением Балканского конфликта в целом и именно в нем выразились те этнонациональные и этноконфессиональные противоречия, имевшие место после распада СФРЮ. Особое его значение заключается в том, что конфликт вышел на принципиально новый уровень в масштабе международных отношений. В его разрешении приняли участие практически все великие державы Запада. Не остались в стороне и страны, имеющие непосредственную близость с геополитической точки зрения с данным регионом.
- Политика мировых держав по Балканскому вопросу в Косово формировалась с учетом изменения мировой обстановки в целом. Усиление России сыграло существенную роль в решении конфликта политическим путем. Тем не менее, не удалось избежать боевых действий в регионе, что показали реальную власть США и северо – атлантического альянса в современных международных отношениях. Военные действия США и их союзников показали насколько бездейственны прежние меры разрешения конфликтов и какую роль сыграло силовое вмешательство во внутреннюю проблему государства. Тем не менее, ведутся споры о том, насколько правомерны были действия НАТО, предпринятые без санкций СБ ООН и насколько правильно решение Гаагского международного суда, отклонившего иск Югославской Республики против 10 стран участниц НАТО.
- Подписание ряда соглашений по урегулированию конфликта на Балканах привели к приостановлению формального противостояния сторон войны. Международные организации предпринимают действия по налаживанию мирной жизни в странах бывшей Югославии, политической,

экономической ситуации в регионе, однако последние события показывают, что до окончательного урегулирования ситуации еще далеко. Продолжаются столкновения в Сербии, имеют место кризисные ситуации в Македонии. Регион в данное время регулируется международным присутствием наблюдателей ООН, ЕС, ОБСЕ, НАТО.

• Несмотря на многочисленные попытки урегулирования конфликта на Балканах, этот регион по-прежнему остается большим местом на карте Европы и переходит с потоком истории в XXI век. Являясь центром межнациональных и конфессиональных противоречий, Балканский конфликт выходит на уровень международного и отражает столкновение интересов великих держав.

Саммит НАТО в апреле 2008 в Бухаресте предложил несколько шагов по стабилизации ситуации на Балканах. Совместная стратегия США и ЕС в решении этой проблемы, заключается в постепенной интеграции этого региона как в ЕС, так и в НАТО, тогда оба института будут нести ответственность за судьбу региона, особенно за Косово. Признание этой провинции Сербии и было первым шагом в процессе расширения, которое последует, сначала НАТО, а затем и ЕС на балканские страны. Самым лучшим решением была бы первая волна расширения НАТО, включающая Хорватию, Албанию и Македонию, укрепляющая связи с Боснией и Герцеговиной и Черногорией и объявляющей для Сербии "открытую дверь" - это бы сняло значительное напряжение с региона и проблемы, которые с этим связаны, пишет газета. Но этого не произошло из-за Греции. И так как ни один из дипломатов не придумал формулу, по которой была бы удовлетворена и Греция и Македония, приглашение по вступлению в НАТО получили только Хорватия и Албания. Даже несмотря на то, что "пороховая бочка" Европы таким образом оказалась окруженной странами участниками НАТО, одна из главных балканских проблем все же осталась неразрешенной.

1. Kofi A., Annan. *UN Peacekeeping Operations and Cooperation with NATO. NATO Review, vol. 41., No. 5. October 1993. P.4.*

2. *Заявление Генерального Секретаря ООН в связи с военными действиями НАТО против Югославии. Нью-Йорк, 24 марта 1999 года. //Офис представительства ООН. – Алматы: Пресс-релиз, 25 марта. – 1999.*

3. Хансйорг Айфф. *О неизбежности войны. Интервенция НАТО на Балканах в 1999 году. //Internationale Politik. No. 7, 2000.- С. 75-76.*

4. *Последние сведения о гуманитарной ситуации в Косово на 14 апреля 1999 г. //Информационное агентство США.// Вашингтонская папка. -1999. 16 апреля.- С. 13-14.*

5. *Аннан посетил лагеря беженцев в Албании и Македонии. //Вашингтонская папка. - 1999. - 17 мая - С. 15-16.*

Түйін

Мақалада БҰҰ Косово проблемасын реттеу жөніндегі бейбітшілік орнату қызметінің ерекшеліктері қарастырылады.

Summary

The article is devoted to the peculiarities of peace making activity of OUN to regulate the problem of Kosovo

К ВОПРОСУ О СИТУАЦИИ ВОКРУГ АФГАНИСТАНА

А.А.Белялов -

*старший преподаватель кафедры международных отношений
КазНПУ им.Абая*

В Послании Главы государства народу Казахстана «Новое десятилетие – новый экономический подъем – новые возможности Казахстана» от 29 января 2010 года отмечалось, что высокая международная репутация Казахстана позволила нашей стране **стать председателем Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе** и многие государства – члены ОБСЕ поддержали планы Казахстана, а также предложение Президента Нурсултана Назарбаева о проведении **Саммита ОБСЕ в Астане в этом году**. Главой нашего государства предложено обсудить на Саммите в числе многих важных тем ситуацию в Афганистане (1).

Включение данного вопроса в повестку дня предстоящего Саммита обуславливается тем, что, как отмечалось в августе 2008 года на состоявшемся в Алматы в рамках третьей встречи министров иностранных дел стран-участниц Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА) первом форуме по проблемам безопасности и сотрудничеству в Центрально-Азиатско-Каспийском регионе, Казахстан является ведущим государством региона в экономическом контексте (2).

Но статус лидера означает принятие дополнительных обязательств по обеспечению безопасности и стабильности в регионе, поэтому оправданным выглядит наше включение в международные инициативы по содействию восстановлению **Исламской Республики Афганистан**, ее привлечению к процессам **региональной интеграции**. Первый шаг в поддержку Афганистана Казахстан **сделал** в августе 2002 года, отправив в эту страну гуманитарную помощь **в виде** трех тысяч тонн продовольственной пшеницы. Со временем формат казахстанско-афганского сотрудничества наполнился конкретными делами (3).

По уровню экономического развития Афганистан относится к беднейшим государствам, не имеющим инфраструктуры, промышленного производства, основной доход приносит продукция сельского хозяйства и

ремесла. Страна находится в процессе восстановления своей государственности и экономики. Конечно, здесь наличествует много проблем, оставшихся после длительного периода междоусобных войн и вмешательства извне со стороны других государств. Процесс посткризисного развития страны очень сложен. Прежде всего, потому что, во-первых, Афганистан – страна традиционно «перегруженная внутренними противоречиями, во-вторых, она является средоточием интересов большого числа игроков международного политического поля».

Внешняя политика правительства современного Афганистана направлена на укрепление и развитие стратегического партнерства с США, странами Запада, обеспечение активного участия мирового сообщества, ООН, соседних Ирана, Пакистана, Индии и центрально-азиатских государств в политическом урегулировании и восстановлении страны (4).

Как известно, казахстанско-афганское сотрудничество в рамках двусторонних отношений берет начало в 1992 году, когда между нашими странами были установлены дипломатические отношения. Активизировались они в апреле 2006 года после первого официального визита президента Афганистана Х.Карзая в Казахстан, по итогам которого подписан Договор об основах отношений и сотрудничества между РК и ИРА, ратифицированного казахстанской стороной в конце 2005 года (5).

По мнению Чрезвычайного и Полномочного Посла Казахстана в ИРА Агыбая Смагулова, восточный вектор внешней политики Афганистана стабильно укрепляется. В 2005 году ИРА стала членом программы АБР «Региональное экономическое сотрудничество стран Центральной Азии». Летом 2006-го получила членство в форуме «Центральная Азия + Япония». В том же году было подписано одиннадцать соглашений с Китаем. Заметно улучшаются отношения с Россией. Афганская сторона дала положительный ответ на приглашение принять участие в деятельности рабочей группы ОДКБ по Афганистану, получила статус наблюдателя при МПА СНГ. В 2006-2007 годах состоялся ряд встреч на высоком уровне с руководством Казахстана. Безусловно, влияние на стабилизацию обстановки оказывает созданная в рамках Шанхайской организации сотрудничества рабочая группа по Афганистану (6).

Внимание мировой общественности к ситуации в ИРА продемонстрировало проведение в Москве Специальной конференции по Афганистану под эгидой Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), в которой приняли участие генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун, генсек Организации «Исламская конференция» (ОИК) Экмеледдин Ихсаноглу, представители государств – участников и наблюдателей ШОС, ЕС, а также Афганистана,

Туркменистана, стран «Большой восьмерки» и ряда международных организаций и форумов: ОДКБ, ОБСЕ, СНГ, НАТО и СВМДА (7). О региональной безопасности с учетом фактора развития ситуации в Афганистане шла речь на международной конференции, которую в Алматы организовал Институт мировой экономики и политики (ИМЭП) при фонде первого президента. В ней приняли участие ученые и эксперты из США, Китая, России, Таджикистана, Афганистана и Казахстана (8).

Укреплению дружбы между Казахстаном и Афганистаном послужил однодневный официальный визит государственного секретаря – министра иностранных дел РК Каната Саудабаева и министра образования и науки РК Жансеита Туймебаева в Исламскую Республику Афганистан. В его рамках состоялись официальные встречи с Президентом Афганистана Хамидом Карзаем, министром иностранных дел Рангином Спантой и специальным генеральным секретаря ООН в Афганистане Касым Эйде. Одним из важных итогов поездки стало подписание межправительственного соглашения о сотрудничестве в области образования. Согласно документу, казахстанская сторона с 2010 по 2014 год ежегодно будет принимать на обучение 200 граждан Афганистана. В том числе 140 человек – в высшие учебные заведения и 60 человек – в учреждения технического и профессионального образования. По каким профессиям необходимо готовить кадры в учебных заведениях технического и профессионального образования, ежегодно будет определять афганская сторона. Кроме того, как известно, в последние годы Казахстан перечислил 2,4 млн.долл. на восстановление в Афганистане автодорог, строительство школы и больницы, а также поставил в качестве гуманитарной помощи две тысячи тонн продовольственной пшеницы. В 2009 году, согласно Программе содействия Афганистану в 2009-2011 годах, выделено 1,5 млн.долл. (9). Сюда следует отнести и 1 млн. долларов в Специальный фонд исламской солидарности Организации «Исламская конференция», часть которых также пойдет на восстановление Афганистана, наша республика также готова поставлять продукты в эту страну на оплачиваемой основе. В частности, международные организации и доноры могли бы обратить внимание на весомый потенциал Казахстана в поставках зерна, минеральных удобрений, сельскохозяйственного оборудования, строительных материалов и другой продукции. С учетом географической близости и относительной дешевизны продукции эксперты считают казахстанские предложения достаточно выгодными (10).

Большое значение для стабилизации ситуации в Афганистане имеет создание мировым сообществом трастового фонда для финансирования программы мира и реинтеграции Афганистана. Целью данной программы

является обеспечение возможности экономического развития для рядовых талибов, готовых отказаться от насилия. Такое заявление сделал премьер-министр Великобритании Гордон Браун в Лондоне на конференции по Афганистану. На одной из сессий представительного форума с участием генерального секретаря ООН Пан Ги Муна, президента ИРА Хамида Карзая, главы госдепа США Хиллари Клинтон, министра иностранных дел России Сергея Лаврова и других крупных политиков выступил действующий председатель ОБСЕ, государственный секретарь – министр иностранных дел Казахстана Канат Саудабаев.

Как отметил действующий председатель ОБСЕ, стабилизация в ИРА, годами раздираемой военными действиями, имеет принципиальное значение не только для республик Центральной Азии как соседей Афганистана. Сегодня это вопрос глобальной безопасности, борьбы с религиозным экстремизмом, терроризмом (в том числе и ядерным) и наркоторговлей. В то же время необходимо изменить саму парадигму преодоления жестоких вызовов современности - сместить акцент с военно-полицейских методов в сторону устранения самих источников этих вызовов. Перевести общество с вооруженного противостояния на созидательные рельсы – вот основная цель ОБСЕ и ведущих держав в Афганистане (11).

... Перед отбытием в Лондон К.Саудабаев провел серию встреч с руководством Европейского союза, в ходе которых состоялась его беседа с генеральным секретарем НАТО Андерсом Фогом Расмуссеном. Как подчеркнул на встрече генсек Альянса, Афганистан был и остается главным приоритетом для их Организации, которая признательна Казахстану за поддержку усилий Международной коалиции в этой стране. Собеседники согласились, что Афганистан по праву занимает центральное место в повестке дня НАТО, ОБСЕ и казахстанского председательства в частности. Ситуация в стране вызывает серьезную озабоченность. В связи с этим есть серьезные перспективы сотрудничества, в том смысле, что Альянс будет обеспечивать военную безопасность, а потенциал ОБСЕ, инструментарий, наработанный Организацией, может быть использован для оказания содействия ИРА в гуманитарной сфере. Собеседники сошлись во мнении, что только военного решения проблемы ИРА не существует, поэтому необходимо усиливать взаимодействие между военными и гражданскими организациями. В день встречи также стало известно, что Казахстан и НАТО подписали соглашение о транзите нелегальных грузов через территорию нашей страны по пути в Афганистан. На эту новость отреагировал, кстати, Белый дом, назвав документ «еще одним свидетельством приверженности Правительства РК поддержке международных усилий в ИРА» (12).

Недавний визит Президента Казахстана Н.Назарбаева в Узбекистан, в ходе которого озвучена единая позиция Астаны и Ташкента о необходимости проведения Саммита ОБСЕ с акцентом на Афганистан, вызвал оживленную

реакцию в мире. Свидетельством тому – публикация во влиятельной американской газете «Вашингтон Таймс» статьи «Как политические события в Центральной Азии влияют на войну США в Афганистане?».

В статье приводится высказывание Зб.Бжезинского, советника по вопросам национальной безопасности бывшего президента США Джимми Картера, о том, что «Казахстан, принимая председательство в Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), будет в состоянии оказывать влияние на политику в регионе. Более того, Казахстан сам заинтересован в стабильности региона и нераспространении нестабильности из Афганистана и Пакистана»... «Казахстанские усилия по созыву Саммита ОБСЕ преследуют две цели. Во-первых, Казахстан намерен вынести Афганистан на повестку дня встречи в верхах, что, в случае ее проведения, привлечет к решению проблем этой страны все 56 государств – членов Организации. Это было бы замечательно, так как многие из упомянутых держав захотят предложить свое невоенное содействие в виде помощи государству по учреждению образовательных программ, поддержанию здравоохранения и другим. А во-вторых, Саммит ОБСЕ будет способствовать дальнейшему повышению авторитета Казахстана и его лидера на мировой арене. Также важно помнить, что в политике нет ничего бесплатного. Большинство членов Европейского союза обусловят поддержку инициативы Казахстана обеспечением дальнейшего прогресса в самой стране, в сфере прав человека и свободы СМИ. И это показательно» (13).

Выступая в Лондоне на международной конференции по Афганистану в январе текущего года, государственный секретарь – министр иностранных дел Канат Саудабаев подчеркнул, что решающие ответы на глобальные вызовы и угрозы современности, включая, прежде всего, вопрос реабилитации Афганистана, сегодня должны знать лидеры наших стран. Поэтому весьма актуальной является реализация инициативы Главы государства Нурсултана Назарбаева по проведению Саммита ОБСЕ, важнейшей темой которого мог бы стать Афганистан, поскольку 43 из 56 держав Организации уже вовлечены в процесс реабилитации этой республики. Безусловно, такая встреча в верхах дала бы мощный импульс международным усилиям по стабилизации Афганистана, а в конечном счете укреплению безопасности на всем пространстве ОБСЕ (14).

1. *Казахстанская правда.* – 2010. – 30 января.
2. *Казахстанская правда.* – 2008. – 26 августа.
3. *Казахстанская правда.* – 2007. – 31 марта.
4. *Казахстанская правда.* – 2007. – 29 ноября.

5. *Казахстанская правда.* – 2008. – 11 ноября.
6. *Казахстанская правда.* – 2007. – 29 ноября.
7. *Казахстанская правда.* – 2009. – 31 марта.
8. *Казахстанская правда.* – 2009. – 4 апреля.
9. *Казахстанская правда.* – 2009. – 24 ноября.
10. *Казахстанская правда.* – 2010. – 1 апреля.
11. *Казахстанская правда.* – 2010. – 29 января.
12. *Там же*
13. *Казахстанская правда.* – 2010. – 3 апреля.
14. *Казахстанская правда.* – 2010. – 1 апреля.

Түйін

Бұл мақалада автор Қазақстанның ЕҚЫҰ төрағалығы жасау кезінде Ауған мәселесін реттеу іс-шараларын қарастырады.

Summary

The author considers, the actual questions of regulation of the situation around Afghanistan in connection with chairmanship of Kazakhstan in OSCE

ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛАР МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ

АБАЙ ІЛІМІ - ҰЛТТЫҚ ИДЕОЛОГИЯНЫҢ ІРГЕТАСЫ

Ж.Қ.Симтиков –

*саяси ғылымдарының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ,
теориялық –қолданбалы саясаттану
және әлеуметтану кафедрасының меңгерушісі,*

Н.Ж.Көшеров –

"Аманат" саясаттанушы- студенттер клубының төрағасы

Абай атындағы ҚазҰПУ басшылығының ұйымдастыруымен студенттер арасында ғылыми жобалар бәйгесі жарияланған болатын. Сол бәйгеге қатысып ғылыми жобаның бірін саясаттану мамандығының студенттері ұтып алған болатын. (Жоба жетекшісі саяси ғылымдарының докторы, теориялық-қолданбалы саясаттану және әлеуметтану кафедрасының меңгерушісі Ж.Қ. Симтиков). «Аманат» саясаттанушы - студенттердің клубында аталған жоба бойынша дөңгелек үстел болып өтті. Онда «Абай ілімі немесе ұлттық идеология» - тақырыбында, белгілі саясаттанушы, саяси ғылымдарының докторы, профессор Сайын Молдағалиұлы Борбасовпен сұхбат өткізілді. Төменде сұхбаттың қысқартылған түрдегі негізгі мазмұны ұсынылып отыр.

Дөңгелек үстелді жүргізуші саясаттану мамандығының 3 курс студенті Көшеров Нұрғиса.-Осы күнге дейін Қазақстанның өзіндік ұлттық ренге қаныққан, жалпы қазақстандықтар мүдделерін қамтыған, түрлі көзқарастардың жиынтығын бір жерге тоғыстырушы, үстем етуші идеология қалыптастыру өзекті мәселенің бірі болып отыр. Оны ескере отырып, қазақстанның идеологиялық кеңістігінде Абай ілімдерінің алатын орны қаншалықты, сол кеңістікті игеруде Абай ілімдерінің қауқарлығы жайында саясаттану ғылымының докторы, профессор, Қазақ Ұлттық Аграрлық Университетінің қоғамтану кафедрасының меңгерушісі С.Борбасовпен осындай сауалдар төңірегінде ой бөліспекпіз.

Саясаттану мамандығының 3 курс студенті Көшеров Нұрғиса.-Аға, ең әуелі негізгі тақырыбымызға көшпес бұрын "идеология" сөзінің мән-мағынасын ашып түсіндіріп берсеңіз?

Саяси ғылымдарының докторы, профессор Борбасов Сайын.- "Идеология"сөзін ғылыми айналымға енгізген Француз ғалымы Д.Дитраси деген ғалым. Жаңылмасам сол ХІХ ғ. ІІ жартысында "Идеология"сөзін ғылыми айналымға ендірген. Идеология сөзінің мән-мағынасы "шындықты айтушы, шындықты ашушы"деген. Жалпы алсақ, шындықты зерттеуші, жол көрсетуші дегенді білдіреді. Алі енді осы уақытқа дейін идеология нақты

қарастырылып болған жоқ.. менің ойымша идеология нақты түрде саясатпен қатар жүретін, өмірде міндетті түрде болатын құбылыс. Сен "идеология"бар деп, не жоқ деп айтсаң да бәрібір ол болады. Кейбіреулер ол жалған, жасанды ұғым дейді. Ал енді өмір тек қана ғылымнан тұрады ма? Өмір тек қана ғылымнан тұрмайтынын білесіңдер ғой. Ғылым сол өмірдің түрлі құбылыстарын зерттейді. Ал өмірдің өзімен қатар жүретін бізді өзіне иіретін түрлі факторлар бар. Мысалы, эстрада ғылым емес бірақ концертке барғымыз келеді де тұрады. Өмірде, біздің қоғамда ғылымнан тысқары тұрған көптеген шындықтар бар. "идеология"сондай бір өмірдің күрделі саласы деуімізге болады.

Саясаттану мамандығының 2 курс студенті Айтмурзаева Мақпал. Сонда идеологиялық жұмыстар қалай жүргізіледі, оны жүргізуде қандай жұмыстар атқарылуы мүмкін? Және сіз айтып кеттіңіз идеология шындықты ашушы, шындықты айтушы-деп. Енді шындық бізде көп жағдайда бұрмаланып жатады, не айтылмай қалады. Нәтижесінде бұл идеологиялық саясаттың дұрыс қойылмауынан болып отыр ғой сонда.

Саяси ғылымдарының докторы, профессор Борбасов Сайын. Идеологиялық жұмыс перманентті түрде жүргізіледі. Макросаясат-ол үлкен ғаламдық халықаралық қатынастық саясат. Микросаясат-біздің қоғамдық өмірдің барлық салаларын қамтиды. Ал идеология-ол мақсат-міндеттерді электоратқа яғни халыққа жеткізуші күш, айла-тәсіл, ойлардың түрлі жүйеленуі. Конституцияның I-бабында біз құқықтық, демографиялық., әлеуметтік мемлекет орнатамыз деп стратегиялық мақсат-міндеттерімізді қойдық. Енді осы мақсат-міндетке жету жолын халыққа түсіндіру, үйрету қажет. Осы зайырлы ел орнату дұрыс па? Құқықтық мемлекет дұрыс па? Әлеуметтік мемлекет орнатқан дұрыс па? Егер де біз саяси мақсат-міндеттер қойып, оны халық түсінбесе, халық қолдамаса саясат жетістікке жетпейді. Сондықтан, міндетті түрде идеология болу керек. Идеология-саясатты түсіндіруші, саясатты халыққа жеткізуші, оны ұғындырушы, сақтаушы құрал. Саясаттың дұрыстығын дәлелдейтін фактор. Осы себепті, идеология бір жағынан саяси қызмет атқарса, екінші жағынан әлеуметтік қызмет атқарады. Сондықтан, халықты топтастырушы, халықты біріктіруші міндетті түрде идеология. Қазақстан қоғамында саяси әр алуандылық анықталады. Көзқарастардың түрлі болуы, біздің қоғамға тән деп аталады деген мағынада конституцияның I тарауында айтылады. Міне осы тарауда айтқаннан кейін бізде идеология жоқ деп шықты. Егер саяси әр алуандылық болса, онда қалай идеология болады. Керіңіздерме, бізде идеология жоқ деген пікір шықты. Біз айттық идеология жоғалмайды, идеология бөлшектенеді деп. Өйткені бұрын Кеңес Одағы кезінде жұмысшы тобы, шаруалар, интеллегенция болды. Олардың бәрін топтастырушы коммунистік идеология болды. Ал біздің әлеуметтік құрылымның плюралистік жағдайға өткенде, бізде орта тап, фермерлер, жастар,пенсионерлер, түрлі топтар пайда болды. Батыста әлеуметтік страттар дейді ғой, бізде сол 20-30 страттар бар, яғни кішкене әлеуметтік топтар. Демек, әрқайсысының өз идеологиясы бар. Біз айттық

идеология жоғалмайды, ол бөлшектенеді. Сол бөлшектерді біріктіретін, жалпы қоғамды топтастырушы, оның алдында тұрған, ортақ мақсаттарға, ортақ құндылықтарға әкелетін жалпы мемлекеттік идеология болуы керек дегенді біз ұсындық.

Саясаттану мамандығының 2 курс студенті Дүйсенбекова Раушан.- Барлық бітім болмысымен қазақтан ілгері тұрған, ойларымен оның алдына шығып тұрған Абайдан асқан данышпан бар ма қазақта? Сол Абай ілімдерінің, ойларының жалпы қоғамды топтастырушы, бөлшектерді біріктіруші ретінде алар орны, осы ретте атқаратын идеологиялық роліне тоқтала кетсеңіз?

Саяси ғылымдарының докторы, профессор Борбасов Сайын.- Абай әрине, бірінші рухани құндылық. Абай идеялары шын мәнінде тәуелсіз елдің барлық тәрбие жұмысының, идеялық, идеологиялық, жұмысының негізі бола алады. Қытайлар мысалы Конфуцийді пір тұтады. Конфуций айтқан ойлар өмірге кереметтей сәйкес келеді. Абай айтқан ойлар да сол сияқты. Оның айтқан ойлары өте терең, мазмұнды болып келеді. Мысалы: "Бес нәрсеге асық бол, бес нәрседен қашық бол"-дейді. "Өсек ,өтірік, мақтаншақ, еріншек бекер мал шашпақ". Шын мәнінде өтірікші болсаң түбінде міндетті түрде өтірігің ашылады. Мақтаншақ болсаң, сенің түбінде мақтаншақ екенінді де ел біледі. Саған айтпаса да сыртыңнан күліп жүреді. Бекер малыңды шашсаң түбінде кедей боласың. Яғни өтірік идеология жасамауымыз керек. Қазақстан әлемге өз үлгісін көрсетеді-дейді. Қандай үлгі? Батыс Еуропа бізден қандай үлгі алуы мүмкін? Енді біздің мақсатымыз сол мемлекеттің дәрежесіне жету болу керек. Көздіңіздерме мақтаншақ болу да мемлекетке зиян екен. Қазақстанда халықтың 25% қайыршы, 2 млн бала тойып тамақ ішпейді екен. Осыны көріп отырып басқа мемлекеттер бізге күліп қарамай ма, сорлы қазақ қандай үлгі көрсетейін деп жүр деп.

Абайдың қара сөздерін оқып қарасаң онда шын мәнінде үлкен ойлар жатыр. Нұрғиса бұл мәселені көтеріп отырғаның өте дұрыс. Біздің өмір сүруімізге мұның үлкен инновациялық-модернизациялық қуаты бар.

Саясаттану мамандығының 3 курс студенті Әлібекова Айнұр.- Осы ұлттық салт-сананы модернизациялаудағы Абай ілімдерінің қабілеттілігі жайында айта кетсеңіз?

Саяси ғылымдарының докторы, профессор Борбасов Сайын.- Абайды дүниенің барлық саласына апарып тығып салуға болмайды. Мұндай жерде тағы да қателесеміз. Абайдың айтқан дүниесі бар. Кезінде Ленин ғылыми- техникалық прогресс туралы, Ленин социалистік жарыс туралы, Ленин тәрбие туралы, Ленин махаббат туралы Ленинді тықпаған жері қалмады. Бір сөз айтса болды, бір кітап жазылатын. Абсолюттік шындық Ленинде деп ойлайтынбыз. Сол сияқты ябайды да кез-келген жерге тыға беруге болмайды. Абайдың айтқан сөзі бар: "Біріңді қазақ, бірің дос көрмесең, істің бәрі бос". Бұл үлкен идея. Абайдың айтқан дүниесі бар "Ғылым таппай мақтанба, өнер таппай баптанба"-деген. Яғни ғылымды Абай қажет еткен. Қазақ ғылыммен жетістікке жетеді, идея көрдіңіз бе. Енді

Абайдың махаббат лирикасы , адамгершілік туралы айтқаны бар. Тәрбие туралы айтқандарының бәрін біз идеологияға айналдыруымызға болады. Әрине, бұл үлкен жұмыстың басы, бұл бір ғана университет емес, бүкіл халық болып істейтін жоба. Ал енді сонда оған басшы болып жатсандар біз оған үнемі қосыламыз.

Саясаттану мамандығының 2 курс студенті Нүсіпбеков Абзал. - Иә, бұл қоғам болып атқаратын жұмыс екен. Дөңгелек үстелде көтеріп отырған мәселені, Абай ілімдерін еліміздегі идеологиялық жұмыстың өзегі ретінде қолдану қалың көпшіліктің де құптауынан шығатынына кәміл сенемін. Тек қоғамымызда Абай ілімдерімен арнайы шұғылданатын саяси ойларды зерттеу орталықтарын ашу қажеттілігі туындайды. Бізде Абайдың рухани, дүниетанымдық мәселелерімен шұғылданатын орталықтар ғана.

Саясаттану мамандығының 2 курс студенті Қалдыбекова Айдана. - Сіздің Ақиқат журналына берген "Абай тағылымы және ұлттық идеология" деген мақалаңызда мемлекеттік идеология мен ұлттық идеологияны ажыратып қарағансыз. Сонда мемлекетте екі идеологиялық жүйе үстемдік құрама, қалай? Абай ілімдері тек қазақ халқына тән бе, әлде қазақстан халқына тән идеология бола ма?

Саяси ғылымдарының докторы, профессор Борбасов Сайын. - Тағы да бір нәрсе айтайық. Абай классик. Абайдың айтқан дүниесін тек қана қазақ емес бүкіл әлем халықтары орындауы мүмкін. Әсіресе мынау модернизация жолына түскен халықтардың барлығы үшін Абай ыстық болып отыр. Абайдың жаңағы айтқан бірінді орыс, бірін дос, көрмесен істің бәрі бос деп орыстар да айта алады, өзбектер де бірінді өзбек, бірін дос көрмесен істің бәрі бос деп өзбектер де айта алады. Ғылым таппай мақтанба, орын таппай баптанба деген идеясы ол барлық халықтарға қатысты. Классик дегеніміз өзінң ұлтының шеңберінен шығып, оның рухани мұрасы әлем халықтарына ортақ. Абайдың ұлылығы осында. Абай жалпы адамзаттық құбылыс. Абайды басқа халықтар да емін еркін пайдалана алады. Егер де осыны іске асырса. Бірінші бұл дүниені біз өзіміз бастауымыз керек, қазақтар. Мен өзім ойлаймын жалпы ұлттық идеология болу үшін тек қана бір Абаймен шектелу жеткіліксіз шығар.

Идеология көп болады, әрбір топтың өз идеологиясы бар, олардың экономикалық, саяси, әлеуметтік, мәдени, тіптен эгоистік мүддесі, идеологиясы болады. Мәселен, жастардың идеологиясы бар, ол дұрыс демалсақ, сапалы білім алсақ, пара болмаса мұғалімдер бей-сауат сөздер айтып, арымызға тимесе міне осы сіздердің мақсат-міндеттеріңіз. Ал мақсат-міндеттен идеология туады. Ал жалпы мемлекеттік идеология десек, бұл мемлекеттің алдындағы мақсат-міндеттер, біріншіден президент айтады, ең басты принцип, Қазақстан оның тәуелсіздігі, бұл идеологиялық принцип. Қандай адам болмасын, оның тәуелсіздігіне нұқсан келтіруге қақысы жоқ дейді. Демек бұл жалпы қазақстандық идеология. Қазақстанның материалдық ал-ауқатын жақсарту саясаты. Ол үшін не істеу керек, ол үшін бәріміз сапалы еңбек етуіміз керек. Әрбір мемлекеттік қызметкер өз қызметінде, не

халықаралық шарт жасаған ең әуелі мемлекет мүддесін көздеуі тиіс. Мына "Болашақ"бағдарламасымен оқып келген балаларды бірден жоғары қызметке қояды. Америкада оқыған американдық, Францияда оқыған француздық, Қытайда оқыған қытайлық идеологиямен уланып келді. Олар өзін Қазақстандықпыз деп түсінгенмен, бес жыл басқа елдің ықпалында, саясатында өмір сүріп келді. Мысалы статбасқармаға орыс идеологиясымен уланған Мишенбаеваны әкеліп қойды. Кейін не болды ақшаны жымқырды да қанып кетті. Болашақты бітірушілерді ең әуелі жай қызметке тағайындау қажет, тәрбиелеп барып жоғары қызметке қоюға болады. Көптеген бастықтардың шетелге қашып кетуі дұрыс идеологияның жоқтығынан. Осыдан келіп жалпы қазақстандық патриотизмді қалыптастыру керек болады. Патриотизм ұғымынан көптеген мәселелер келіп шығады. Мәселен жерін, елін қорғау, Отан алдындағы борышын ақтау деген секілді. Мысалы Ирактың әскері кезінде Американың әскері келсе оларға біз көрсетеміз-деді. Американың әскері келген кезде қару-жарағын тастап қашты да кетті. 1,7 миллион әскер 270 мың Американың-ағылшын әскеріне тұра алмады. Мұның бәрі жалған патриотизмнен шығады. Абайда осындай идея бар ма, жоқ-ау деймін. Бұл жағын енді Бауыржаннан қарастыруымыз керек болады. Барлық дүниені бір Абайға тіреп қоюға болмайды.

Шығыстану мамандығының 3 курс студенті Мархабат Нұр.-Мен де бұл пікірмен келісем. Абайдың өзімізге керек жерін алайық та, керек емесін қоя тұрайық. Нақты Абай айтқан дегенді алайық. Ал біздің идеологиялық жұмысымызға келмейтін тұсын өзгелерден қарастырайық. Тым әсірелеп жіберу шындыққа жеткізбейді, қателестірмесе.

Саясаттану мамандығының 2 курс студенті Қалдыбекова Айдана.-Мархаббат сіздің айтып отырғаныңыз бір жағынан жөн де шығар. Бірақ қазақтан шыққан зиялы көп қой, олардың әрқайсысының өзіндік мұраларының өзі бір жинақ. Тіптен қатардағы әр қазақтың өзі шешен сөйлеп, келелі кеңесте салмақты ой айта білген емес пе? Сол секілді қазаққа батыр да, ақын да, шешен де шыққан. Оның бәрін мемлекеттік идеологияға әкеліп тығатын болсақ, онымыз басқа дүние болып шықпай ма?

Дөңгелек үстелді жүргізуші саясаттану мамандығының 3 курс студенті Көшеров Нұрғиса.-Мәселен, кезінде түріктерде кемализм, Кеңестер Одағында ленинизм, сталинизм деген, тек қана бір адамның атымен идеологиялық саясат жүргізді. Біз де Абай ілімін жалғап, жақсы идеологиялық саясатқа айналдыруға болмай ма? Қытайда Конфуцизм болса, бізде неге Абай ілімдерін қолданбасқа?

Саяси ғылымдарының докторы, профессор Борбасов Сайын.- Абай ілімдері деген ұғым бар жалпы. Оның атын енді бір пәрменді қылып ойлап табу керек екен. Абаизм, Абайцианства деген бір түрлі күлкілі екен. Абай рухы десек діни мағына алады, Абай өнегесі десек тар мағынада болады. Енді конфуцианства дегендей деңгейде болса жақсы болар еді.

Дөңгелек үстелді жүргізуші саясаттану мамандығының 3 курс студенті Көшеров Нұрғиса.-Абай ілімдерін оқып отырсақ, оның білім алған

бастаулары шығыс мұсылман әлемі, батыс және ата дәстүрі ата жолы. Оның шығармашылығынан осы сарынды байқай аламыз. Қазақстанда тұрушы 70% мұсылмандар, қазақ ұлтынан кейінгі басты сандық құрамы жағынан басым ұлт орыстар үшін, және басқа да демократшыл қауым үшін, үшінші ұлт зиялыларының мүдделерін, көзқарастары осы Абай ілімдерінде айтылып, сонымен астасып жатырған жоқ па. Яғни осы үш әлеуметтік континеттің арасын жақындатушы Абай ілімдері емес пе? Қазақта Абай айтқандай айта алған ешкімді көріп отырмаған секілдіміз. Ендеше, бүгінгі дөңгелек үстеліміздің соңын Абайдың 32—қара сөзінде айтылған мына сөзімен аяқтағым келіп отыр. "Білім-ғылымды көбейтуге екі қару бар адамның ішінде: бірі-мулахаза, екіншісі-мухтафаза"-дейді. Бұл жердегі мұлахазасы ойлану, пікірталасу дегенді білдіреді екен. Бүгін біздің дөңгелек үстелімізге қатысып, ой-пікір алысқандарыңыз үшін сізге рахметімізді білдіреміз.

Резюме

Авторы знакомят с материалами «Круглого стола», посвященного теме «Учение Абая как основа национальной идеологии», организованного студентами – политологами, ставшими победителями университетского конкурса.

Summary

Proceedings of the Round Table on the theme "Teaching Abaya as the basis of national ideology", organized by the students - winners of the political scientists of the university competition

Содержание

ЖАҢА ӘЛЕМДЕГІ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ВОПРОСЫ В НОВОМ МИРЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА

Симтиков Ж.Қ. Білім саясатының геостратегиялық мәселелері.....	3
Мұсатаев С.Ш. Елбасының жаңа жолдауы және сыртқы саясаттың өзекті мәселелері	8
Ушанова Т.Н. Политические аспекты казахстано - американских взаимоотношений в Каспийском регионе.....	12
Асанов Т.М. Демократияландыру процесіндегі жергілікті өзін-өзі басқару.....	19
Асанов Т.М. Өзін-өзі басқарудың жергілікті жүйесі.....	28
Тоختаров А.А. Укрепление межконфессионального согласия как одно из основных направлений председательства Республики Казахстан в ОБСЕ.....	36
Бруштунов В.Н. Культурное и гуманитарное взаимодействие Казахстана и России в годы независимости.....	39

ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ТЕОРИЯСЫ МЕН САЯСАТ МӘСЕЛЕЛЕРІ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПОЛИТИКИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Кузнецов Е.А. Основные направления деятельности ОБСЕ на современном этапе.....	50
Мусин А.Б. К вопросу урегулирования Косовской проблемы.....	61
Белялов А.А. К вопросу о ситуации вокруг Афганистана.....	66

ӘДІСТЕМЕЛІК НҮСҚАУЛАР МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ

Симтиков Ж.Қ., Көшеров Н.Ж. Абай ілімі - ұлттық идеологияның іргетасы.....	72
---	----